

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई.

मा. यशवंतराव चव्हाण
यांना ९६ व्या जयंती
निमित्त विनम्र अभिवादन.

१२ मार्च २००९

वार्तापत्र

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई चा राज्यस्तरीय पुरस्कार मा. प्राचार्य श्रीमती लीला पाटील यांना प्रदान करताना प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष केंद्रीय कृषीमंत्री मा. शरदचंद्र पवार. सोबत मा. अजित निंबाळकर, प्रतिष्ठानचे कोषाध्यक्ष मा. रविंद्र बापट, प्रतिष्ठानचे सरचिटणीस मा. शरद काळे इ.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई शिक्षण विकास मंच आणि बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई यांच्या वतीने आयोजित केलेल्या नागरी भागातील प्राथमिक शिक्षण : शैक्षणिक गुणवत्ता विकास कार्यशाळेत आपले विचार मांडताना महापौर डॉ. शुभा राऊळ सोबत उपस्थित प्रतिष्ठानच्या विश्वस्त श्रीम. सुप्रिया सुळे, पिंपरी-चिंचवड महापालिकेच्या महापौर श्रीम. अपर्णा डोके, पुणे महानगरपालिकेच्या महापौर श्रीम. राजलक्ष्मी भोसले इ.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानचा राज्यस्तरीय पुरस्कार स्विकारल्यानंतर आपले मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य श्रीमती लीला पाटील

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

ट्रस्ट रजि. नं. एफ. १०६४३, दिनांक १७ सप्टेंबर १९८५, सोसायटी रजि. नं. एम.एम.एच./बी.ओ.एम.-५३९/८५

यशवंतराव चव्हाण सेंटर, जन. जगन्नाथराव भोसले मार्ग, मुंबई - ४०० ०२९.

* विश्वस्त मंडळ सदस्य *

१. मा. श्री. शरदराव पवार ✓	अध्यक्ष
२. मा. श्री. हुसेन दलवाई ✓	उपाध्यक्ष
३. मा. श्री. अरूण गुजराथी ✓	कार्याध्यक्ष
४. मा. श्री. श.गं. काळे ✓	सरचिटणीस
५. मा. डॉ. रवींद्र बापट ✓	कोषाध्यक्ष
६. मा. श्री. मोहन धारिया ✓	
७. मा. श्री. शिवाजीराव पाटील-निलंगेकर ✓	
८. मा. प्रा. पी. बी. पाटील ✓	
९. मा. श्री. राम प्रधान ✓	
१०. मा. श्री. गुलाम गौस ✓	
११. मा. श्री. वसंतराव कार्लेकर ✓	
१२. मा. श्री. ज्ञानेश्वर खैरे ✓	
१३. मा. श्री. दिलीप वळसे-पाटील ✓	
१४. मा. सौ. सुप्रिया सुळे ✓	
१५. मा. श्री. अजित निंबाळकर	
महाराष्ट्र शासन प्रतिनिधी	
१६. मा. श्री. सी. एस. संगीतराव	
मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव	
१७. मा. श्री. एस. बी. धात्रक	
प्रधान सचिव, विधी व न्याय विभाग	

* कार्यकारिणी मंडळ सदस्य *

१. मा. श्री. शरदराव पवार ✓	
२. मा. श्री. हुसेन दलवाई ✓	
३. मा. श्री. अरूण गुजराथी ✓	
४. मा. श्री. श.गं. काळे ✓	
५. मा. डॉ. रवींद्र बापट ✓	
६. मा. श्री. जयंत पाटील	
७. मा. श्री. राम ताकवले	
८. मा. श्री. ना. धों. महानोर	
९. मा. श्री. बापूसाहेब काळदाते	
१०. मा. श्री. रा. सु. गवई	
११. मा. श्री. एन. के. पी. साळवे	
१२. मा. श्री. के. बी. आवाडे	
१३. मा. श्री. श्रीनिवास पाटील	
१४. मा. श्री. गिरीश गांधी	
१५. मा. सौ. सुप्रिया सुळे	
१६. मा. श्री. शिवाजीराव गि. पाटील	
१७. मा. श्री. अंकुशराव टोपे	
१८. मा. श्री. अप्पासाहेब ऊर्फ सा. रे. पाटील	
श्री दत्त शेतकरी सहकारी साखर कारखाना लि., शिरोळ	
१९. मा. श्री. शामराव पा. पाटील	
मा. अध्यक्ष, सह्याद्री सहकारी	
साखर कारखाना लि., कराड (पदसिद्ध)	
२०. मा. श्री. यशवंतराव गडाख	
२१. मा. श्री. माणिकराव पाटील	
अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि. (पदसिद्ध)	
महाराष्ट्र शासन प्रतिनिधी	
२२. मा. श्री. सी. एस. संगीतराव	
मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव	

* कार्यकारी समिती *

१. मा. श्री. शरदराव पवार	५. मा. डॉ. रवींद्र बापट
२. मा. श्री. हुसेन दलवाई	६. मा. श्री. श्रीनिवास पाटील
३. मा. श्री. अरूण गुजराथी	७. मा. सौ. सुप्रिया सुळे
४. मा. श्री. श.गं. काळे	८. मा. श्री. अजित निंबाळकर

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

विभागीय केंद्र, कऱ्हाड	अध्यक्ष	श्री. राम प्रधान
विभागीय केंद्र, पुणे	अध्यक्ष	डॉ. राम ताकवले
विभागीय केंद्र, नागपूर	अध्यक्ष	श्री. गिरीश गांधी
विभागीय केंद्र, नाशिक	अध्यक्ष	श्री. विनायकराव पाटील
विभागीय केंद्र, रत्नागिरी	अध्यक्ष	श्री. राजाभाऊ लिमये
विभागीय केंद्र, औरंगाबाद	अध्यक्ष	श्री. नंदकिशोर कागलीवाल
विभागीय केंद्र, लातूर	अध्यक्ष	डॉ. जर्नादिन वाघमारे
मुख्य कार्यालय	आर्थिक सल्लागार	श्री. ल. रा. खुपराव
सृजन	संकल्पना व संयोजिका	श्रीमती सुप्रिया सुळे
महाराष्ट्र महिला व्यासपीठ	संयोजिका	श्रीमती रेखा नार्वेकर
नवमहाराष्ट्र युवा अभियान	संयोजक	श्री. दत्ता बाळसराफ
कृषी व सहकार व्यासपीठ	निमंत्रक	श्री. बी. डी. पवार
कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला फोरम	सदस्य सचिव	श्री. म.बा. पवार
शिक्षण विकास मंच	निमंत्रक	श्रीमती सुप्रिया सुळे
	संयोजक	डॉ. कुमुद बन्सल
वार्तापत्र	मानद संपादक	श्री. दत्ता बाळसराफ
यशवंतराव चव्हाण राष्ट्रीय ग्रंथालय	ग्रंथालय सल्लागार	---
	ग्रंथपाल	श्री. अनिल पाझारे
यशवंतराव चव्हाण सभागृह व कलादालन	व्यवस्थापक	श्री. विजय देसाई
यशवंतराव चव्हाण माहिती व तंत्रज्ञान प्रबोधिनी	संचालक	ब्रिगेडीअर - श्री. सुशील गुप्तन
	मुख्य विपणन अधिकारी	श्री. विक्रम वासुदेव
प्रथम - प्राथमिक शिक्षण उपक्रम	कार्यकारी सचिव	श्रीमती फरीदा लांबे
मानद वास्तु विशारद		मे. शशी प्रभू अॅण्ड असोसिएट्स
सांविधिक लेखा परिक्षक		मे.सी.व्ही.के. असोसिएट्स, मुंबई
अंतर्गत हिशोब तपासनीस		मे. टेंबे आणि म्हात्रे, चार्टर्ड अकाउन्टंट

विचारधन

“मैत्री आणि जागतिक शांतता यांच्यावरील आपली श्रद्धा कधीही कमी होता कामा नये. आपल्याला कोणत्याही देशाचा द्वेष करायचा नाही. इतर देशांच्या मैत्रीचा आदर करून जागतिक शांतता बळकट करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. त्याचबरोबर आपण आपला देश आर्थिक आणि लष्करी दृष्टीने बलिष्ठ करावयास हवा. देशभक्तीची जाणीव सतत प्रज्वलित ठेवायला हवी. या सर्व गोष्टी ध्यानात ठेवल्या तर जगातील कोणतीही शक्ती भारताची प्रगती रोखू शकणार नाही.”

- स्व. यशवंतराव चव्हाण

अनुक्रमणिका

	पृष्ठ क्रं.
संपादकीय	५
स्व. यशवंतराव चव्हाण-लेख	६
CITATION	१०
मृत्यूपत्र	१३
नवमहाराष्ट्र युवा अभियान	१६
कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला फोरम	२०
महाराष्ट्र महिला व्यासपीठ	२२
यशवंत चव्हाण राष्ट्रीय ग्रंथालय	२४
सृजन	२५
आठवणीतले स्व. चव्हाणसाहेब	२६
विभागीय केंद्र कोकण	२७
विभागीय केंद्र नागपूर	२८
विभागीय केंद्र औरंगाबाद	३२
कृषी सहकार व्यासपीठ व पुणे विभागीय केंद्र	३४
विभागीय केंद्र कराड	३७
विभागीय केंद्र नाशिक	४०
विभागीय केंद्र लातूर	४२
माहिती व प्रबोधनी तंत्रज्ञान	४७
शिक्षण विकास मंच	५०
यशस्विनी अभियान	५४
विशेष उपक्रम	६०
सन्मानपत्र	६२
प्रतिष्ठानची विक्रीसाठी असलेली प्रकाशने	६४

- वर्ष : तेरावे
- यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईचे वार्तापत्र
- खाजगी विनामूल्य वितरणासाठी
- प्रकाशन
  - १२ मार्च २००९
  - मा. यशवंतराव चव्हाण यांची ९६वी जयंती
- सल्लागार
  - मा. शरद काळे
  - मा. रवींद्र बापट
  - मा. ज्ञानेश्वर खैरे
- मानद संपादक
  - दत्ता बाळसराफ
- सहाय्यक
  - सुरेश पाटील
  - मिनल सावंत
- आभार
  - प्रतिष्ठानचे सर्व अधिकारी, कर्मचारी व कार्यकर्ते यांनी दिलेल्या सहकार्याबद्दल आभार अंक : २३वा
  - अक्षरजुळणी आणि छपाई हे त्रैमासिक मुद्रक-प्रकाशक-संपादक श्री दत्ता बाळसराफ यांनी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई करिता, प्रिन्टो ग्राफी सिस्टम (इ.) प्रा.लि. २८ मुंबई समाचार मार्ग, राजाबहादूर बिल्डींग, फोर्ट, मुंबई-४०० ०२३. फोन नं.: ४०७८ ५६५६ येथे छापून यशवंतराव चव्हाण केंद्र, जनरल जगन्नाथराव भोसले मार्ग, मुंबई - २५ येथे प्रकाशित केले. नोंदणी क्रं. ७१५८७/९९

दिवंगत आदरणीय मा. रावसाहेब जामकर यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन!

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईचे संस्थापक सदस्य व माजी राज्यमंत्री मा. रावसाहेब जामकर यांचे शुक्रवार दि. १९-१२-२००८ रोजी दुःखद निधन झाले. मा. जामकर यांचा जन्म परभणी जिल्ह्यातील जांब या गावी दि. ६ नोव्हेंबर १९३४ रोजी झाला. शिक्षण व समाजसेवा करित असताना सन १९५७ मध्ये ते जांब ग्रामपंचायतीचे सरपंच म्हणून बिनविरोध निवडून आले. त्यानंतर मार्केट कमिटी परभणीचे अध्यक्ष, नूतन विद्यामंदिर शिक्षण संस्था, परभणीचे अध्यक्ष म्हणून त्यांनी उल्लेखनीय कामगिरी केली. ते १९७० ते १९७८ पर्यंत विधानसभा सदस्य होते व राज्यमंत्री, ग्रामविकास व पशुसंवर्धन विभाग या पदावर त्यांची नियुक्ती करण्यात आलेली होती. १९७८ ते १९८० या कालावधीत ते विधानसभा सदस्य होते. त्यानंतर १९८३ मध्ये ते राज्यमंत्री, कृषि, फलोत्पादन व नियोजन विभाग म्हणून कार्यरत राहिले. त्यांचा परभणी जिल्ह्यातील शैक्षणिक व सहकारी संस्थांचा जवळचा संबंध होता त्यांनी १९६२ ते १९७५ या कालावधीत केलेल्या गृहरक्षक दलातील उल्लेखनीय कामगिरीबद्दल त्यांना राष्ट्रपती पुरस्काराने सन्मानित केले होते. तसेच १९९४ मध्ये एबीएसए समिती, मथुरा (उत्तरप्रदेश) या संस्थेने त्यांनी केलेल्या शैक्षणिक व सामाजिक कार्याबद्दल त्यांना भारतभूषण पुरस्काराने सन्मानित केले होते. मा. रावसाहेब जामकर हे परभणी येथे झालेल्या ६८ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष होते.

त्यांच्या निधनाने यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईने शैक्षणिक व सामाजिक क्षेत्रातील कर्तृत्ववान व्यक्तिमत्त्व गमावले आहे. त्यांच्या कुटुंबियांच्या दुःखात यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई सहभागी आहे.

संपादकीय ✍️

मा. यशवंतवाव चव्हाण यांच्या ९६ व्या जयंती किनाच्या निमित्ताने प्रतिष्ठानच्या कार्याचा आढावा घेणावा हा अंक आपल्या हाती केत आहोत. नेहमीप्रमाणे विविध विषयांबाबत ^{या वर्षाच्या} वार्षिक्याच्या वेगवेगळ्या विभागात नुसत असलेल्या उपकरणांची माहिती यात आपणास पहावयास मिळतील. त्यापैकी 'महावाष्ट्र वाण्याला युवा धोरण' असावे, यासाठी नवमहावाष्ट्र युवा अभियानची तरुण मंडळी वाण्यात ठिकठिकाणी युवा पिढीबरोबर संवाद साधण्यासाठी पविषका संघटीत करित आहेत, याची विशेष नोंद घ्यावी असे वाटते. याबाबत विचाराला अधिक चालना देण्यासाठी मा. चव्हाणसाहेबांचा 'तरुणांपुढील कार्याची दिशा' हा युगांतव ग्रंथातील लेख पुनर्मुद्रित करित आहोत. तसेच या लेखातील साहेबांच्या अपेक्षांची पूर्ती करणाऱ्या संजय पाटील व मुक्ता काभोळकर या कोन युवा कार्यकर्त्यांची सन्मानपत्रे अंकात दिली आहेत. १२ जानेवारी या राष्ट्रीय युवादिनी त्यांचा पदभ्रमणी येथे सन २००८चा 'यशवंतवाव चव्हाण युवा पुस्तकाव' मा. ना. सुर्यकांता पाटील - वाण्यमंत्री (ग्रामीण विकास, भावत रावकाव) व मा. ना. नृवेश खडपुडकर - कृषी वाण्य मंत्री यांच्या हस्ते केऊन सन्मान करण्यात आला. त्याचप्रमाणे यावर्षीचा यशवंतवाव चव्हाण राष्ट्रीय पुस्तकाव 'इस्रो' (Indian Space Research Organisation) या देशातील नामवंत संस्थेस देण्यात येत आहे. चांद्रयान मोहिम यशस्वी करून ^{मा.} संस्थेने व त्यातील शास्त्रज्ञांनी भावताचा गौरव वाढविला आहे. याशिवायही अनेक देशवासियांना व मानवजातीला उपयुक्त संशोधन या संस्थेमार्फत होत आहे. यावर्षी आंतरराष्ट्रीय खगोलवर्ष साजरे होत असताना इस्रोच्या कार्यास अभिवादन करण्यात आले, ही आनंदाची बाब आहे. त्यांच्या भविष्यकालीन योजना त्यांची प्रतिमा, जिद्द या जोबाबत निश्चित यशस्वी होतील, अशी खात्री वाटते.

प्रतिष्ठानचे संस्थापक सचिव, माजी मंत्री व महावाष्ट्राच्या सामाजिक जीवनातील मठावास्थातील एक आकर्षणीय व्यक्तित्व मा. वावसाहेब जामकर यांचे डिसेंबर २००८ मध्ये निधन झाले. त्यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन ।

आपला

(मानद संपादक)

तरुणांपुढील कार्याची दिशा

स्व. यशवंतराव चव्हाण

मी जेव्हा तरुणांसंबंधी बोलतो तेव्हा स्वाभाविकपणे मला माझ्या तरुणपणच्या दिवसांची आठवण होते आणि सध्याच्या पिढीतील वैफल्यासंबंधी आपण जेव्हा बोलतो तेव्हाही, माझ्या मनात त्या जुन्या दिवसांच्या आठवणी उभ्या राहतात. माझ्या पिढीतील तरुणांची विचारसरणी काय होती हे मला ठाऊक आहे. ती पिढी काही विशिष्ट ध्येयांनी प्रेरित झालेली होती. देशभक्ती, त्याग किंवा अशाच प्रकारच्या इतर उदात्त ध्येयांनी तेव्हाचे वातावरण घुंद होऊन राहिले होते. परंतु त्याही वेळी तरुणांपैकी थोडेचजण देशासाठी कार्य व त्याग करण्याच्या प्रेरणेने झपाटलेले होते. सबंध देश देशभक्तीच्या भावनेने ढवळून निघाला असताना, ज्या पिढीसाठी आम्ही लढत व झगडत होतो ती पिढी दैनंदिन कामात मग्न राहावी हे पाहून माझे मन विषण्ण होई. तथापि माझी ही विषण्णता कधीही दीर्घ काळ टिकली नाही. कारण तरुण लोकांचा स्वभाव हा असाच असतो याची मला लागलीच जाणीव होत असे. तरुण माणसे त्यांच्या कामात व्यग्र असली तरी राष्ट्रकार्यासंबंधीच्या त्यांच्या भावना तितक्याच तीव्र असतात असा माझा अनुभव होता. तेव्हा सध्याच्या तरुण पिढीसंबंधी बोलताना त्यांच्याकडून काही मूलभूत चूक होत आहे असे मला व्यक्तिशः वाटत नाही. आजची तरुण मंडळी काही विशिष्ट गोष्टी बोलत असतील किंवा काही विशिष्ट तऱ्हेने वागतही असतील, परंतु त्याचा अर्थ ही मंडळी काही मूलभूत चूक करीत आहेत असा नव्हे. तरुणांच्या बाबतीत आपले जर काही कर्तव्य असेल तर ते हे की, आपण त्यांच्या बरोबर बसले पाहिजे, त्यांच्याशी बोलले पाहिजे, त्यांना निरनिराळ्या गोष्टी समजावून सांगितल्या पाहिजेत, त्यांच्यातील उत्तमोत्तम माणसे हुडकून काढली पाहिजेत आणि त्यांची शक्ती विधायक कार्याला लागेल अशा प्रकारचे कार्यक्रम आपण त्यांना दिले पाहिजेत. असे झाले तरच राष्ट्राने आपल्यापुढे ठेवलेली ध्येये साध्य करण्यास आपण त्यांना उद्युक्त करू शकू.

आजच्या तरुण पिढीने कोणती कामे करावीत असा प्रश्न मला विचारण्यात आला आहे. आजच्या घडीची जी आव्हाने

आहेत त्यांच्या संदर्भातच या कामांचा विचार करता येईल. ही आव्हाने कोणती? स्थूलमानाने या आव्हानांचे चार वर्ग करता येतील: १. आर्थिक, २. सामाजिक, ३. परराष्ट्रीय व ४. राजकीय. राजकीय आव्हानांचा हा जो मी उल्लेख केला तो राजकीय पक्षांच्या संदर्भात नव्हे तर देशातील राजकीय क्षेत्रातल्या सर्वसाधारण आव्हानांसंबंधी होय.

आपली आर्थिक आव्हाने कोणती आहेत ? आपल्या देशापुढील मूलभूत आर्थिक आव्हाने विकासासंबंधीचे आहे. आपण ब्रिटिशांशी लढलो ते केवळ शासनाचे स्वरूप बदलण्यासाठी नव्हे तर स्वतःमध्ये बदल घडवून आणण्याची आपल्याला संधी मिळावी म्हणून. ब्रिटिशांची येथून हकालपट्टी करण्याचा जेव्हा आम्ही प्रयत्न करीत होतो तेव्हा त्या प्रयत्नामागील आमचा विचार खरोखरी हा होता की, स्वराज्याच्या मार्गाने आम्हांला आमच्या जीवनामध्ये व आमच्या विचारसरणीमध्ये बदल घडवून आणता यावा आणि तांत्रिकदृष्ट्या अधिक प्रगत व आधुनिक अशी संस्कृती आम्हांला या देशात निर्माण करता यावी. माझ्या या म्हणण्याचा आपण गैरसमज करून घेऊ नका. कारण असे म्हणण्यात आपली प्राचीन संस्कृती कमी प्रतीची होती असे मला मुळीच सुचवायचे नाही.

अन्न, वस्त्र, निवारा, शिक्षण व आरोग्य या ज्या लोकांच्या प्राथमिक गरजा आहेत त्या भागविणे हे स्वाभाविकपणे आर्थिक क्षेत्रातील आपले अगदी किमान उद्दिष्ट म्हणता येईल. ब्रिटिशांशी लढण्यात आपला हा जो मूलभूत उद्देश होता तो अद्यापि तरी असफलच राहिला आहे. स्वातंत्र्य संपादनानंतर आणि आपले राष्ट्रीय सरकार अस्तित्वात आल्यानंतर आपण आपल्यासाठी जणू काय एक नियम ठरवूनच टाकला आहे आणि तो म्हणजे सर्वच गोष्टी सरकारवर सोपविणे हा होय. एवढेच नव्हे तर या सर्व गोष्टी पार पाडण्याची जबाबदारी सरकारची आहे असाही एक समज आपण करून घेतला आहे. परंतु अशाने आपल्या प्रगतीचे पाऊल कधीच पुढे पडणार नाही. अगदी किमान कार्यक्रम पार पाडावयाचा

झाला तरी सबंध राष्ट्राची शक्ती त्याच्यामागे उभी राहिली पाहिजे. एखादा कार्यक्रम आखून आणि त्याची उद्दिष्टे ठरवून अंमलबजावणीसाठी कोणत्या तरी शासकीय यंत्रणेकडे तो संपूर्ण करण्याने काहीही साध्य होणार नाही. ही दृष्टीच मुळात चुकीची आहे. आपल्या उत्पादनपद्धतीत व त्याचबरोबर आपल्या विचारसरणीत आणि प्रश्नांकडे पाहण्याच्या आपल्या दृष्टीत प्रथम मूलभूत स्वरूपाचा बदल झाल्याशिवाय कोणतेही परिवर्तन घडून येणे केवळ अशक्य आहे. आपण ठरविलेली आर्थिक समानतेची उद्दिष्टे साध्य होण्यासाठी, काही विशिष्ट कार्यक्रम आखून एका विशिष्ट पद्धतीने शासन कारभार चालविला म्हणजे झाले असे म्हणून भागणारी नाही. आज सर्वात अधिक निकड जर कशाची असेल तर ती देशातील प्रत्येक व्यक्तीच्या वृत्तीत बदल घडवून आणण्यासंबंधीची आहे. आपण तरुण मंडळींना याची जाणीव आहे किंवा नाही हेच माझ्या मते आर्थिक क्षेत्रातील आजच्या घडीचे मोठे आव्हान आहे.

सामाजिक क्षेत्रात कोणती आव्हाने आहेत? आपला देश शंभर वर्षांपूर्वी जेवढा कर्मठ किंवा पुराणमतवादी होता तेवढाच तो आजही आहे असे म्हटल्यावाचून गत्यंतर नाही. अगदी आजही जाती, पोटजाती, धर्म, प्रदेश, भाषा, बोली अशा एक ना दोन अनेक गोष्टींमुळे आम्ही विभागले गेलो आहोत. या विभाजक प्रवृत्तीमुळेच भारत इतिहासात प्रदीर्घ काळ परकीय अमलाखाली गांजला व भरडला गेला. या प्रवृत्ती आजही कार्यप्रवण आहेत, एवढेच नव्हे तर त्या वाढत आहेत व अधिकाधिक तीव्र बनत आहेत असे दृश्य दिसते. तरुणांपुढील हे सर्वात मोठे आव्हान आहे असे मी समजतो.

पहिल्या जागतिक युद्धानंतर भारतात जी थोर व कर्तृत्वशाली माणसे झाली त्या सर्वांनी आपल्या तरुणपणीच राष्ट्रकार्यात पदार्पण केले होते. गांधीजींनी त्यावेळी आपल्याभोवती जो परिवार गोळा केला त्यात राजेन्द्र बाबू, देशबंधू दास, मोतीलाल नेहरू, वल्लभभाई पटेल, मौलाना आझाद वगैरे मंडळी होती. मी काही थोड्या व्यक्तींचीच नावे येथे घेतली आहेत. ही माणसे आपल्या देशाचे नेतृत्व करण्यास लायक होती एवढेच नव्हे तर खंडप्राय भूप्रदेशाचे पुढारीपण करण्याचेही कर्तृत्व त्यांच्या ठिकाणी होते

असे मी बिनदिक्कतपणे म्हणतो. मनात येते तर त्यांना वाटेल ते होता आले असते. परंतु असे असूनही देशासाठी आपले जीवन समर्पित करण्याचे त्यांनी ठरविले. तेव्हाच्या तरुण पिढीची भावना ही अशी होती. मग ही भावना आजच्या तरुण पिढीत का नाही? ही भावना प्रथम आपण आपल्यामध्ये बाणविली पाहिजे आणि मग तरुणांच्या अंतःकरणात तिचे बीजारोपण केले पाहिजे. एकात्म भारताच्या कल्पनेने त्या काळी लोकांची हृदये काबीज केली होती आणि त्यामुळेच त्यावेळेचे लोक भाषा, जात व धर्म या भावनांच्या पलीकडे जाऊ शकले. हे जर तेव्हा घडू शकले तर ते आतासुद्धा घडावयास हवे. पण मी जेव्हा देशाच्या निरनिराळ्या भागात आज जात असतो तेव्हा तरुण पिढी अद्यापही संकुचित निठांच्या संदर्भातच विचार करीत असल्याचे मला आढळून येते. ही खरोखर फार दुर्दैवाची गोष्ट आहे. अशा संकुचित निठांच्या आहारी आपण जातो याचे कारण हेच की, ज्या रुढ व पारंपारिक कल्पनांच्या वर्चस्वाखाली आपण पिढ्यानुपिढ्या वावरलो त्यांच्याशी आपण अद्यापि पूर्ण मुकाबला केलेला नाही, त्यांचे आव्हान अद्यापि आपण पूर्ण स्वीकारलेली नाही. अद्यापही आपण लोकांना जुन्या चाकोरीच्या बाहेर काढू शकलेलो नाही. आधुनिक जग, आधुनिक शक्ती व आधुनिक भारत यांच्या संदर्भात विचार करावयास आपण त्यांना शिकविलेले नाही. राजकीय क्षेत्रात पुनरुत्थान घडलेले असले तरी सामाजिक क्षेत्रात त्याचा आपल्याला अद्यापि अनुभव यावयाचा आहे. पोशाखातील सुधारणा, रेडिओ, टेलिव्हिजन, चित्रपट यांसारख्या आधुनिक सुखसोयींमुळे एक प्रकारची आज जी आधुनिक जीवनपद्धती अस्तित्वात आल्याचे दृश्य दिसते आहे तिचे महत्त्व मी कमी लेखत नाही. परंतु जोपर्यंत लोकांच्या दृष्टिकोनात व प्रवृत्तीत आपण क्रांतिकारक बदल घडवून आणीत नाही. तोपर्यंत आपला देश जुन्या चाकोरीच्या बाहेर पडणार नाही. या सबंध प्रश्नाची मेख येथेच आहे. सामाजिक आव्हान असे ज्याला मी म्हणतो ते हे होय.

आता आपण परराष्ट्रीय आव्हानांचा विचार करू. मला वाटते हा विषय अगदी सुपरिचित आहे. चीनकडून, पाकिस्तानकडून अगर इतर अन्य ठिकाणांहून आपल्याला येणारी जी परराष्ट्रीय आव्हाने आहेत ती तुम्हांला माहितच आहेत. ही आव्हाने

आपल्यापुढे दीर्घ काळ राहणार असल्यामुळे या धोक्याबाबत आपली तरुण मंडळी सतत जागरूक राहतील अशी मी आशा करतो. कारण एखादा झंझावात धोंगावत यावा आणि थोड्याच वेळात तो ओसरून जावा अशा प्रकारची ही काही गोष्टी नाही. ही आव्हाने आपल्यासमोर सतत राहणार आहेत असे धरूनच जीवन जगण्याची कदाचित आपल्याला तयारी करावी लागेल व त्यांच्याशी लढा घावा लागेल. मी हे जे बोलतो आहे ते लष्करी दृष्टिकोनातून बोलत नाही. अशा प्रकारचे एखादे आव्हान जेव्हा आपल्यासमोर उभे राहते, तेव्हा आपले सामर्थ्य, आपले अंगीभूत गुण, आपले चारित्र्य व आपली एकूण राष्ट्रशक्ती वृद्धिंगत करण्याच्या दृष्टीने त्या आव्हानाचा मुकाबला करण्यास आपण शिकले पाहिजे. हे आणखी एक असे क्षेत्र आहे की, जेथे फक्त तरुणांनाच या आव्हानाचा स्वीकार करता येईल. वडिलघान्या माणसांनी या बाबतीत आपल्या देशाच्या आशा-आकांक्षांसंबंधी मार्गदर्शन करावे किंवा त्यासंबंधी जागृती निर्माण करावी. परंतु येथे प्रत्यक्ष कृतीमात्र तरुणांकडूनच होऊ शकेल. तरुणांनी सैन्यात दाखल व्हावे, एवढेच सांगण्याचा माझा यामागील उद्देश नाही. मला म्हणावयाचे आहे ते हे की, तरुणांनी या क्षेत्रातील प्रश्नांचा सांगोपांग अभ्यास करावा व हे प्रश्न व्यवस्थित समजावून घ्यावेत. तसे झाले म्हणजे राष्ट्रीय संरक्षणाच्या क्षेत्रातील आपल्या डावपेचांचे तंत्र हे आपले मनुष्य बळ, साहित्य, भूगोल व इतर संबंधित बाबींचा अनुभव व ज्ञान यातून विकसित होईल. देशाच्या संरक्षणाचे तंत्र हे काही आभाळातून पडत नाही. तरुण माणसे जेव्हा या आव्हानांचा गंभीरपणे विचार करतात आणि आपल्या सामर्थ्याने व कल्पनाशक्तीच्या बळावर त्यांचा मुकाबला करण्याची जाणीव त्यांच्या ठिकाणी निर्माण होते तेव्हाच ते देशाच्या संरक्षणाचे तंत्र उभे करू शकतात.

चौथे आव्हान हे राजकीय क्षेत्रातील आहे. या क्षेत्रात दोन मूलभूत आव्हाने आहेत. एक भारताच्या एकात्मतेचे आणि दुसरे लोकशाही जीवनपद्धतीचे. आज विभाजक शक्ती जोर करीत आहेत. याबद्दल माझ्या मनात शंका नाही. अशा परिस्थितीत आपल्या राष्ट्रीय जीवनातील भेदांचा स्वाभाविकपणेच लोक विचार करू लागतात. व्यक्तिशः मला या भेदांचे मुळीच भय वाटत नाही. नैसर्गिक व भौगोलिक भेद हे राहणारच. कारण आपला देशच मुळी अवाढव्य

असून तो इतक्या विविधतेने भरलेला आहे की, असे भेद असणे अगदी स्वाभाविक आहे. देशाच्या या अवाढव्यपणामुळे प्रचंड प्रश्न निर्माण होतात. पण हे प्रश्न नसतील तर मग आव्हानेही नसतील. प्रश्न आहेत आणि ते यापुढेही राहणार आहेत. आपल्या जीवनातून व आपल्या प्रगतीतून प्रश्न हे निर्माण होत राहणारच. पण या प्रश्नांचा आपण योग्य दृष्टिकोनातून विचार करतो की नाही आणि त्यांतून निर्माण होणाऱ्या आव्हानांचा स्वीकार करून त्यांच्याशी मुकाबला करतो की नाही हा खरा मुद्याचा प्रश्न आहे. या सर्व प्रश्नांतून, आव्हानांतून आणि त्यातून उत्पन्न होणाऱ्या अडचणींतून देशात ताण निर्माण होत जातात. दुर्दैवाने देशातील विभाजक शक्ती या परिस्थितीचा आपल्या स्वार्थासाठी उपयोग करून घेत असतात. देशाच्या एखाद्या भागास आपल्या एखादे नवे बंदर किंवा एखादा नवा कारखाना मिळावा असे वाटत असल्यास त्यात गैर असे काहीच नाही. ही अगदी स्वाभाविक अशी आकांक्षा आहे. परंतु ती साध्य करून घेण्यासाठी आपण विभाजक शक्तींच्या आहारी जाणार आहोत की विधायक मार्गाचा अवलंब करणार आहोत हा खरा प्रश्न आहे. आपण या प्रश्नांचा योग्य दृष्टिकोनातून विचार करून व्यवहार्य मार्गाने त्यांची उकल करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. एखाद्या भाषिक वा प्रादेशिक गटाचे घटक म्हणून नव्हे तर भारतीय म्हणून आपण या प्रश्नांची उकल केली पाहिजे. गांधीजी आणि नेहरु यांनी सर्वात मोठी जर कोणती गोष्ट केली असेल तर ती ही की, ते नेहमी संबंध भारताचा विचार करीत असत. भारत हा भौगोलिकदृष्ट्या एकात्म आहे आणि एका राज्यघटनेनुसार चालणारा देश आहे असे म्हणून केवळ भागणार नाही. ते सत्यच आहे आणि पडेल तो त्याग करू आपण त्याचे रक्षण करणारच आहोत. तथापि देशातील जनतेमध्ये एकात्मतेची भावना कशी निर्माण करता येईल हे मूलभूत आव्हान आपल्यापुढे आहे. काही निश्चयी बाण्याच्या लोकांनी आपले जीवन या ध्येयासाठी व या कार्यासाठी वाहून घेतल्याखेरीज भारताचे पाऊल पुढे पडणार नाही.

राजकीय क्षेत्रातील दुसरे आव्हान हे लोकशाही जीवन पद्धतीला असलेले आव्हान होय. आपण जेव्हा आर्थिक प्रगतीसंबंधी किंवा आर्थिक विषमता दूर करण्यासंबंधी बोलत असतो तेव्हा व्यक्तिव्यक्तीमधील समानता आपल्याला अभिप्रेत असते. विचार

स्वातंत्र्य आणि आचार-स्वातंत्र्य ही लोकशाहीची पायाभूत कल्पना आहे. आपल्या राज्यघटनेच्या कोंदणात आपण तिला मानाने बसविले आहे. प्रत्येक व्यक्तीला माणूस या नात्याने आपला उत्कर्ष साधण्याची आकांक्षा बाळगण्याचा पूर्ण अधिकार आहे. लोकशाहीची ही पायाभूत कल्पना आपण सावधगिरीने, कौशल्याने, आत्मविश्वासाने व प्रामाणिकपणे अमलात आणली पाहिजे.

निरनिराळ्या क्षेत्रातील निरनिराळ्या आव्हानांचा मी येथवर निर्देश केला. तरुण मंडळींनी त्यांचा विचार केला पाहिजे. तो त्यांनी आपल्या दृष्टीकोनातून करावा. पण त्यांचा दृष्टिकोन नेहमी विधायक व आधुनिक असाच असला पाहिजे. त्यांना जी कामे पार पाडावयाची आहेत ती त्यांना आपापसात वाटून घेता येतील. आपल्यापुढील कामाचे क्षेत्रच एवढे प्रचंड आहे की कोणाही एका व्यक्तीने या सर्व आव्हानांचा स्वीकार करू नसू शकतो अशाप्रकारचे आव्हान आपल्याला योग्य ते काम निवडून घ्यावे. तसेच अशाप्रकारचे आव्हान स्वीकारण्याइतके आपल्याजवळ मोठेपण नाही असे कोणीही मानू नये. कोणीही जन्माने मोठा असत नाही. आम्ही सर्व लहानच होतो. परंतु आमच्यापुढील आव्हाने व प्रश्न मोठे होते. आणि त्यांचा स्वीकार करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या मनोधैर्यानेच आम्हांला त्यांचा मुकाबला करण्याच्या वृत्तीतूनच व्यक्तीमघले उत्तमोत्तम गुण प्रगट होत असतात. त्यासाठी लागणारी मनाची

तयारी हेच खरे आमच्या तरुण पिढीपुढील मूलभूत आव्हान आहे.

वयच केवळ नव्हे तर आपल्यापुढील आव्हान स्वीकारून त्याला तोंड देण्याची कुवत हे पण मी तरुण्याचे गमक मानतो. खरे म्हणजे माणूस तरुण आहे की वृद्ध आहे याची कसोटी त्यावरच ठरते. लोकमान्य टिळक प्रीव्ही कौन्सिलात आपण खटला हरल्यानंतर "या पराभवाने तुमचे मनोधैर्य खचले का?" असे त्यांना कोणीसे विचारले. त्यावर टिळकांनी उत्तर दिले, "माझे धैर्य कदापि खचणार नाही. मी ज्या पिढीत वाढलो त्या पिढीवर आकाश जरी कोसळले तरी त्या कोसळलेल्या आकाशावर पाय रोवून ती उभी राहिल आणि लढत देईल." टिळकांचे हे तेजस्वी उद्गार आमच्या तरुणांचे ब्रीदवाक्य झाले पाहिजे. तरुण माणसाने नेहमी आव्हाने शोधित राहिले पाहिजे, आपल्या दृष्टीसमोर त्याने ध्येये ठेवली पाहिजेत आणि ही ध्येये गाठण्याकरिता त्याने आपले मनोधैर्य सदैव शाबूत राखले पाहिजे. ज्या तरुणाच्या दृष्टीसमोर स्वप्ने नाहीत तो तरुणच नव्हे. स्वप्ने पाहण्याचीच केवळ नव्हे तर ही स्वप्ने वास्तवात आणण्याची कुवत व धैर्य त्याच्यापाशी असले पाहिजे. आमची तरुण माणसे हे करतील तर आपल्या ध्येयस्वप्नातील भारत लवकरच समूर्त झालेला आपल्याला दिसेल अशी मी म्वाही देतो.

('युगांतर' या ग्रंथातून साभार)

महात्मा फुले ही गेल्या शतकातील महाराष्ट्राच्या सामाजिक भविष्याचा वेध घेणारी एक अपूर्व शक्ती होती. महाराष्ट्राच्या आर्थिक, सामाजिक प्रश्नांचे विश्लेषण स्पष्टपणाने करून दलित आणि अस्पृश्य, स्त्रिया यांच्या प्रगतीचे निशाण उभे करण्याचे काम त्यांनी केले. या त्यांच्या द्रष्टेपणामुळे डॉ. आंबेडकरांसारख्या महामानवाने त्यांना आपले गुरु मानले. महात्मा फुले यांचे काम पुरे करण्याची जिम्मेदारी नव्या पिढीवर आहे. त्यांच्या विचारांचा उच्चार आम्ही करतो परंतु त्यांच्या विचारांचे रुपांतर आचारात आणण्यासाठी नव्या संस्था, नव्या संकल्पांची आज जरूरी आहे. जातिवादाचे भूत पुन्हा डोके वर काढू पहात आहे, अशा वेळी या प्रयत्नांची गरज आहे.

- यशवंतराव चव्हाण

**Yashwantrao Chavan National Award
for National Integration, Democratic Values,
or Social and Economic Development
in India, 2008**

CITATION

Indian Space Research Organisation

The effulgent sun traversing the sky daily from morning till evening, the star-studded sky at night with the waxing and waning orb of light, the steady formations of constellations, the sudden appearances of comets, the thundering clouds, the dazzling lightning, the lashing rains and the multi-coloured splendour of rainbows have fascinated man since time immemorial. Myriad myths have evolved around these heavenly phenomena. Poets and philosophers alike have delved into their beauty and mystery. As Shakespeare said in 'Hamlet' "there are more things in heaven and on earth than are dreamt in philosophy".

Out of this fascination, scientists have discovered the laws of motion of the heavenly bodies and technologists have developed grand instruments for conquest of space. Rocket science is an off-shoot of this irresistible desire 'to go where no man has gone before'. There are references to Agni Astra in Vedic hymns and rockets are frequently mentioned in Indian military annals of 16th to 18th century. After the defeat of Tipu Sultan in the battle of Srirangapattana in 1799, the British collected hundreds of these rockets and sent them to England for reverse engineering. Improved versions of these rockets were used in the American war of independence, leading to the phrase 'rocket's red glare' being incorporated in the

U.S. National Anthem - 'the Star Spangled Banner'. It is an instance of technological transfer from the East to the West.

However, the age of modern space exploration can be said to have begun with the launching of "Sputnik" by the U.S.S.R. on 4th October 1957. This extra-ordinary feat of scientific and technological prowess by U.S.S.R. stunned the world and led to a decision by the then President of the United States of America, John F. Kennedy to put a man on the moon within the decade of sixties.

The leadership of India was committed to ensuring that the nation, which had missed the industrial revolution, should not lag behind in the march of scientific and technological revolution. The Government of India, under the visionary leadership of Prime Minister Pandit Jawaharlal Nehru had already taken steps to make a beginning in the direction of harnessing atomic energy. In 1961 the Department of Atomic Energy was given the charge of space research. Dr. Homi Bhabha, the dynamic head of the Department of Atomic Energy, established in 1962, "Indian National Committee for Space Research" and entrusted it to Dr. Vikram Sarabhai.

Dr. Sarabhai commenced his mission with a center for launching of sounding rockets, located in Kerala. A fishing village called Thumba, near Thiruvananthapuram

was selected for the location of the sounding rocket launch center since the geo-magnetic equator passes over it. Dr. Sarabhai put together a group of young scientists who were sent for training to the Goddard Space Flight Center in U.S.A. A two-stage sounding rocket, provided by NASA, was launched on 21st November 1963 from Thumba. That was the modest beginning of Indian Space Research Organisation (ISRO) which was set up on August 15, 1969. Government of India constituted the Space Commission and established a separate Department of Space in 1972. ISRO was brought under the Department of Space on June 1, 1972. After the sudden demise of Dr. Vikram Sarabhai on December 30, 1971, the space establishments at Thiruvananthapuram were renamed, in his honour, as Vikram Sarabhai Space Centre.

Over the last four decades, ISRO has progressed steadily from launching of sounding rockets to Satellite Launching Vehicles, Polar Satellite Launching Vehicles (PSLV) and Geo Synchronous Satellite Launching Vehicles. First Indian satellite, Aryabhata was launched on April 19, 1975. Satellite Instructional Television Experiment (SITE) was carried out in 1975-76, using ATS-6 satellite of USA. This was followed by Satellite Telecommunication Experiment Project (STEP) in 1977-79, using Franco-German symphonie satellite.

In the course of advancement of its technology, ISRO established a series of Indian National Satellites (INSAT), which performed several functions such as telecommunication, meteorological research and telecasting. The series of Indian Remote Sensing Satellites began with the launch of IRS-1A on March 17, 1988. The remote sensing satellites of ISRO are facilitating resource monitoring, early warning of cyclones, flood control, measuring the extent

of deforestation, exploring minerals underneath the soil etc. EDUSAT, launched on September 20, 2004 is dedicated to tele-education. As of today, more than 31,000 classrooms have been connected under the EDUSAT network and telemedicine is extended to 315 hospitals. 430 village resource centers have been set up which aim at improving the quality of life of the villagers through satellite connectivity. Thus ISRO is fulfilling its mission of application of space science for socio-economic development of the country.

Right from the beginning, ISRO has laid emphasis on development of indigenous technology. SLV-3 was the first launch vehicle developed indigenously. SLV-3 project was headed by Dr. APJ Abdul Kalam, who rose to be the President of India. Some times the refusal by developed countries to transfer advanced technology has spurred the scientists in ISRO to develop the technology indigenously. A significant example is the development of cryogenic engine by ISRO.

Having established a track record for successfully launching satellites, ISRO has been able to compete with the advanced countries in launching satellites of other countries on a commercial basis. Recently, on April 28, 2008 ISRO launched Cartosat - 2A and IMS - 1 along with eight Nano satellites of other countries. It has become a center of excellence, particularly in launch vehicle technology. It has also collaborated with industrial units in the private sector, leading to upgradation of their technological capacity.

The idea of undertaking a scientific mission to moon was first mooted in a meeting of the Indian Academy of Science in 1999. Subsequently, a National Lunar Mission Task Force was constituted by ISRO. The study report of the task team was discussed in 2003 by a peer group of about 100 eminent Indian

scientists. It was assessed that such a mission will provide a thrust to basic science and engineering research in the country, attracting talented, young persons to the arena of fundamental research and technology. Thus preparation for the mission to moon was going on for last ten years. It culminated in the launching of Chandrayaan I on 22nd October 2008. The Moon Impact Probe landed on the moon on 14th November 2008 and placed the Indian tricolour on the lunar surface – a feat which made every Indian proud.

The scientific objectives of the Chandrayaan mission are to prepare a three dimensional atlas of the moon and to conduct chemical and mineralogical mapping of the entire lunar surface. The radioactive environment of the moon will also be studied. Right from its inception, the Indian Space Research has been characterized by international co-operation. In keeping with this approach, the Chandrayaan carried payloads from the European Space Agency, the Max Plank Institute of Germany, the Swedish Institute of Space Physics, the Bulgarian Academy of Sciences and NASA.

Whilst Chandrayaan is the crowning achievement of ISRO, it cannot rest on its laurels. Chandrayaan I will be followed by Chandrayaan II which features a lander and a rover. The success of Chandrayaan has strengthened the resolve of ISRO to undertake more ambitious projects such as sending an unmanned space craft to Mars. The whole nation will be looking forward to the success of ISRO's future projects to develop a space shuttle, to send a man on the moon and

participate actively in the international space station.

The achievements of an organization are inextricably linked with the vision of its founders and the capability of its leaders. Indian Space Research Organisation was fortunate to have a scientist like Dr. Vikram Sarabhai in its formative years. After his sudden demise in 1971, ISRO was led by another brilliant scientist, Dr. Satish Dhawan. Currently, Shri G. Madhavan Nair is at the helm of ISRO. During his tenure as Chairman of ISRO, twenty-two successful missions were accomplished. He is a leading technologist in the field of rocket systems and has made significant contributions to the development of multi-stage satellite launch vehicles. The Polar Satellite Launch Vehicle was developed under his leadership. His significant achievements in the field of space research and technology have been acknowledged by institutes and universities throughout India which have conferred on him honorary degrees of Doctor of Science and Doctor of Philosophy. He is a fellow of leading international institutions in the field of science. He is the recipient of numerous awards. In recognition of his outstanding contribution to the nation, the Government of India conferred on him Padmabhushan in 1998 and Padmavibhushan in 2009.

In this international year of astronomy, the Yashwantrao Chavan Pratishthan feels privileged in conferring the Yashwantrao Chavan National Award 2008 on the Indian Space Research Organisation, for its outstanding contribution to National Integration, Democratic Values and Social and Economic Development in India.

Mumbai

Mrs. (Justice) Sujata Manohar (Retd.)

Sharad Pawar

Chairperson

President

12th March, 2009

Panel of Jury

Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

विधी साक्षरता उपक्रम

मृत्यूपत्र

(कायदेविषयक माहितीपर लेख)

श्री. दिलीप रा. तळेकर

एखाद्या व्यक्तीच्या वैयक्तिक वित्तनियोजनाचा मृत्यूपत्र हा एक अविभाज्य भाग आहे. इच्छापत्र केल्याने एखाद्या व्यक्तीचा स्वतःच्या संपत्तीचे वाटप, मृत्यूनंतर ज्यांच्यामध्ये व्हावे व जसे व्हावे अशी इच्छा असते आणि त्याप्रमाणे तसे करणे सुलभ होते.

भारतीय वारसा हक्क कायदा, १९२५ प्रमाणे मृत्यूपत्र म्हणजे "तुमच्या पश्चात तुमची संपत्ती / तुमचा पैसा अडका यांचे वाटप व त्यांची विल्हेवाट यासंबंधी तुमच्या आजच्या इराद्यांची लेखी घोषणा, जी सोप्या भाषेत व कायदेशीर तरतुदी सांभाळून लिखित स्वरूपात स्पष्टपणे गांडलेली असते." भारतीय वारसा कायद्यातील मृत्यूपत्राबाबतची तरतूद सर्व भारतीयांना लागू आहे. तथापि मुस्लीम कायदानुसार जर मुसलमान धर्माची व्यक्ती मृत्यूपत्र न करता मरण पावेल तर मात्र त्या व्यक्तीच्या मिळकतीचे वाटप त्या व्यक्तीच्या धर्माला / जाती -जमातीला लागू होणाऱ्या वारसा हक्क अधिनियमानुसार होईल.

भारतीय वारसा कायद्यात मृत्यूपत्र यांची व्याख्या कलम २ (एच) मध्ये पुढीलप्रमाणे केली आहे. "मृत्यूपत्र म्हणजे इच्छापत्र करणाऱ्याची आपल्या मृत्यूनंतर आपल्या सर्व तऱ्हेच्या मालमत्तेची विल्हेवाट कशी लावली जावी या संबंधीची कायदेशीर रितीने घोषित केलेली इच्छा."

इच्छापत्राची वैशिष्ट्ये कोणती -

इच्छापत्राची अंमलबजावणी व्यक्तीच्या मृत्यूनंतरच होते, आपल्या हयातीत पूर्वी केलेले इच्छापत्र केव्हाही रद्द करता येते व बदलता येते.

इच्छापत्र करण्याचे विशेष फायदे कोणते -

इच्छापत्र न केल्यास वारसाहक्क कायदानुसारच मालमत्तेची वाटणी होते. मात्र ज्या व्यक्तींना एरवी वारसाहक्काने मालमत्तेत

वाटा मिळण्याची शक्यता नसते. त्यांच्यासाठीही इच्छापत्राद्वारे तरतूद करता येते. उदा. नोकर, मित्र - मैत्रिण इ. मालमत्तेची वाटणी लाभाधिकाऱ्यांच्या गरजेनुसार करता येते.

इच्छापत्र कोण करू शकते -

संतुलित मन व परिपक्व वय असलेली कोणतीही व्यक्ती इच्छापत्र करू शकते. म्हणजेच मनोदौर्बल्याने पीडित अशा वा १८ वर्षाखालील व्यक्तीने केलेले इच्छापत्र रद्दबातल ठरते.

इच्छापत्र कशाचे करता येते -

स्वकष्टार्जित व पूर्ण मालकी असलेली स्थावर व जंगम मालमत्ता व संपत्ती यांचे इच्छापत्र करता येते. वडिलोपार्जित मालमत्तेचे पण इच्छापत्र करता येते. तसेच बदलत्या काळानुसार उपरोक्त मिळकती व्यतिरिक्त इतर बाबींचाही आपण उल्लेख इच्छापत्रामध्ये करू शकतो. उदा. आपले नेत्र नेत्रपिढीला द्यावेत, आपले शरीर वैद्यकीय महाविद्यालयाला द्यावे. इ. तसेच इच्छापत्रान्वये विश्वस्त व्यवस्थेची निर्मिती करता येते.

इच्छापत्राचे लाभाधिकारी कोण होऊ शकतात -

कोणीही, पती / पत्नी, नातेवाईक, वयाने लहान मोठी कोणीही व्यक्ती, एखादी हिंदू देवता किंवा वेडसर व्यक्तीही लाभाधिकारी होऊ शकते, यासाठी लाभाधिकाऱ्यांच्या संमतीची आवश्यकता नसते.

इच्छापत्र करताना ध्यानात घेण्याचे महत्त्वाचे मुद्दे -

- १) इच्छापत्रावर स्पष्ट, ठळक सही करावी / अंगठ्याचा ठसा उमटवावा.
- २) इच्छापत्रावर सही करताना दोन साक्षीदारांसमोर स्वतः सही करावी. नंतर साक्षीदारांनी तुमच्यासमोर सही करावी.

- ३) प्रत्येक पानावर वरील प्रमाणे तिघांनी सही करणे चांगले त्यामुळे पान बदलण्याच्या फसवणुकीस प्रतिबंध करता येतो.
- ४) अखेरीस साक्षीदारांची संपूर्ण नावे व पत्ते देण्याची काळजी घ्यावी, सदरहू साक्षीदारांना तुमच्या इच्छापत्रातील मजकूराची माहिती असण्याची आवश्यकता नाही.
- ५) खाडाखोड अजिबात नसावी.

साक्षीदार कोण असावेत / नसावेत -

- १) लाभधिकारी स्वतः किंवा त्याची/चा पत्नी/पती किंवा इतर कोणीही नातेवाईक साक्षीदार नसावेत.
- २) साक्षीदार आपल्यापेक्षा वयाने लहान असावेत.
- ३) कुटुंबाचा डॉक्टर एक साक्षीदार असल्यास उत्तम.
- ४) साक्षीदार सचोटीचा, चांगल्या आर्थिक स्थितीतील असावा.
- ५) आपल्या हयातीतच एखाद्या साक्षीदाराचा मृत्यू झाल्यास नवीन इच्छापत्र तयार करून नवीन साक्षीदार असणे चांगले.

इच्छापत्राचा कार्यवाहक (Executor) कोण असावेत -

आपल्या ओळखीची परिपक्व, विश्वासू, दृढनिश्चयी, समजूतदार व आपल्यापेक्षा वयाने लहान व्यक्ती असावी. सदरहू व्यक्ती लाभार्थी असू शकतो वा लाभार्थीस कार्यवाहक करता येते.

इच्छापत्राबाबत कोणती काळजी घ्यावी -

- १) कसल्याही स्टॅंप पेपरची गरज नाही. अधिकृत नोंदणीची आवश्यकता नाही. मात्र असे केल्यास ते अधिक विश्वसनीय ठरते. तसेच भविष्यात वादग्रस्त मुद्दे उपस्थित झाल्यास नोंदलेल्या इच्छापत्राचा उपयोग अधिक प्रमाणात होऊ शकतो. तसेच इच्छापत्राच्या प्रती हरवल्यास व नष्ट झाल्या तरी ते खात्रीने उपलब्ध होऊ शकते.
- २) इच्छापत्रातील तरतूदीबाबत गुप्तता ठेवावी. विशेषतः लाभधिकार्यांना त्याबाबत माहिती देऊ नये.

- ३) इच्छापत्र केले असल्याबाबत एखाद्या जवळच्या व्यक्तीला/ कार्यवाहकाला (Executor) माहिती द्यावी. तसेच त्याची एक प्रत कार्यवाहकाकडे दिल्यास उत्तम.
- ४) इच्छापत्र सुरक्षित जागी (उदा. बँकेच्या लॉकरमध्ये) ठेवावे. व त्याची माहिती कार्यवाहकाला अथवा जवळच्या विश्वासू व्यक्तीला द्यावी.

इच्छापत्र असे तयार करावे -

१. इच्छापत्र लिखित स्वरूपात, सुवाच अक्षरात हवे
२. टंकलिखित हवेच असे नाही. असल्यास चांगले.
३. साधा कागद चालतो, परंतु टिकाऊपणासाठी बाँडपेपर वापरणे चांगले.

इच्छापत्राचा मसुदा कसा असावा -

१. इच्छापत्रासाठी कोणताही विहित नमुना नाही, ते करताना सोपी स्पष्ट संदिग्ध नसलेली भाषा वापरावी.
२. यापूर्वी बनविलेली इच्छापत्रे असल्यास ती सर्व रद्द समजावी. असे वाक्य लिहावे.
३. स्वखुषीने व संतुलित मानसिक अवस्थेत असताना मी हे इच्छापत्र केले आहे असे नमुद करावे.
४. लाभधिकार्यांची यादी करावी.
५. मालमत्तेची तपशीलवार यादी करावी.
६. मालमत्ता कोणाला किती द्यावी याची जंत्री बनवावी.
७. इच्छापत्र अंमलात आणण्यासाठी कार्यवाहकाची नेमणूक करावी.
८. कुटुंबातील फक्त आपल्यावर पूर्णपणे अवलंबून असलेल्या पती, पत्नी, नातेवाईक यांच्या पालनपोषणाची सोय करावी.

पुरवणी मृत्यूपत्र -

बदलत्या परिस्थितीनुसार इच्छापत्राची फेर-तपासणी आवश्यक आहे अथवा इच्छापत्र लिहिल्यानंतर त्यात काही सुधारणा

दुरुस्त्या अथवा स्पष्टिकरण करावयाचे असल्यास संपूर्ण इच्छापत्र नव्याने लिहिण्याची आवश्यकता नसून इच्छापत्राला पुरवणी किंवा परिशिष्ट (CODICIL) जोडून सुधारणा अथवा दुरुस्त्या करता येतात व ते मूळ इच्छापत्राचाच भाग असते. इच्छापत्र ज्या पद्धतीने लिहिले जाते त्याच पद्धतीने पुरवणी मृत्यूपत्र लिहावयाचे असते.

पुरवणी इच्छापत्राची कायद्यात तरतूद असली तर महत्वाचे बदल करावयाचे असल्यास नवीन इच्छापत्र करावे आणि जेव्हा नवीन इच्छापत्र बनवाल तेव्हा जुने नष्ट करणे हितावह असते.

बक्षीसपत्र व इच्छापत्र -

बक्षीस पत्रान्वये देण्यात येणारे बक्षीस हे ताबडतोब व ती देणारी व्यक्ती हयात असताना दिले जाते. तर मृत्यूपत्र करणारी व्यक्ती तिच्या मृत्यूनंतर तिच्या स्वकष्टार्जित व पूर्ण मालकी असलेल्या मालमत्तेचे वाटप कसे व कोणामध्ये करावयाचे यासंबंधी इच्छा व्यक्त करते व त्यानुसार लाभार्थींना मृत्यूपत्र तयार करणाऱ्या व्यक्तीच्या मृत्यूनंतर मिळते.

मुसलमान धर्मियांचे इच्छापत्र किंवा मृत्यूपत्र -

मुस्लिम कायद्याप्रमाणे इच्छापत्र करण्याकरिता इच्छापत्रकर्त्याची इच्छापत्र करण्याबद्दल स्पष्ट इच्छा पुरेशी आहे. सदरहू कायद्यानुसार लिहिलेले किंवा तोंडी अशा दोन्ही प्रकारची मृत्यूपत्रे कायदेशीर होतात.

१. मयताच्या अंत्यविधीचा खर्च व शेवटच्या आजारपणाचा खर्च
२. वारसाचे व पत्नीचे मिळकतीच्या व्यवस्थेसंबंधी अधिकारपत्र मिळविण्यास झालेला खर्च
३. मयताची देणी
४. मयताच्या मृत्यूपूर्वी ज्या सेवकांनी सेवा केली आहे त्यासंबंधीचा त्यांचा मोबदला.

वरील सर्व देणी भागवून राहिलेल्या मालमत्तेपैकी फक्त १/३ भागाचेच इच्छापत्र मुसलमान व्यक्तीला करता येते.

विशेष हक्क मृत्यूपत्र -

भारतीय वारसा कायद्याच्या कलम ६५ अन्वये कोणीही सैनिक जो प्रत्यक्ष युद्धात किंवा त्याच्या तयारीत गुंतलेल्या आहे किंवा हवाई सैनिक जो प्रत्यक्ष नोकरीत आहे किंवा गुंतलेला आहे किंवा खलाशी किंवा नाविक जो समुद्रावर आहे व त्याच्या वयाला अठरा वर्षे पूर्ण झाली आहेत. अशी व्यक्ती विशेष हक्क मृत्यूपत्र करून आपल्या मालमत्तेची व्यवस्था लावू शकेल. सदर मृत्यूपत्र हे लेखी किंवा तोंडी सांगितलेले असू शकते.

तथापि असे करण्यासाठी पुढील बाबी आवश्यक आहेत.

१. सदरहू मृत्यूपत्र स्वहस्ताक्षरातही असू शकेल. अशावेळी सदर मृत्यूपत्रावर मृत्यूपत्र करणाऱ्याची सही असण्याची अगर साक्षीदारांच्या सहयाही असण्याची जरूरी नाही.
२. मृत्यूपत्र जर दुसऱ्या व्यक्तीने लिहिलेले असेल तर अशा मृत्यूपत्रावर मृत्यूपत्र करणाऱ्याची सही आवश्यक आहे.
३. शिपाई, खलाशी, वैमनिक यांनी मृत्यूप्रसंगी सूचना दिल्या असल्यास व त्यानंतर तो मेल्यास त्या सूचना त्याचे मृत्यूपत्र म्हणून समजण्यात येईल.
४. तोंडी दोन साक्षीदारांसमोर त्याला त्याचे मृत्यूपत्र करिता येते. मात्र असे मृत्यूपत्र त्याने सांगितल्यानंतर तो एक महिन्याहून अधिक काळ जिवंत राहिल्यास ते मृत्यूपत्र रद्द ठरेल.
५. त्याने दोन साक्षीदारांसमोर आपल्या लेखी सूचना दिल्या व त्यानुसार मृत्यूपत्र तयार केले परंतु तो प्रत्यक्ष लढाईत मेला तर ते योग्य रितीने केलेल मृत्यूपत्र असे समजण्यात येईल.

(लेखक हे कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला फोरमचे सक्रीय सदस्य आहेत.)

असे - देनाक, नोनदान, ७५६६
नागरिकसहिता व्यवस्था, सहि
व्यवस्था

नवमहाराष्ट्र युवा अभियान

कार्यवृत्त

नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे काम संयोजक श्री. दत्ता बाळसराफ, सहसंयोजक श्री. विश्वास ठाकूर, संघटक श्री. निलेश राऊत हे पाहतात. तर कार्यालयीन संघटक म्हणून श्री. सुरेश पाटील, सहाय्यक मिनल सावंत हे काम पाहतात. तसेच अपंग हक्क विकास मंचाचे समन्वयक श्री. विजय कान्हेकर हे सुद्धा मदत करतात.

दि. २ ऑक्टो. २००८ - नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाच्या जिल्हा संघटकांची, समन्वयकांची तसेच विशेष निमंत्रितांची राज्यस्तरीय बैठक नाशिक येथे घेण्यात आली. या बैठकीला संयोजक श्री. दत्ता बाळसराफ, सहसंयोजक श्री. विश्वास ठाकूर, समन्वयक श्री. विजय कान्हेकर उपस्थित होते. या बैठकीला मुंबईवरून सुरेश पाटील, उमाकांत जगदाळे, दिपा देशमुख, उमेश खाडे, अनिल चाळके इ. उपस्थित होते.

दि. १२ नोव्हेंबर २००८ - 'हम हिंदुस्तानी आंदोलन' परंप्रांतियांवरील हल्ले, धार्मिक विद्वेषातून होणारे बॉम्बस्फोट, दंगली, जात-धर्म-प्रांत भाषावादाला खतपाणी घालून देशाच्या एकात्मतेसमोर आव्हान उभे केले जात आहे. मतांचे राजकारण डोळ्यासमोर ठेवून भावनिक अस्मितांचे हिस्त्र रूप समोर येत आहे. देशाच्या व महाराष्ट्राच्या उच्च परंपरेला कलंकित करून सर्व समावेशक - सहिष्णु परंपरेसमोर राजकीय स्वार्थासाठी अलगतावादाचे भय उभे करण्याचा हा प्रयत्न आहे. मुठभरांच्या या मतलबी ढोंगबाजीला बळी न पडता देशाच्या एकात्मतेचा आवाज बुलंद करण्यासाठी भारताच्या संविधानावर विश्वास व निष्ठा प्रकट करणाऱ्या नागरिकांचे हम हिंदुस्तानी आंदोलनाची बैठक घेण्यात आली. ही बैठक यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या सांस्कृतिक सभागृहात घेण्यात आली.

या बैठकीला संयोजक श्री. दत्ता बाळसराफ, माळशेज फाऊंडेशनचे श्री. दिनेशचंद्र हुलावळे, श्री. रमेश कदम,

श्री. उमाकांत जगदाळे, श्री. विजय कसबे, श्री. सुरेश पाटील, श्री. सिद्धेश्वर डुकरे इ. उपस्थित होते.

दि. २५ नोव्हेंबर २००८ - मा. यशवंतराव यांच्या २४ व्या पुण्यतिथी दिनी ज्येष्ठ शिक्षण तज्ज्ञ श्रीमती लीला पाटील यांना यशवंतराव चव्हाण राज्य पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष केंद्रिय कृषीमंत्री मा. शरदचंद्र पवार यांच्या हस्ते हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. यावेळी श्रीमती लीला पाटील यांच्या हस्ते 'शैक्षणिक गुणवत्ता - आव्हान आणि आवाहान' या पुस्तकाचे प्रकाशन करण्यात आले. यावेळी डॉ. कुमुद बन्सल, डॉ. वसंत काळपांडे व्यासपीठावर उपस्थित होते. या कार्यक्रमासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानचे सर्व प्रमुख कार्यकर्ते उपस्थित होते.

दि. ३१ डिसेंबर २००८ - व्यसनाधीनता विरोधी युवकांची संकल्प सभा - नवमहाराष्ट्र युवा अभियान, नशाबंदी मंडळ महाराष्ट्र राज्य - मुंबई, सर्वोदय मंडळ व मैत्री संस्था - मुंबई यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ३१ डिसेंबर २००८ रोजी दुपारी ४.०० वा. मुंबई सर्वोदय मंडळ शांताश्रम, गांधी बुक सेंटर, नानाचौक, ग्रॅंटरोड (प.) येथे व्यसनाधीनता विरोधी युवकांची संकल्प सभा आयोजित करण्यात आली होती. या सभेच्या अध्यक्षस्थानी पद्मभूषण न्या. चंद्रशेखर धर्माधिकारी होते व प्रमुख पाहुणे म्हणून मध्यपी वाहनचालकांविरोधी ठोस मोहिम चालविणारे मुंबई शहर वाहतूक विभागाचे सहा. पोलिस आयुक्त हरीश बैजल होते. याप्रसंगी त्यांनी त्यांची मोहिम व त्यामागची त्यांची भूमिका या विषयावर मांडणी केली व नशाबंदी मंडळाचे रमेश सांगळे यांनी माझा व्यसनमुक्तीचा प्रवास यावर अनुभव कथन केले. या सभेत व्यसनाधिनते विरोधी मोहिम प्रखर करण्याचा संकल्प करण्यात आला.

मुंबईवर झालेल्या दहशतवादी हल्ल्याच्या पार्श्वभूमीवर नववर्षाच्या स्वागतास दुःखाची किनार आहे. हल्ली नववर्षाचे स्वागत करणे म्हणजे मोठ्या प्रमाणात दारुचे सेवन करणे,

घांगडघिंगा करणे, गाड्या वेगाने चालवून अपघातास निमंत्रण देणे अशा प्रकारचे फॅड आज मोठ्या प्रमाणात तरुणांमध्ये दिसत आहे. या प्रकारची तरुणांची व्यसनाधिनता हा एक गंभीर स्वरूपाचा कौटुंबिक, सामाजिक प्रश्न निर्माण झाला आहे. म्हणून अशा संकल्प समेचे आयोजन करण्यात आले होते. हा कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे समन्वयक श्री. विजय कसबे, संघटक उमाकांत जगदाळे, कार्यालयीन संघटक सुरेश पाटील तसेच अनिल चाळके, शंकर साळवे, अर्चना झेंडे, रवि झेंडे, रमेश कदम, संदिप सुमन इ. कार्यकर्त्यांनी मोलाचे सहकार्य केले. या कार्यक्रमासाठी एकूण ६० ते ७० लोक उपस्थित होते.

दि. १२ जानेवारी २००९ : यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार २००८ - सामान्य माणसांत आत्मविश्वास जागविण्याचे आणि त्यांच्या जागृत संघटित कर्तृत्वातून आधुनिक महाराष्ट्राची पायाउभारणी करण्याचे महान कार्य मा. यशवंतराव चव्हाण यांनी केले आहे. त्यांनी दिलेल्या दिशा आणि दृष्टी कैक पिढ्यांना मार्गदर्शक ठरणाऱ्या आहेत. त्यांचे हे विचार जनमानसात पोहचविण्यासाठी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानची स्थापना झाली असून त्या प्रतिष्ठानच्या नवमहाराष्ट्र युवा अभियानतर्फे सामाजिक क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य करणाऱ्या एका युवक व युवतीस प्रतिवर्षी यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार देऊन सन्मानित करण्यात येते. सन २००८ चा यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार, युवकांमध्ये टाण्यातील आदिवासी पाड्यांमध्ये सेंद्रिय शेतीवर संशोधन करणारे, कोल्हापूरचे श्री. संजय पाटील यांना तर युवतींमध्ये ग्रामशिक्षण समिती सक्षमीकरणासाठी कार्य करणाऱ्या, दापोलीच्या श्रीमती मुक्ता दाभोळकर यांना प्रदान करण्यात आला.

हा पुरस्कार वितरण समारंभ परभणीच्या बी. रघुनाथ सभागृहामध्ये पार पडला. केंद्रिय ग्रामविकास मंत्री श्रीमती सुर्यकांता पाटील, राज्याचे कृषी राज्यमंत्री श्री. सुरेश वरपुडकर यांच्या हस्ते हे पुरस्कार प्रदान करण्यात आले. यावेळी नंदकिशोर कागलीवाला, श्री. मुकुंद भोगले, श्री. विजय कान्हेकर, श्री. निलेश राऊत, श्री. सुरेश पाटील श्री. उमाकांत जगदाळे इ. हजर होते. रोख रूपये ११,०००/- व मानपत्र असे या पुरस्काराचे स्वरूप होते.

यावेळी सन २००६-०७, २८ यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन नि. विजेत्या महाविद्यालयांचाही पुरस्कार दे आला. यावेळी यशवंतराव चव्हाण सा. जाहीर करण्यात आले.

दि. २४ जानेवारी २००९ : नवमहाराष्ट्र युवा अभियान आणि अपंग कल्याणकारी संस्था, अर्नाळा यांच्या संयुक्त विद्यमाने शुक्रवार दि. २४ जानेवारी २००९ रोजी अपंगांसाठी वैद्यकीय दाखला शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर शिबिरात फक्त १६० अपंग व्यक्तींसाठी प्रवेश असल्या कारणाने १६० जणांनीच याचा लाभ घेतला. अपंगांचा वैद्यकीय दाखला आणि जिल्हा सामान्य रुग्णालयाच्यावतीने अस्थिशल्य चिकित्सक डॉ. अनिल चव्हाण यांनी अपंगांची तपासणी करून दिली. त्यांना कुळगांव बदलापूर नगरपरिषदेचे वैद्यकीय अधिकारी डॉ. राजेश अंकुश यांनी सहकार्य केले. हे शिबिर यशस्वी होण्यासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे श्री. शमीम खान, श्री. अनिल चाळके यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

हे शिबिर अर्नाळा ग्रामपंचायतीच्या सभागृहात सकाळी ११ ते ३ यावेळेत घेण्यात आले. मान्यवर आणि कार्यकर्त्यांना यावेळी सह्याद्रीचे वारे या पुस्तकाच्या प्रती सप्रेम भेट म्हणून देण्यात आल्या.

समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्ग २००८-०९

'नव महाराष्ट्र युवा अभियान' आणि 'युवा चेतना' यांच्या संयुक्त विद्यमाने समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्गाची सुरुवात दिनांक ५ ऑक्टोबर, २००८ रोजी करण्यात आली. एक प्रामाणिक, सामाजिक कार्यकर्ता म्हणून समाजात काम करताना आपल्या जबाबदाऱ्या यशस्वीरित्या कशा पार पाडाव्यात याचे तर्कशुद्ध मार्गदर्शन प्रत्येक क्षेत्रातील दिग्गज वक्त्यांकडून विद्यार्थ्यांना मिळाले. या वर्गात एकूण २० विद्यार्थ्यांचा समावेश होता.

समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्गाची आखणी दर रविवारी दोन सत्र (पहिले सत्र स. १०.३० ते १.३० आणि दुसरे सत्र दु. २.०० ते सायं. ५.००) अशी करण्यात आली होती. हे वर्ग दिनांक ५

नवमहाराष्ट्र युवा अभियान कार्यवृत्त

नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे काम संयोजक श्री. दत्ता बाळसराफ, सहसंयोजक श्री. विश्वास ठाकूर, संघटक श्री. निलेश राऊत हे पाहतात. तर कार्यालयीन संघटक म्हणून श्री. सुरेश पाटील, सहाय्यक मिनल सावंत हे काम पाहतात. तसेच अपंग हक्क विकास मंचाचे समन्वयक श्री. विजय कान्हेकर हे सुद्धा मदत करतात.

दि. २ ऑक्टो. २००८ - नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाच्या जिल्हा संघटकांची, समन्वयकांची तसेच विशेष निमंत्रितांची राज्यस्तरीय बैठक नाशिक येथे घेण्यात आली. या बैठकीला संयोजक श्री. दत्ता बाळसराफ, सहसंयोजक श्री. विश्वास ठाकूर, समन्वयक श्री. विजय कान्हेकर उपस्थित होते. या बैठकीला मुंबईवरून सुरेश पाटील, उमाकांत जगदाळे, दिपा देशमुख, उमेश खाडे, अनिल चाळके इ. उपस्थित होते.

दि. १२ नोव्हेंबर २००८ - 'हम हिंदुस्तानी आंदोलन' परंप्रांतियांवरील हल्ले, धार्मिक विद्वेषातून होणारे बॉम्बस्फोट, दंगली, जात-धर्म-प्रांत भाषावादाला खतपाणी घालून देशाच्या एकात्मतेसमोर आव्हान उभे केले जात आहे. मतांचे राजकारण डोळ्यासमोर ठेवून भावनिक अस्मितांचे हिस्व रूप समोर येत आहे. देशाच्या व महाराष्ट्राच्या उच्च परंपरेला कलंकित करून सर्व समावेशक - सहिष्णु परंपरेसमोर राजकीय स्वार्थासाठी अलगाववादाचे भय उभे करण्याचा हा प्रयत्न आहे. मुठभरांच्या या मतलबी ढोंगबाजीला बळी न पडता देशाच्या एकात्मतेचा आवाज बुलंद करण्यासाठी भारताच्या संविधानावर विश्वास व निष्ठा प्रकट करणाऱ्या नागरिकांचे हम हिंदुस्तानी आंदोलनाची बैठक घेण्यात आली. ही बैठक यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या सांस्कृतिक सभागृहात घेण्यात आली.

या बैठकीला संयोजक श्री. दत्ता बाळसराफ, माळशेज फाऊंडेशनचे श्री. दिनेशचंद्र हुलावळे, श्री. रमेश कदम,

श्री. उमाकांत जगदाळे, श्री. विजय कसबे, श्री. सुरेश पाटील, श्री. सिद्धेश्वर डुकरे इ. उपस्थित होते.

दि. २५ नोव्हेंबर २००८ - मा. यशवंतराव यांच्या २४ व्या पुण्यतिथी दिनी ज्येष्ठ शिक्षण तज्ज्ञ श्रीमती लीला पाटील यांना यशवंतराव चव्हाण राज्य पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष केंद्रिय कृषीमंत्री मा. शरदचंद्र पवार यांच्या हस्ते हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. यावेळी श्रीमती लीला पाटील यांच्या हस्ते 'शैक्षणिक गुणवत्ता - आव्हान आणि आवाहान' या पुस्तकाचे प्रकाशन करण्यात आले. यावेळी डॉ. कुमुद बन्सल, डॉ. वसंत काळपांडे व्यासपीठावर उपस्थित होते. या कार्यक्रमासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानचे सर्व प्रमुख कार्यकर्ते उपस्थित होते.

दि. ३१ डिसेंबर २००८ - व्यसनाधीनता विरोधी युवकांची संकल्प सभा - नवमहाराष्ट्र युवा अभियान, नशाबंदी मंडळ महाराष्ट्र राज्य - मुंबई, सर्वोदय मंडळ व मैत्री संस्था - मुंबई यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ३१ डिसेंबर २००८ रोजी दुपारी ४.०० वा. मुंबई सर्वोदय मंडळ शांताश्रम, गांधी बुक सेंटर, नानाचौक, ग्रॅंटरोड (प.) येथे व्यसनाधीनता विरोधी युवकांची संकल्प सभा आयोजित करण्यात आली होती. या सभेच्या अध्यक्षस्थानी पद्मभूषण न्या. चंद्रशेखर धर्माधिकारी होते व प्रमुख पाहुणे म्हणून मध्यपी वाहनचालकांविरोधी ठोस मोहिम चालविणारे मुंबई शहर वाहतूक विभागाचे सहा. पोलिस आयुक्त हरीश बैजल होते. याप्रसंगी त्यांनी त्यांची मोहिम व त्यामागची त्यांची भूमिका या विषयावर मांडणी केली व नशाबंदी मंडळाचे रमेश सांगळे यांनी माझा व्यसनमुक्तीचा प्रवास यावर अनुभव कथन केले. या सभेत व्यसनाधिनते विरोधी मोहिम प्रखर करण्याचा संकल्प करण्यात आला.

मुंबईवर झालेल्या दहशतवादी हल्ल्याच्या पार्श्वभूमीवर नववर्षाच्या स्वागतास दुःखाची किनार आहे. हल्ली नववर्षाचे स्वागत करणे म्हणजे मोठ्या प्रमाणात दारुचे सेवन करणे,

धांगडधिगा करणे, गाड्या वेगाने चालवून अपघातास निमंत्रण देणे अशा प्रकारचे फॅड आज मोठ्या प्रमाणात तरुणांमध्ये दिसत आहे. या प्रकारची तरुणांची व्यसनाधिनता हा एक गंभीर स्वरूपाचा कौटुंबिक, सामाजिक प्रश्न निर्माण झाला आहे. म्हणून अशा संकल्प समेचे आयोजन करण्यात आले होते. हा कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे समन्वयक श्री. विजय कसबे, संघटक उमाकांत जगदाळे, कार्यालयीन संघटक सुरेश पाटील तसेच अनिल चाळके, शंकर साळवे, अर्चना झेंडे, रवि झेंडे, रमेश कदम, संदिप सुमन इ. कार्यकर्त्यांनी मोलाचे सहकार्य केले. या कार्यक्रमासाठी एकूण ६० ते ७० लोक उपस्थित होते.

दि. १२ जानेवारी २००९ : यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार २००८ - सामान्य माणसांत आत्मविश्वास जागविण्याचे आणि त्यांच्या जागृत संघटित कर्तृत्वातून आधुनिक महाराष्ट्राची पायाउभारणी करण्याचे महान कार्य मा. यशवंतराव चव्हाण यांनी केले आहे. त्यांनी दिलेल्या दिशा आणि दृष्टी कैक पिढ्यांना मार्गदर्शक ठरणान्या आहेत. त्यांचे हे विचार जनमाणसात पोहचविण्यासाठी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानची स्थापना झाली असून त्या प्रतिष्ठानच्या नवमहाराष्ट्र युवा अभियानतर्फे सामाजिक क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य करणाऱ्या एका युवक व युवतीस प्रतिवर्षी यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार देऊन सन्मानित करण्यात येते. सन २००८ चा यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार, युवकांमध्ये ठाण्यातील आदिवासी पाड्यांमध्ये सॅट्रिय शेतीवर संशोधन करणारे, कोल्हापूरचे श्री. संजय पाटील यांना तर युवतीमध्ये ग्रामशिक्षण समिती सक्षमीकरणासाठी कार्य करणाऱ्या, दापोलीच्या श्रीमती मुक्ता दाभोळकर यांना प्रदान करण्यात आला.

हा पुरस्कार वितरण समारंभ परभणीच्या बी. रघुनाथ सभागृहामध्ये पार पडला. केंद्रिय ग्रामविकास मंत्री श्रीमती सुर्यकांता पाटील, राज्याचे कृषी राज्यमंत्री श्री. सुरेश वरपुडकर यांच्या हस्ते हे पुरस्कार प्रदान करण्यात आले. यावेळी नंदकिशोर कागलीवाला, श्री. मुकुंद भोगले, श्री. विजय कान्हेकर, श्री. निलेश राजूत, श्री. सुरेश पाटील श्री. उमाकांत जगदाळे इ. हजर होते. रोख रूपये ११,०००/- व मानपत्र असे या पुरस्काराचे स्वरूप होते.

यावेळी सन २००६-०७, २००७-०८ यावर्षीच्या यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेतील विजेत्या महाविद्यालयांचाही पुरस्कार देऊन गौरव करण्यात आला. यावेळी यशवंतराव चव्हाण साहित्य स्पर्धेचे निकाल जाहीर करण्यात आले.

दि. २४ जानेवारी २००९ : नवमहाराष्ट्र युवा अभियान आणि अपंग कल्याणकारी संस्था, अर्नाळा यांच्या संयुक्त विद्यमाने शुक्रवार दि. २४ जानेवारी २००९ रोजी अपंगांसाठी वैद्यकीय दाखला शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर शिबिरात फक्त १६० अपंग व्यक्तींसाठी प्रवेश असल्या कारणाने १६० जणांनीच याचा लाभ घेतला. अपंगांचा वैद्यकीय दाखला आणि जिल्हा सामान्य रुग्णालयाच्यावतीने अस्थिशल्य चिकित्सक डॉ. अनिल चव्हाण यांनी अपंगांची तपासणी करून दिली. त्यांना कुळगांव बदलापूर नगरपरिषदेचे वैद्यकीय अधिकारी डॉ. राजेश अंकुश यांनी सहकार्य केले. हे शिबिर यशस्वी होण्यासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे श्री. शमीम खान, श्री. अनिल चाळके यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

हे शिबिर अर्नाळा ग्रामपंचायतीच्या सभागृहात सकाळी ११ ते ३ यावेळेत घेण्यात आले. मान्यवर आणि कार्यकर्त्यांना यावेळी सह्याद्रीचे वारे या पुस्तकाच्या प्रती सप्रेम भेट म्हणून देण्यात आल्या.

समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्ग २००८-०९

'नव महाराष्ट्र युवा अभियान' आणि 'युवा चेतना' यांच्या संयुक्त विद्यमाने समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्गाची सुरुवात दिनांक ५ ऑक्टोबर, २००८ रोजी करण्यात आली. एक प्रामाणिक, सामाजिक कार्यकर्ता म्हणून समाजात काम करताना आपल्या जबाबदाऱ्या यशस्वीरित्या कशा पार पाडाव्यात याचे तर्कशुद्ध मार्गदर्शन प्रत्येक क्षेत्रातील दिग्गज वक्त्यांकडून विद्यार्थ्यांना मिळाले. या वर्गात एकूण २० विद्यार्थ्यांचा समावेश होता.

समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्गाची आखणी दर रविवारी दोन सत्र (पहिले सत्र स. १०.३० ते १.३० आणि दुसरे सत्र दु. २.०० ते सायं. ५.००) अशी करण्यात आली होती. हे वर्ग दिनांक ५

ऑक्टोबर २००८ ते १८ जानेवारी २००९ अशा चार महिन्यांच्या कालावधित दर रविवारी युवा चेतना, चेतना महाविद्यालय, वान्द्रे येथे घेण्यात आले. ह्या संपूर्ण कालावधीत वर्गाचे एकूण २१ सत्र घेण्यात आले.

समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्गात मार्गदर्शन करण्यासाठी आलेले वक्ते आणि त्यांनी घेतलेली सत्र पुढील प्रमाणे -

वक्ते	सत्रांची नावे
● भगवान सुर्यवंशी	बालकामगार समस्या, अपंग मुलांचे प्रश्न, वस्ती साधने व नकाशा, वस्ती सर्वेक्षण व समतेची ओळख. वस्ती व्याख्या प्रकार, वस्ती समस्या हाताळणी आणि वस्ती कार्यकर्ता भूमिका.
● रमेश कदम	रेशन यंत्रणा व रेशन चळवळ
● अरविंद वैद्य	मानवी समाजाच्या विकासाचे टप्पे आणि समाज कार्याचा इतिहास.
● अनिता पगारे	स्त्री विषयक कायदे समस्या
● जगन्नाथ कांबळे	व्यक्ती सहयोग कार्य, गटकार्य समस्या, गटवैशिष्ट्ये, गटबांधणी, गटसंघर्ष व हाताळणी, प्रकल्प प्रस्ताव, अंदाज पत्रक आणि नियोजन टप्पे
● राजेंद्र बच्छाव	व्यसनाधिनता व व्यसनमुक्ती
● तुषार खरात	प्रसारमाध्यमे व जनसंपर्क
● सुवर्णा भुजबळ	समुपदेशन
● संघराज रूपवते	भारतीय राज्यघटना वैशिष्ट्ये आणि आरक्षण मंडळ चर्चा
● सुरेखा दळवी	आदिवासी चळवळ
● राधिका शर्मा	मनोविकृती आणि समाजकार्य
● प्रतिभा जगताप	पोलिस यंत्रणा परिचय
● संजय शिंदे	फंडिंग उभारणी आणि संस्था नोंदणी
● सुरेश सावंत	फुले आंबेडकरी चळवळ

दिनांक २ फेब्रुवारी, २००९ रोजी विद्यार्थ्यांनी 'महाराष्ट्र राज्य फॅमिली कोर्ट वान्द्रे' येथे भेट दिली. कोर्टातील कामांचा आढावा विद्यार्थ्यांनी घेतला. विवाह समुपदेशिका पूजा सावंत आणि समुपदेशिका पुरंदरे यांनी अनुक्रमे विवाह आणि लहान मुलांच्या समस्या या विषयांवर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

'समाज कार्यकर्ता प्रशिक्षण वर्गाचे' मुख्य समन्वयक अमिता पवार आणि सह समन्वयक निखिल जाधव व केतन मांडवकर हे होते. यासाठी नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे समन्वयक विजय कसबे, सहसंघटक उमाकांत जगदाळे व अनिल चाळके यांचे यांना मोठे सहकार्य लाभले.

नवमहाराष्ट्र युवा अभियान आणि पिनेकल क्लब :-

नवमहाराष्ट्र युवा अभियान आणि पिनेकल क्लब, मुंबई यांच्या संयुक्त विद्यमाने सह्याद्रीमध्ये पदभ्रमण मोहिमा आखण्यात आल्या. दि. ५-१०-२००८ ते दि. ८-२-२००९ या कालावधीत एकूण १८ मोहिमा / कार्यक्रम यशस्वीपणे पार पडले. सह्याद्री पर्वत रांगेत माहुली, कुंजगड/कोंबडागड, अहुपे पास, पुरंदरगड, वज्रगड, पर्वत, चकदेव, महिमंडणगड (खेड), अंजनेरी किल्ला (नाशिक) येथे पदभ्रमण मोहिमा आयोजित करण्यात आल्या होत्या. लहान मुलांसाठी साहस शिबिर पाली येथे तसेच वसई येथे आयोजित करण्यात आले होते. कान्हेरीगुफा बोरीवली येथे तसेच गांधी स्मारक बोरीवली नॅशनल पार्क येथे तीन प्रस्तरारोहण शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. या संपूर्ण कार्यक्रमाचा लाभ एकूण २८१ गिर्यारोहकांनी घेतला.

किल्ले रायगड येथील टकमक टोकावरून १००० फुटाचा रॅपलिंग (प्रस्तरावतरण) कार्यक्रमाचे दि. २४ ते २८ डिसेंबर २००८ दरम्यान आयोजन करण्यात आले होते. टकमक टोकावरून एकूण १४३ गिर्यारोहकांनी रॅपलिंग केले. टकमक रॅपलिंगचे पूर्व तयारी म्हणून दि. ७-११-२००८ आणि १४-११-२००८ रोजी कान्हेरी गुफा बोरीवली येथे १२० फुटाचे प्रस्तरावतरण शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाचा लाभ एकूण १५६ गिर्यारोहकांनी घेतला. टकमक रॅपलिंग या कार्यक्रमात नेव्हीतील २६ नौसैनिकांनी भाग घेतला होता.

रायगड येथील टकमक टोकावरून यशस्वीपणे रॅपलिंग केलेल्या गिरारोहकांना दि. ३-१-२००९ रोजी दादर येथील देवाडिगा संघ या सभागृहामध्ये प्रशस्तीपत्र वितरित करण्यात आले. या कार्यक्रमाला अध्यक्ष म्हणून श्री. संजय मोहिते, पोलीस उपायुक्त झोन - दोन तसेच डॉ. जी.व्ही. पारगावकर, प्राचार्य मुंबई शारीरिक शिक्षण मंडळ, वडाळा (प्रमुख पाहुणे) उपस्थित होते.

जनसामान्यांना गिरारोहणाबद्दल तसेच या साहसी खेळाबद्दल आवड निर्माण होण्यासाठी विविध शाळा, कॉलेजमध्ये गिरारोहणाचे प्रात्याक्षिके तसेच सराव करण्यात येतो. रत्नम

शाळा/कॉलेजच्या विद्यार्थी तसेच एन.सी.सी.च्या विद्यार्थ्यांसाठी दिनांक १७-१-२००९ रोजी कॉलेजच्या इमारतीवरून रॅपलिंगचा कार्यक्रम आयोजण्यात आला होता. त्याचा लाभ एकूण ८६ विद्यार्थ्यांनी घेतला.

संस्थेच्या तीन सदस्यांनी गरजू रुग्णांना रक्तदान केले.

वरील सर्व कार्यक्रम यशस्वी होण्यासाठी श्री. दत्ता बाळसराफ, श्री. सुरेश पाटील, श्री. विनायक वेंगुलेंकर, श्री. सचिन आयरे, श्री. संतोष कल्याणपूर, श्री. राजेश वरळीकर आणि श्री. विजय शाह यांनी परिश्रम घेतले.

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन नियतकालीक स्पर्धा

सन २००६-०७

अंतिम निकाल

	महाविद्यालयाचे नाव
१) प्रथम क्रमांक	रुईया महाविद्यालय, माटुंगा, मुंबई.
२) द्वितीय क्रमांक	कर्मवीर रामरावजी आहेर कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, देवळा, जि. नाशिक
३) तृतीय क्रमांक	आय एल एस लॉ. कॉलेज (पुणे)
उत्तेजनार्थ १)	के.सी. कॉलेज, मुंबई
२)	विद्या प्रतिष्ठानचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, बारामती

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालयीन नियतकालीक स्पर्धा

सन २००७-०८

अंतिम निकाल

	महाविद्यालयाचे नाव
१) प्रथम क्रमांक	नूतन महाविद्यालय, शेलू, परभणी.
२) द्वितीय क्रमांक	कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, हुपरी, ता. हातकणंगले, जि. कोल्हापूर
३) तृतीय क्रमांक	गरवारे महाविद्यालय, पुणे.
उत्तेजनार्थ १)	सुलाल भिलाजीराव पाटील महाविद्यालय, धुळे
२)	न्यू आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, शेवगाव, जि. अहमदनगर
३)	मूळजी जेठा महाविद्यालय, जळगाव

कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला फोरम कार्यवृत्त

१९८७ च्या विधी सेवा प्राधिकरण अधिनियमामध्ये अंतर्भूत असलेली मोफत कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला योजना राबविण्याचे काम यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानमार्फत केले जाते. या योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी प्रतिष्ठानने यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान कायदेविषयक सहाय्य व सल्ला फोरम नावाच्या विभागाची निर्मिती केली आहे. या विभागामध्ये अंदाजे ३५ वकील व समाजसेवक काम करीत असून ते आपली निस्वार्थ सेवा या योजनेसाठी देत आहेत.

वरील विभागामार्फत सर्वसाधारणपणे खालील प्रकारचे काम केले जाते.

१. समाजातील गोर गरीब व तळागाळातील लोकांना कसल्याही प्रकारचा भेदभाव न करता मोफत तोंडी सल्ला देणे.
२. प्रसंगी गुंतागुंतीच्या प्रश्नांसंबंधी सखोल अभ्यास करून गरजू लोकांना कायदेविषयक सल्ला देणे.
३. काही वेळा पत्रव्यवहाराद्वारे गरजू लोकांना कायदेविषयक सल्ला देणे.
४. पक्षकारांच्या तंट्यामध्ये सामोपचाराने तडजोड घडवून आणणे.
५. संबंधित न्यायालयांच्या सहकार्याने लोक न्यायालयांचे आयोजन करणे.
६. विधी विषयामध्ये संशोधन करून प्रचलित कायद्यामध्ये सुधारणा सुचविणे किंवा नवीन कायद्याचे प्रारूप तयार करून वैधानिक प्रस्ताव राज्य शासनाला किंवा केंद्र शासनाला पाठविणे.
७. कायद्याची विशेष माहिती करून देण्यासाठी तज्ज्ञांची विशेष व्याख्याने आयोजित करणे.
८. सामान्य लोकांना कायदांची माहिती करून देण्यासाठी विधी साक्षरता कार्यशाळांचे आयोजन करणे
९. विधी शाखेच्या विद्यार्थ्यांसाठी मूट कोर्ट स्पर्धा, निबंध स्पर्धा व वक्तृत्व स्पर्धा यांचे आयोजन करणे. तसेच अशा विद्यार्थ्यांसाठी वकिलांची व्यावसायिक नितिमत्ता या विषयावर परिसंवादाचे आयोजन करणे.

त्यानुसार गेल्या चार महिन्यामध्ये म्हणजेच १ ऑक्टोबर २००८ ते ३१ जानेवारी २००९ या अवधीमध्ये फोरमकडून करण्यात आलेल्या कामाचा आढावा खालीलप्रमाणे आहे.

१. फोरमच्या बैठका - योजनेच्या अंमलबजावणी बाबत विचार करून घोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी आणि कार्यकर्त्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी दरमहा दुसऱ्या शुक्रवारी फोरमच्या मासिक बैठका घेतल्या जातात. त्यानुसार गेल्या चार महिन्यांमध्ये दिनांक (१) १० ऑक्टोबर, २००८ (२) १४ नोव्हेंबर २००८ (३) १२ डिसेंबर २००८ (४) ९ जानेवारी २००९ रोजी फोरमच्या चार बैठका झाल्या.

२. उपसमितीच्या बैठका :- एखाद्या विषयासंबंधी सखोल अभ्यास करून प्रस्ताव तयार करण्यासाठी वेळोवेळी फोरमच्या वेगवेगळ्या समित्या नेमल्या जातात. मागील चार महिन्यांमध्ये खालील समित्यांच्या बैठका झाल्या.

हुंडा बंदी नियमांना सुधारणा सुचविण्यासाठी घटित केलेल्या उपसमितीच्या बैठका :-

महाराष्ट्र हुंडा बंदी नियम २००३ मध्ये दुरुस्त्या सुचविण्यासाठी एका समितीची निर्मिती करण्यात आली होती. सदर नियमांची छानणी करून अहवाल तयार करण्यासाठी या समितीच्या अनेक बैठका झाल्या. वरील एका महिन्यामध्ये खालील दिवशी दोन बैठका झाल्या.

(१) एक बैठक दिनांक ८ नोव्हेंबर २००८ रोजी सकाळी ११ ते सायंकाळी ५.०० वाजेपर्यंत न्यु. लॉ. महाविद्यालय येथे श्री. अजय केतकर यांच्या अध्यक्षतेखाली झाली. बैठकीला ७ सदस्य उपस्थित होते.

(२) दुसरी बैठक दिनांक २३ जानेवारी २००९ रोजी सायंकाळी ६.०० ते ७.३० वाजेपर्यंत चव्हाण केंद्रामध्ये श्री. व्ही. के. सरफरे यांच्या अध्यक्षतेखाली झाली. बैठकीला ५ सदस्य उपस्थित होते.

२. कायदेविषयक सल्ला केंद्र - गोरगरीब व सामान्य लोकांना कायदेविषयक तोंडी सल्ला देण्यासाठी दर शुक्रवारी सायंकाळी

५.०० ते ७.०० या वेळेत प्रतिष्ठानच्या ग्रंथालयामध्ये कायदेविषयक मोफत सल्ला केंद्र चालविले जाते. गेल्या चार महिन्यांमध्ये या केंद्राच्या १२ बैठका झाल्या. या अवधीमध्ये ७२ लोकांनी या केंद्राचा लाभ घेतला.

३. मोफत समुपदेशन व तडजोड केंद्र - दर मंगळवारी सायंकाळी ५.०० ते ७.०० या वेळेत समुपदेशन व समेट केंद्राचे आयोजन करण्यात येते. या कामाला गती देण्याचे काम चालू आहे.

४. आपल्या कायद्याची माहिती करून घ्या - या व्याख्यानमाले अंतर्गत दरमहा किंवा तीन महिन्यातून एकदा कायदे पंडितांचे विशेष व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात येते. अशी व्याख्याने आयोजित करण्याचे प्रयत्न चालू आहेत.

५. ज्येष्ठ नागरिकांचा आनंद मेळावा -

दरवर्षी ऑक्टोबर महिन्यामध्ये यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानतर्फे ज्येष्ठ नागरिकांचा मेळावा भरविण्यात येतो. त्याप्रथेला अनुसरून शनिवार दि. १२ ऑक्टो. २००८ रोजी सकाळी ९.०० ते दुपारी ३.०० वाजेपर्यंत चव्हाण केंद्राच्या मुख्य सभागृहामध्ये प्रतिष्ठान व मुंबई शहर (कुलाबा ते माहिम व शीव ते छत्रपती शिवाजी टर्मिनस) या क्षेत्रामध्ये कार्यरत असलेल्या ३८ ज्येष्ठ नागरिक संघटनांच्या संयुक्त विद्यमाने एका आनंद मेळाव्याचे आयोजन करण्यात आले. ३०० पेक्षा जास्त ज्येष्ठ नागरिक (स्त्री - पुरुष) समारंभाला उपस्थित होते. समारंभाचे अध्यक्षस्थान मा. श्री. शरद काळे यांनी भूषविले होते. मा. श्री. रविंद्र बापट हे विशेष अतिथी म्हणून उपस्थित होते. मा. श्री. प्रकाश मोहाडीकर हे प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. फेस्कॉमचे अध्यक्ष श्री. मधुकर कुलकर्णी व सचिव श्री. विजय औंधे हे ही समारंभाला आवर्जून उपस्थित होते. या मेळाव्यामध्ये खालील मान्यवर ज्येष्ठ नागरिकांचा सत्कार करण्यात आला.

१. श्रीमती शकुंतला नारायण घोरपडे - माटुंगा, मुंबई
२. श्रीमती नलिनी महादेव कुमठेकर - चुनाभट्टी, मुंबई
३. डॉ. मोहनदास यशवंत आचरेकर - माहिम, मुंबई
४. श्री. एम. डी. कुलकर्णी - शीव, मुंबई

सत्काराचे स्वरूप - शाल, श्रीफळ, पुष्पगुच्छ व प्रमाण पत्र असे होते. शेवटी स्नेह भोजनाचे आयोजन करण्यात आले होते.

सल्ला केंद्राच्या १२ बैठका झाल्या. या अवधीमध्ये ७२ लोकांनी या केंद्राचा लाभ घेतला.

६. विधी साक्षरता कार्यशाळा - लोकांना सामाजिक किंवा त्यांच्या दैनंदिन जीवनाशी संबंधित असलेल्या कायद्यांची माहिती करून देण्यासाठी विविध प्रकारच्या विधी साक्षरता कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. यासाठी समाजाच्या वेगवेगळ्या घटकांसाठी वेगवेगळे प्रकल्प तयार करण्यात आले आहेत. उदा. पौगंडावस्थेतील मुले व मुली, महाविद्यालयीन विद्यार्थी, ज्येष्ठ नागरिक, महिला, सहकारी गृहनिर्माण संस्थांचे सदस्य, सार्वजनिक न्यासाचे विश्वस्त, सार्वजनिक संस्थांचे सदस्य आणि सर्वसामान्य जनता इ. गेल्या चार महिन्यांमध्ये या सर्व घटकांसाठी विधी साक्षरता कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. त्यांचा तपशील खाली दर्शविल्याप्रमाणे आहे.

६.१ फोरम व रोटरी क्लब ऑफ लिंक टाऊन, ऐरोली ऑफ लिंक यांच्या संयुक्त विद्यमाने महिला व पुरुषांसाठी रविवार दिनांक २८ डिसेंबर रोजी सकाळी १०.०० ते सायं. ६.०० वाजेपर्यंत) न्यु होरायजन पब्लिक स्कूल, ऐरोली येथे एका विधी साक्षरता कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. १०० पेक्षा जास्त महिला व पुरुष समारंभाला उपस्थित होते. सदर क्लबचे श्री. रवी कुमार हे समारंभाचे अध्यक्ष होते व निवृत्त न्यायाधीश न्या. श्री. जे. जी. चित्रे हे प्रमुख पाहुणे होते. नवी मुंबईचे पोलिस आयुक्त श्री. रामराव वाघ हे विशेष अतिथी म्हणून उपस्थित होते. अंदाजे ११ कायद्यांसंबंधी व्याख्याने यावेळी झाली.

६.२ फोरम व प.व्ही.डी.टी. महाविद्यालय (एस.एन.डी.टी. महिला विद्यापीठ) मरीन लाईन्स, मुंबई यांच्या संयुक्त विद्यमाने त्या महाविद्यालयामध्ये दि. २५ जानेवारी २००९ रोजी बी.एड.च्या विद्यार्थिनींसाठी एका विधी साक्षरता (सकाळी ११.०० ते सायं. ६.०० वाजेपर्यंत) कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी प्राचार्या डॉ. हर्षा मर्चंट होत्या. १०० पेक्षा जास्त विद्यार्थिनी यावेळी उपस्थित होत्या. व्याख्यानांचे माध्यम मराठी, हिंदी व इंग्रजी होते.

आगामी कार्यक्रम : राज्यातील पोलीस अधिकाऱ्यांसाठी खास विधी साक्षरता कार्यशाळेचे आयोजन करण्यासंबंधी प्रस्ताव विचाराधिन आहे. तसेच केंद्र - राज्य संबंधाबाबत तरतूद सुचविण्यासंबंधी विचार चालू आहे.

महाराष्ट्र महिला व्यासपीठ कार्यवृत्त

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई, महाराष्ट्र महिला व्यासपीठातर्फे पुढीलप्रमाणे कार्यक्रम घेण्यात आले. संयोजिका श्रीमती रेखा नार्वेकर दिनांक १ फेब्रुवारी २००९ पासून कार्यक्रमांत सहभागी झाल्या. श्रीमती ममता कानडे - संयोजिका व शोभा लोंढे यांच्या सहयोगाने हे कार्यक्रम घेण्यात आले.

दिनांक १२ ऑक्टोबर २००८ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान - मुंबईतर्फे "ज्येष्ठ नागरिक मेळावा" घेण्यात आला. या मेळाव्यात महाराष्ट्र महिला व्यासपीठाच्या कार्यकर्त्या शोभा लोंढे, लिंबाबाई बोटे, सरस्वती दुर्गम, शिवकाता, ज्योती, लक्ष्मी कांबळे यांनी सहभाग घेतला.

या मेळाव्यात सर्व उपस्थितीत व्यक्तींना यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई तर्फे पुस्तके, कापडी पिशवीत देण्यात आल्या होत्या. कापडी पिशव्या बनविण्याची जबाबदारी महाराष्ट्र महिला व्यासपीठातर्फे स्थापन केलेल्या बचत गटाने घेतली. प्रगती महिला बचत गटाला पिशव्या शिवून देण्याचे काम दिले होते ते त्यांनी दिलेल्या वेळेत पूर्ण केले.

दिनांक ८ नोव्हेंबर २००८ रोजी न्यु मॉडेल कॉलेज, माटुंगा येथे यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानचे कायदेविषयक मोफत सहाय्य व सल्ला केंद्राचे एम.बी. पवार यांच्या सोबत, हुंडाप्रतिबंध कायद्यात बदल करण्याबाबत बैठक झाली. या बैठकीत महिला व्यासपीठाच्या कार्यकर्त्या शोभा लोंढे यांनी सहभाग घेतला.

दि. २१-११-२००८ रोजी गोवंडी येथे सदिच्छा महिला बचत गट स्थापन करण्यात आला. भारतीय को.-ऑप. बँक लिमिटेड येथे खाते काढण्याबाबत शोभा लोंढे यांनी सहकार्य केले.

दि. २५-११-२००८ रोजी मुख्य कार्यालय यशवंत चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई यशस्वीनी अभियान व बिग बाजार यांच्या माध्यमातून संपन्न होणारी 'यात्रा' झाली. या कार्यक्रमात सक्रीय काम केल्याबाबत शोभा लोंढे यांना मा. श्री. शरद पवार यांच्या

हस्ते यशस्वीनी अभियानातर्फे सन्मान पत्रक देण्यात आले. मा. यशवंतराव चव्हाण २४ वी पुण्यतिथी सादर करण्यात आली. या कार्यक्रमांत महिला व्यासपीठाच्या कार्यकर्त्या सहभागी होत्या.

दि. २६-११-२००८ रोजी मुख्य कार्यालयामध्ये यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई यशस्वीनी अभियान यांच्यातर्फे विशेष मार्गदर्शन शिबिर झाले. या शिबिरात महिला व्यासपीठाच्या कार्यकर्त्या सहभागी होत्या.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबईच्या महाराष्ट्र महिला व्यासपीठाच्या संयोजिका ममता कानडे यांनी महिलांकरिता गृहव्यवस्थापन हा दोन महिन्यांचा कोर्स सुरु करण्याचे ठरविले. या कोर्स मध्ये घर कसे साफ ठेवावे, रांगोळी काढणे, कपड्यावरील डाग काढणे, पाहुणचार पद्धती, ईस्त्री करण्याची पद्धत, इलेक्ट्रीक उपकरणे वापरण्याची पद्धत, महाराष्ट्रीयन, गुजराथी व पंजाबी जेवण पद्धती शिकविणे इत्यादी विषयांचे प्रशिक्षण देण्यात येईल. या संदर्भात प्रशिक्षक ठरविणे, कोर्सची जागेची व्यवस्था करण्याचा प्रयत्न केला. सर्व प्रकारे जुळवाजुळव केली. याला मदत ममता कानडे यांच्या सोबत दिनेश सपटे, अंजुमा, वीणा यादवी व फरिदा लांबे यांनी केली.

दिनांक ५-१२-२००८ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान येथील तळमजला येथे बचत गटातील महिलांची बैठक झाली. बैठकीत अंदाजे ७५ महिलांचा सहभाग होता. या बैठकीत यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या महाराष्ट्र महिला व्यासपीठाच्या संयोजिका ममता कानडे यांनी महिलांकरिता "गृह व्यवस्थापन" हा दोन महिन्यांचा कोर्स सुरु करण्याबाबत चर्चा केली. यावेळी उपस्थितीत यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानचे, सरचिटणीस शरद काळे साहेब यांनी महिलांना मार्गदर्शन केले.

दिनांक १५-१२-२००८ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानचे महाराष्ट्र महिला व्यासपीठाचे कार्यालय यशवंतराव चव्हाण

सेंटर येथील तिसऱ्या मजल्यावर हलविण्यात आले.

दिनांक ३०-१२-२००८ रोजी वंदे मातरम महिला बचत गटाचे बँक खाते बँक ऑफ महाराष्ट्र, बांद्रा येथे काढण्यास शोभा लोंढे यांनी मदत केली.

दि. ४-१-२००९ रोजी लोअर परेल येथील सावित्रीबाई फुले महिला बचत गटाला लघुव्यवसाय करण्याकरिता बँक लोन मिळवण्याकरिता बचत गटातील महिला व शोभा लोंढे यांनी मिळून बँक मॅनेजर यांच्याशी चर्चा केली. त्यांनी दोन दिवसांत महिलांना कर्ज देण्याबाबत मंजूरी दिली.

दिनांक ७-१-२००९ श्रीमती अल्पनाताई पेन्टर यांच्यातर्फे "सावित्रीबाई फुले जयंती" साजरी करण्यात आली. तेथे अंदाजे १३० महिला उपस्थित होत्या. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, महाराष्ट्र महिला व्यासपीठाच्या महिला यावेळी उपस्थित होत्या. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान महाराष्ट्र महिला व्यासपीठातर्फे श्रीमती शोभा लोंढे यांनी कार्यक्रमाचे उद्घाटन केले. उपस्थितीत महिलांना बचत गटातील फायदे व लघुव्यवसाय कशाप्रकारे करू शकतो याबाबत मार्गदर्शन केले.

दिनांक २२-१-२००९ रोजी लोअर परेल येथील सावित्रीबाई फुले महिला बचत गटाची बैठक घेण्यात आली. या बैठकीत श्रीमती ममता कानडे यांनी महिलांना बचत गटातील हिशोब व येणाऱ्या अडचणी कशाप्रकारे सोडविता येतील याबाबत मार्गदर्शन केले. रेशनिंग व जिविका हक्क संघटनेचे अध्यक्ष संदिप सुमन यांनी रेशनच्या प्रश्नांवर माहिती दिली.

दिनांक ५-२-२००९ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान महाराष्ट्र महिला व्यासपीठातर्फे श्रीमती शोभा लोंढे यांनी भायखळा येथील माता रमाई महिला बचत गटाची बैठक घेतली. या बैठकीत रेशनिंग व जिविका हक्क संघटनेचे अध्यक्ष संदिप सुमन यांनी रेशनच्या प्रश्नांवर माहिती दिली. श्रीमती शोभा लोंढे यांनी बचत गटातर्फे बँकेतून लोन घेण्याबाबत कोणते कागदपत्रक जमा करावे त्याबाबत माहिती दिली.

बुधवार दिनांक १५ ते रविवार दि. १९ ऑक्टोबर २००८

या कालावधीत दिपावली निमित्ताने मुंबईतील १. कांदिवली, २. लोअर परळ, ३. मुंबई सेंट्रल, ४. मालाड, ५. तारापूर इत्यादी विभागात यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या यशस्वीनी अभियानाच्या संयोजिका मा. सुप्रियाताई सुळे यांच्या माध्यमातून संपन्न होणाऱ्या यात्रेच्या कार्यक्रमांत यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या महाराष्ट्र महिला व्यासपीठाच्या पूर्ण वेळ कार्यकर्ती शोभा लोंढे यांनी पुढील बचत गटांना भेट देऊन त्यांनी तयार केलेल्या वस्तू किंवा त्यांचा विक्रीचा माल बिग बाजार येथे स्टॉल लावण्यास मदत केली.

क्रमांक	बचत नाव	विभाग
१.	श्री.सिद्धी विनायक बचत गट	वाशी, नवी मुंबई
२.	कुलस्वामिनी महिला बचत गट	कांदिवली, मुंबई
३.	सावित्रीबाई फुले महिला बचत गट	कुर्ला, मुंबई
४.	रमाई महिला बचत गट	गोवंडी, मुंबई
५.	सावित्रीबाई फुले महिला बचत गट	चेंबूर, मुंबई
६.	सरस्वती महिला बचत गट	विक्रोळी, मुंबई
७.	विशाखा स्वयंसहायता महिला बचत गट	अंबरनाथ, मुंबई
८.	गायत्री महिला बचत गट	मालाड, मुंबई
९.	भिम गर्जना महिला बचत गट	कुलाबा, मुंबई
१०.	किरिट महिला व पुरुष बचत गट	कोपरखैरणे, नवीमुंबई
११.	मुंबई महिला विकास पथ संस्था	माझगांव, मुंबई
१२.	गौरी महिला बचत गट	माटुंगा, मुंबई
१३.	रिद्धी सिद्धी महिला बचत गट	भांडूप, मुंबई
१४.	स्वयंसिद्ध महिला बचत गट	कॉटन ग्रीन, मुंबई
१५.	गुलाब महिला स्वयंसहायता महिला बचत गट	कुर्ला, मुंबई

यशवंतराव चव्हाण राष्ट्रीय ग्रंथालय कार्यवृत्त

विसाव्या शतकात माहितीची प्रचंड वाढ होऊ लागली. त्यामुळे ग्रंथालय व माहितीशास्त्र हे शास्त्र उदयास आले. त्याचबरोबर ग्रंथालयाचे ऐतिहासिक स्वरूप बदलत गेले. त्यामध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाची जोड देणे आवश्यक ठरले. या दृष्टीने ग्रंथालये सर्व बाबतीत समृद्ध होणे समाजाच्या दृष्टीने गरजेची बाब ठरली आहे. ग्रंथालय आता माहिती केंद्रे म्हणून विकसित होत आहेत. या विकासामध्ये ग्रंथालय व माहिती केंद्रातील कर्मचारी वर्ग व समाज हे महत्त्वाचे आहेत.

यशवंतराव चव्हाण साहेब ग्रंथप्रेमी म्हणून सर्वांना परिचित होते. त्यांच्या विचारांना अनुसरून यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान येथे एक सुसज्ज ग्रंथालय सुरु करण्यात आले आहे. या ग्रंथालयात धर्मकोश, विश्वकोश, विश्वचरीत्रकोश, गॅझेटिअर, ॲटलास, इअरबुक, कायदा, समाजशास्त्र, राज्यशास्त्र, इतिहास व अर्थशास्त्र इ. विषयांवर महत्त्वाची पुस्तके आहेत.

(ग्रंथालय ही एक सामाजिक संस्था आहे) समाजातील सर्व स्तरातील लोकांना ग्रंथालयसेवा उपलब्ध करून देणे हा मुख्य उद्देश आहे. ग्रंथालये ही उपभोक्त्याला हवी असलेली माहिती मिळविण्यास मदत करतात. ग्रंथालयीन सेवांचा उपभोक्त्याला जास्त चांगल्या पद्धतीने उपयोग व्हावा. यासाठी आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून ग्रंथालयाचे संगणकीकरण करण्यात आले आणि OPAC ची सुविधा उपभोक्त्यास सुरु करण्यात आली आहे. ग्रंथालयातील OPAC मुळे उपभोक्त्याला हवा असणारा ग्रंथ ग्रंथालयात आहे की नाही हे शोधण्यास मदत होते. OPAC म्हणजे अशी संगणकीय तालिका की जी उपयोजकाला त्याच्या माहितीचा शोध रिमोट टर्मिनलद्वारा घेता येतात. OPAC ही तालिका सर्व समावेशक शोधासाठी मार्गदर्शन करू शकते. त्यामुळे उपयोजकाला एकापेक्षा अनेक ठिकाणी शोध घेता येतो.

सध्याचे युग हे माहिती तंत्रज्ञानाचे युग असून या तंत्रज्ञानाचा

विकास झपाट्याने होत आहे. ग्रंथालय व माहितीशास्त्र हे माहिती तंत्रज्ञानाच्या जवळचे क्षेत्र असल्यामुळे जास्तीत जास्त प्रगत माहिती - तंत्रज्ञानाचा वापर या क्षेत्रात होत आहे. परिणामी ग्रंथालय व माहितीशास्त्र क्षेत्राची प्रगतीही तितक्याच प्रचंड वेगाने होत आहे. ग्रंथालय व माहितीशास्त्र हे उपयोजकापुढे आज प्रगत माहिती तंत्रज्ञानाशी जुळवून घेण्याचे मोठे आव्हान आहे. संगणक तंत्रज्ञान, माहिती प्रसारण/दळणवळण, तंत्रज्ञान तसेच नेटवर्किंग इ. चे प्राथमिक प्रगत ज्ञान आत्मसात करण्याची गरज आज प्रत्येक ग्रंथालय व माहितीकेंद्राला आहे, हा दृष्टीकोन समोर ठेवून यशवंतराव चव्हाण ग्रंथालय, व्यवस्थापन व सेवा यावर भर देण्यास प्रयत्नशील आहे.

सभासदत्व:-

- अ) सर्वसाधारण सभासद - याकरिता रु. २५०/- वार्षिक वर्गणी तसेच रु. २५०/- अनामत रक्कम भरून सभासदांना एकावेळी एक ग्रंथ देण्याची व्यवस्था केली आहे. (यामध्ये संदर्भग्रंथ ग्रंथालयामध्येच संदर्भाकरिता दिले जाईल.)
- ब) महाविद्यालयीन व उच्चशिक्षण घेणारे विद्यार्थी / संशोधक यांच्याकरिता त्यांना सोय/सवलत म्हणून नाममात्र वर्गणी २५०/- व अनामत रक्कम १००/- घेण्यात येत असून अशा विद्यार्थी संशोधक यांना ग्रंथ, संदर्भ ग्रंथ, नियतकालिके ग्रंथालयामध्ये बसून संदर्भाकरिता देण्यात येतात.
- क) संयुक्त संस्था सभासदत्व (Corporate Membership) कार्पोरेट या शब्दाच्या व्याख्येत बसणारी संस्था या सभासदत्वासाठी पात्र असेल. एकावेळची वर्गणी रु. ५०,०००/- ५ वर्षांसाठी. अनामत रक्कम - सर्वसाधारणपणे अनामत रक्कम घेण्यात येणार नाही. परंतु एखाद्या दुर्मिळ व किंमती पुस्तकासाठी प्रतिष्ठान निश्चित करेल तेवढी अनामत रक्कम घेण्यात येईल. एकावेळी देण्यात येणारी पुस्तके : १०

ड) संस्था सभासदत्व (Institutional Membership) : यासाठी शिक्षण व संशोधन संस्था व सांस्कृतिक संस्था पात्र राहतील. परंतु शिक्षण व संशोधन संस्था ही युजीसी, आय.सी.एस.एस.आर., आय.सी.सी.आर. किंवा आय.सी.एच.आर. यांच्याकडून मान्यता प्राप्त झालेली असावी. सांस्कृतिक संस्था ही महाराष्ट्र शासन किंवा केंद्र शासन मान्यताप्राप्त अधिधोषित विद्यापीठ यांनी मान्यता दिलेली असावी.

संस्था सभासदासाठी :

प्रवेश फी रु. १०००/- (ना परतावा)

वार्षिक वर्गणी रु. ५०००/-

दीर्घ कालावधीसाठी संस्था सभासद - एकावेळी ५ वर्षाकरिता वर्गणी २०,०००

एकावेळी जास्तीत जास्त १० पुस्तके देण्यात येतील.

क, ड येथील सभासदत्व हे संबंधित संस्थेच्या प्रमुखास देण्यात येईल.

यशवंतराव चव्हाण ग्रंथालयाचे आयोजन व व्यवस्थापन यावर प्रामुख्याने लक्ष केंद्रीत केले आहे. ग्रंथालय व्यवस्थापनाचे काम श्री. अनिल पु. पाझारे करतात. सौ. प्रियंका देसाई (लिपिक) व श्री. अनिल विंदरकर (शिपाई) हे त्यांना सहकार्य करतात.

सृजन कार्यवृत्त

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या रंगस्वर विभागातर्फे शालेय विद्यार्थ्यांच्या विकासाकरता सृजन हा अभिनव उपक्रम चालविण्यात येतो. सृजनच्या माध्यमातून समाजातील मान्यवर व्यक्तींच्या सर्जनशीलतेचा अविष्कार विद्यार्थ्यांसोबत घडवून त्यांच्यामधील सुप्त कलागुणांना वाव देण्याचा हा प्रयत्न आहे.

सृजनची संकल्पना आणि संयोजन मा. सुप्रियाताई सुळे यांची असून यामध्ये सन्मानीय सल्लागार म्हणून सुप्रसिद्ध चित्रकार श्री. डगल्स जॉन आणि सुलेखनकार श्री. शुभानंद जोग हे काम पहातात. दर महिन्याच्या पहिल्या रविवारी सृजन कार्यशाळा ९.०० वाजता चव्हाण सेंटरमध्ये आयोजित करण्यात येते. श्री. विद्याधर खंडे त्यांना सहाय्य करतात.

दि. ४ जानेवारी २००९ : राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय ख्यातीच्या कथक नृत्यांगना सौ. रंजना फडके यांनी यावेळी चव्हाण सेंटर येथे विद्यार्थ्यांना कथकचे मार्गदर्शन केले.

दि. १ फेब्रुवारी २००९ : सृजनच्या विद्यार्थ्यांसाठी कागदी शिल्पकला या विषयावर कार्यशाळा घेण्यात आली. श्री. विवेक टेटविलकर यांनी यावेळी यावेळी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. यावेळी १०० विद्यार्थी उपस्थित होते.

आठवणीतले स्व. चव्हाणसाहेब

- मा. विलासराव पाटील-वाठारकर

कर्तृत्वाच्या मोठेपणाला मनाचा मोठेपणाची झालर लागलेली असेल तर व्यक्तिमत्व विशेष खुलून दिसते. महाराष्ट्राचे शिल्पकार स्व. यशवंतरावजी चव्हाणसाहेब यांच्या मनाच्या मोठेपणाचा अनुभव ज्यांना मिळाला असेल त्यांना ही प्रचीती आलेली असणारच. मलाही आलेली आहे.

कराड ही साहेबांची कर्मभूमी. कराड उत्तर हा त्यांचा विधानसभेचा तर प्रथम नाशिक व नंतर सातारा हा त्यांचा लोकसभेचा मतदारसंघ. आमचे गाव वाठार हे कराड तालुक्यातीलच. मात्र त्यांचा समावेश कराड दक्षिण विधानसभा व कराड लोकसभा मतदारसंघात असल्याने आम्ही सक्रीय राजकारणात असूनही साहेबांसाठी प्रत्यक्ष मतदान करता आले नाही याची खंत मात्र कायमच मनात लागून राहिली आहे.

प्रत्यक्ष साहेबांच्या मतदारसंघात जरी नसलो तरी साहेबांचे आमच्यावर, आमच्या कुटुंबावर चांगले लक्ष होते. याची प्रचीती अनेक वेळा आली.

साहेबांच्या पुतण्याच्या लग्नाला मुंबईला वडिलांसोबत जाण्याचा योग मला आला. विवाह समारंभस्थळी स्वागत कमानीजवळच साहेब पाहुण्यांच्या स्वागतासाठी स्वतः जातीने उभे होते. आम्ही सर्वांनी साहेबांना नमस्कार करताच साहेबांनी स्मित हास्य करून अगदी मनापासून आमचे स्वागत केले. त्यावेळी आमच्या सोबत असणारे दानशूर बंडो गोपाळा मुकादम (तात्या) यांनी आमच्या वडीलांकडे हात करीत, "हे वाठारचे माझे व्याही गोविंदराव पाटील वाठारकर" असे म्हणताच साहेब पटकन उत्तरले, "होय मी ओळखतो बाळकू पाटलांना ! अगदी चांगले ओळखतो. तात्या, अगदी तुमच्या अगोदरपासून त्यांची व माझी ओळख आहे." साहेबांच्या अर्थात महाराष्ट्राच्या या महानेत्याच्या तोंडचे हे शब्द ऐकून वडीलांसह माझे मनही आनंदाने भरून आले. तर बाळकू पाटील हे त्यांच्या आठवणीत असलेल्या पडनांवाने हाक मारताच सगळे हसले.

दुसरा एक प्रसंग म्हणजे, वाठार हायस्कूलवर एका कार्यक्रमासाठी आम्ही साहेबांना निमंत्रित केले होते. साहेबांबरोबरच

त्यावेळी थोर विचारवंत मा. यशवंतरावजी मोहिते (भाऊ) श्री. डॉ. पतंगरावजी कदम, श्री. शामराव पवार आदी मंडळी कार्यक्रमास उपस्थित होती. कार्यक्रमानंतर साहेबांनी चहापानासाठी आमच्या घरी यावे अशी विनंती मी त्यांना मा. यशवंतरावजी मोहिते यांच्यामार्फत केली. यावेळी साहेबांनी कोणाच्या घरी जायचे ? हा प्रति प्रश्न केला तेव्हा माझ्या खांद्यावर हात ठेवीत भाऊंनी विलासराव वाठारकर हे कै. बाळकू पाटलांचे चिरंजीव असे सांगताच चव्हाणसाहेब त्यावेळी म्हणाले होय का ? बाळकू पाटलांच्या घरी काय ? मग तर जायलाच पाहिजे आणि क्षणातच त्यांनी शाळेपासून जवळच असणाऱ्या आमच्या निवासस्थानी येऊन सर्वासोबत चहा घेतला.

"वाठार" येथील त्या दौऱ्यात साहेबांशी अगदी जवळून संपर्क आला. चहासाठी घरी आल्यानंतर त्यांनी माझ्या कुटुंबातील सर्व सदस्यांची आस्थेवाईक चौकशी केली. अन्यायाला वाचा फोडून दीन-दुबळ्यांसाठी झटणारे माझे वडील कै. गोविंदराव उर्फ बाळकू पाटील यांच्या काही आठवणींना स्मरण करून त्यांनी काही गोष्टी सांगितल्या तेव्हा महाराष्ट्राची पताका दिल्लीत मोठ्या डौलात फडकाविणाऱ्या या महान नेत्याकडे आमच्या परिवाराच्या कार्याची नोंद होती. हे अनुभवताना त्यावेळी माझ्यासह उपस्थित अन्य मान्यवरांनाही आश्चर्याचा सुखद धक्का बसला.

साहेबांनी मला जवळ बसवून माझी विचारणा केली. गाव पातळीवरील सरपंच, सौसायटी, चेअरमन, दूध डेअरीचे अध्यक्ष, पंचायत समिती सदस्य, कृष्णा बँक व जनता बँक कराडचा संचालक या पदावरील माझे कार्य व कारकीर्द याची माहिती माझ्याकडून तसेच उपस्थितांकडून करून घेत त्यांनी माझ्या स्मरणात अगदी ताजी तवानी आहे. ते स्मरणच मला आजही सामाजिक, राजकीय व सहकारातील माझ्या वाटचालीत सतत स्फुर्ती व प्रोत्साहन देत आले आहे व यापुढेही देत राहणार आहे.

साहेबांचे महाराष्ट्रासाठी, देशासाठीचे कार्य खूप महान आहे. हे कार्य सर्वांनाच ठाऊक आहे. पण सामान्य कार्यकर्त्याला त्यांनी दिलेली आपुलकीची, मोठेपणाची वागणूक वरील दोन प्रसंगातून स्पष्ट होणारी आहे म्हणूनच मी अन्य गोष्टींपेक्षा ती या ठिकाणी नमूद करणे योग्य समजले.

विभागीय केंद्र कोकण कार्यवृत्त

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र कोकण जिल्हा समिती रत्नागिरीच्या वतीने दिनांक १ ऑक्टोबर, २००८ ते १० फेब्रुवारी २००९ पर्यंत राबविण्यात आलेल्या विविध कार्यक्रमांचा थोडक्यात वृत्तांत खालीलप्रमाणे :-

दि. १६-१०-२००८ रोजी नारळाच्या करवंट्यापासून विविध वस्तू बनविण्याचे प्रशिक्षण यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान जिल्हा समिती रत्नागिरी तर्फे महिलांना देण्यात आले. करवंटी ही टाकावू वस्तू आहे. परंतु त्यापासून विविध भांडी, शोभिवंत वस्तू बनविता येतात. तसेच या वस्तूंना पर्यटकांकडून मोठी बाजारपेठही उपलब्ध आहे. प्रतिष्ठानच्या या उपक्रमाचा महाराष्ट्रातील विविध संस्थांनी दखल घेतली आहे व प्रतिसाद देवून प्रशिक्षणाची मागणी केलेली आहे.

दि. १४-१२-२००८ रोजी ता. मंडणगड येथील कुणबी भवन येथे खेड, दापोली, मंडणगड या तीन तालुक्यांतील कॉलेजमधील युवकांचा युवा मेळावा आयोजित करण्यात आला होता. या कार्यक्रमाला विभागीय केंद्र कोकणचे अध्यक्ष मा. श्री. राजाभाऊ लिमये, उपाध्यक्ष डॉ. श्रीरंग कद्रेकर तसेच सदस्य उपस्थित होते. कोकणातील तरुणांमध्ये विचारांचे परिवर्तन करण्यासाठी हा मेळावा आयोजित करण्यात आला होता. या मेळाव्याला विविध क्षेत्रातील तज्ज्ञांनी मार्गदर्शन केले.

दि. ९ जानेवारी, २००९ रोजी डि.बी.जे. कॉलेज चिपळूण येथे युवा मेळावा संपन्न झाला. युवकांनी नोकरीच्या मागे न धावता व्यवसायाकडे वळावे यासाठी विविध व्यवसाय करणाऱ्या तज्ज्ञांना पाचारण करण्यात आले होते. यामध्ये पशूपालन, पर्यटन, केळी उत्पादन, शेती तसेच जिल्हा उद्योग केंद्राचा योजना यांचे मार्गदर्शन करण्यात आले. या कार्यक्रमाला विभागीय केंद्र कोकणचे अध्यक्ष मा. श्री. राजाभाऊ लिमये, उपाध्यक्ष डॉ. श्रीरंग कद्रेकर व सदस्य हे उपस्थित होते.

दि. ८ फेब्रुवारी २००९ रोजी महिलांना विविध व्यवसायाचे प्रशिक्षण मु. पो. सावर्डे येथे श्रीम. कांचनताई परुळेकर स्वयंसिद्ध संस्था, कोल्हापूर यांचे मार्गदर्शनाखाली आयोजित करण्यात आली.

श्रीमती परुळेकर मॅडम यांनी १९ व्यवसायांचे प्रशिक्षण दिले. या प्रशिक्षणाला महिलांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला. एकूण ९८ महिलांनी या प्रशिक्षणाचा लाभ घेतला.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानने एक महत्त्वाकांक्षी कार्यक्रम कोकणातील शेतकऱ्यांनी वनौषधी लागवड करावी व उत्पादित झालेल्या मालाला बाजारपेठ मिळवून देवून त्यांचेसाठी आर्थिक दालन खुले करणे हा कार्यक्रम हाती घेतला आहे. त्यानुसार प्रायोगिक तत्त्वावर कोकण कृषी विद्यापीठाकडे उपलब्ध असलेल्या बियाण्या ४३ एकरावर वनौषधी लागवड करण्याचे ठरले आहे. त्यातून बियाणे उपलब्ध होईल. शेतकऱ्यांनी उत्स्फूर्तपणे वनौषधी लागवडीसाठी प्रतिसाद दिलेला आहे.

दि. ८ व ९ फेब्रुवारी, २००९ रोजी १०वी, १२वी च्या परीक्षांना बसणाऱ्या विद्यार्थ्यांना Accountancy व English विषयाचे मार्गदर्शन शिबीर सहजीवन शिक्षण संस्था, खेड, जि. रत्नागिरी येथे संपन्न झाले. या शिबिराचा २५० विद्यार्थ्यांनी लाभ घेतला. विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन डी.बी.जे. कॉलेज, चिपळूण येथील सौ. पाटील मॅडम व श्री. मुल्लानी सर यांनी केले. हा कार्यक्रम अतिशय सुंदर पद्धतीने पार पडला.

दि. ८ मार्च, २००९ जागतिक महिला दिनाचे औचित्य साधून महिलांसाठी वक्तृत्व स्पर्धा, विषय - माझी स्त्री स्वातंत्र्याची कल्पना, तसेच निबंध स्पर्धा विषय - स्त्रियांचे सद्यस्थितीतील राजकीय स्थान. तसेच फनी गेम्स व दि. ५ मार्च ते ८ मार्च बचत गटातील महिलांनी बनविलेल्या मालाचे प्रदर्शन व विक्री स्टॉल असा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला आहे.

दि. १४ मार्च, २००९ रोजी रत्नागिरी/सिंधुदूर्ग जिल्ह्यातील खाण उद्योग, प्रदूषण व पर्यावरणाची काळजी परिसंवाद आयोजित करण्यात आला आहे.

माहे मे २००९ मध्ये इ. ८वी, ९वी च्या विद्यार्थ्यांना रातांब्यांच्या रोपांचे वाटप करण्यात येणार आहे. बेणे करून त्यापासून मिळणारे उत्पन्नातून त्या विद्यार्थ्यांचा शिक्षणाचा खर्च भागेल.

नागपूर केंद्र कार्यवृत्त

३ ऑक्टोबर, २००८ : यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने प्रसिद्ध ज्येष्ठ कवयित्री सौ. आशा पांडे यांच्या 'अर्चना' या भक्ती-काव्यसंग्रहाचे प्रकाशन करण्यात आले. प्रकाशन केल्यानंतर सुप्रसिद्ध विचारवंत डॉ. कुमार शास्त्री म्हणाले भक्तीकाव्यातून जीवनाच्या गंतव्य ज्ञानदीप लावण्याचे कार्य सौ. आशा पांडे यांनी केले आहे. अध्यक्षस्थानी असलेले श्री. गिरीश गांधी म्हणाले 'अर्चना' हा काव्यसंग्रह म्हणजे ईश्वरीय भक्तीचे अलौकीक दर्शन !

७ ऑक्टोबर, २००८ : सॅन फ्रांसिस्को येथे आयोजित जागतिक परिषदेत उत्कृष्ट पेपर पुरस्कारासाठी प्रसिद्ध कथालेखिका-कवयित्री प्रा. शुभांगी रथकंठीवार यांच्या शोध निबंधाची निवड झाली यासाठी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने त्यांचा सत्कार करण्यात आला. सत्कार केल्यानंतर माजी खासदार श्री. दत्ता मेघे म्हणाले आमच्या इंजिनियरींग कॉलेजमधील प्राध्यापिकेने मिळविलेले हे साहित्यिक यश विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन देणारे आहे. याप्रसंगी मा. श्री. गिरीश गांधी, कवयित्री सुमती वानखेडे यांनीही शुभेच्छा दिल्यात.

१० ऑक्टोबर, २००८ : यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने प्रसिद्ध ज्येष्ठ कवयित्री डॉ. सौ. सुलभा हेल्लेकर यांच्या मधुर काव्याचा आस्वाद देणारा 'दूर दिव्यांच्या सायंकाळी' हा अभिवाचनाचा आगळावेगळा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला.

कार्यक्रमाची निर्मिती प्रतिष्ठानचे श्री. गिरीश गांधी यांची होती. संकल्पना डॉ. प्रज्ञा आपटे यांची होती. अभिवाचन डॉ. शुभा साठे व प्रकाश देवा यांनी केले.

१३ ऑक्टोबर, २००८ : 'भालचंद्र नेमाडे यांच्या साहित्यावरील

चर्चासत्र' यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूर, स्नातकोत्तर मराठी विभाग, राष्ट्रसंत तुकडाजी महाराज नागपूर विद्यापीठ आणि डॉ. एम. के. उमाठे कला व रामचंद्र मोखारे वाणिज्य महाविद्यालय यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आला. अध्यक्षस्थानी डॉ. राजन गवस व समारंभाध्यक्ष डॉ. शशिकांत सावंत होते. श्री. किशोर उमाठे, प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. नाईक व मा. श्री. गिरीश गांधी विशेष अतिथी होते.

चर्चासत्राचे उद्घाटक साहित्यिक व विचारवंत डॉ. भा. ल. भोळे म्हणाले की भालचंद्र नेमाडे यांच्या कवितांमधून शोषित स्त्रियांची अनेक रूपे बोलकी झालेली आहेत स्त्री विषयावरील त्यांच्या कविता ही मराठी साहित्यातील अपूर्व बाब आहे. नेमाडे यांची खरी ओळख कादंबरी आणि समिक्षेपेक्षा कवितेमधून जास्त होते.

संपूर्ण चर्चासत्राची संकल्पना आभारप्रदर्शन करणारे प्रतिष्ठानचे सरचिटणीस डॉ. अक्षयकुमार काळे यांची होती.

१७ ऑक्टोबर, २००८ : यथोचित शिक्षण असूनही उपेक्षित राहिलेले सुनील यावलीकर यांनी स्व-अर्जित चित्रकलेच्या माध्यमातून समाजातील दाहक व विचारप्रवर्तक घटनांचे दर्शन देणाऱ्या सुमारे ८५ चित्रांचे प्रदर्शन यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने १७, १८, १९ ऑक्टोबर, २००८ रोजी आयोजन करण्यात आले.

उद्घाटक नागपूरचे पोलीस आयुक्त मा. श्री. प्रवीण दीक्षित म्हणाले जोपर्यंत माणूस आहे. तोपर्यंत माणसातल्या देव आणि सैतानाची प्रचिती येतच राहणार. तोच अनुभव चित्रांतून येतो. याप्रसंगी लोकसत्ताचे संपादक श्री. प्रवीण बर्दापूरकर, अहमदनगरचे ज्येष्ठ चित्रकार श्री. श्रीधर अंभोरे आणि मा. श्री. गिरीश गांधी यांनीही मनोगत व्यक्त केले.

१७ ऑक्टोबर २००८ : राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाचे कुलगुरु डॉ. श. नू. पठाण यांच्या 'टाकीचे घाव' या आत्मचरित्रात्मक पुस्तकावर चर्चा आणि प्रकट मुलाखत असा कार्यक्रम यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूर आणि मराठी स्नातकोत्तर विभाग, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आला. अध्यक्षस्थानी असलेले ज्येष्ठ विचारवंत व समीक्षक डॉ. वि. स. जोग म्हणाले की 'टाकीचे घाव' या पुस्तकाच्या वाङ्मयीन मूल्यांपेक्षा त्याचे सामाजिक योगदान महत्त्वाचे आहे.

प्रारंभी नागपूरचे पोलीस आयुक्त मा. श्री. प्रवीण दीक्षित यांच्या शुभहस्ते डॉ. श. नू. पठाण यांचा सत्कार करण्यात आला. डॉ. हेमंत खडके, डॉ. संध्या अमृते, बंदना फरसोले आणि मा. श्री. गिरीश गांधी या मान्यवर वक्त्यांनी 'टाकीचे घाव' या पुस्तकावर सांगोपांग चर्चा करून पुस्तकाच्या समाजोपयोगितेवर प्रकाश टाकला.

२१ ऑक्टोबर, २००८ : ज्येष्ठ साहित्यिक श्री. वसंत चिंचाळकर यांच्या आत्मकथनपर 'यक्षप्रश्न' या पुस्तकाचे प्रकाशन प्रसिद्ध साहित्यिक व विचारवंत डॉ. भा. ल. भोळे यांच्या शुभहस्ते करण्यात आले. प्रकाशनानंतर ते म्हणाले की अनुभव वैयक्तिक पातळीवरील असले तरी अनेक सामाजिक संदर्भ घेऊन येणारे आहेत. त्यामुळे ते पुस्तक सामाजिक परिस्थितीचा यक्षप्रश्न मांडणारे आहे.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने आयोजित या प्रकाशन समारंभात डॉ. प्रदीप विटाळकर, डॉ. राजेन्द्र नाईकवाडे व अध्यक्ष श्री. गिरीश गांधी या मान्यवरांनी आपले मनोगत मांडले. श्री. गिरीश गांधी म्हणाले आयुष्यात सुख आणि दुःख असतातच. तरीही आनंदी आणि सकारात्मक जीवन जगणेच आवश्यक आहे.

१ नोव्हेंबर, २००८ : यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूर आणि 'सकाळ' च्या संयुक्त विद्यमाने सकाळ करंडक एकांकिका स्पर्धेत भाग घेणाऱ्या सर्वच कलाकारांसाठी एक दिवसाचे शिबीर घेण्यात आले. कलावंतांचे गट पाडून ज्येष्ठ रंगकर्मी योगेश

सोमण यांनी चर्चा केली. नंतर आवाजातील चढ-उतार, हावभाव, देहबोली, नेपथ्य, प्रकाशयोजना, पात्रांची निवड, आदि अनेक बाबींची तांत्रिक माहिती दिली. शिबीराचे उद्घाटन मा. श्री. गिरीश गांधी यांनी केले.

८ नोव्हेंबर, २००८ : यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूर आणि देशभक्त आनंदराव कळमकर प्रतिष्ठान यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'संमेलने वैनगंगेच्या लेकरांचे' आयोजित करण्यात आले.

अध्यक्ष स्थानावरून बोलताना प्राचार्य राम शेवाळकर म्हणाले महाराष्ट्रातील आद्य वसाहत म्हणजे विदर्भ होय, असा ऋग्वेदात दाखला आहे. विदर्भातील ह्या वैनगंगेच्या तीरावरील लेकरांनी भौगोलिक, सांस्कृतिक व पौराणिक बाबींचा वृथा अभिमान न बाळगता जाज्वल्य इतिहास निर्माण करून वैनगंगेचा परिसर सुजलाम् सुफलाम् करावा.

केंद्रीय मंत्री मा. ना. श्री. विलास मुत्तेमवार यांनी गोसेखुर्द प्रकल्पाची माहिती देऊन हा प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर पूर्व विदर्भाचा चेहरामोहरा बदलणार असल्याचे सांगितले.

वैनगंगेच्या परिसरात सर्वाधिक वन व खनिज संपत्ती असून एक योजना राबवून या भागाचा विकास करता येईल असे धनंजय धार्मिक यांनी सांगितले.

डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर व डॉ. श्रीपाद चितळे यांनीही वैनगंगेचे महत्त्व सांगितले.

याप्रसंगी विविध क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य करणारे डॉ. भालचंद्र सुभेदार, डॉ. मधुकर वासनिक, बाबासाहेब सुनकर यांचा 'वैनगंगेची लेकरे' म्हणून मा. श्री. गिरीश गांधी यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला.

१० नोव्हेंबर, २००८ : यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने विदर्भातील कवी अनिल शेंडे यांच्या सर्वरंगी-मर्मस्पर्शी काव्यमैफिलीचे आयोजन करण्यात आले.

"भावनांच्या उद्रेकाला अर्थगर्भ शब्दातून मोकळं करणारं विवेचन म्हणजे कविता", अशा ओळींनी सुरुवात करून कवी

अनिल यांनी श्रोत्यांची पकड शेवटपर्यंत घट्टच होत गेली. 'वंदेमातरम्' या देशभक्तीपर व वीरश्रीयुक्त कवितेसह अनेक रंगाची, अनेक ढंगाच्या कविता कवि अनिल शेंडे यांनी सादर केल्या.

ही मैफिल श्रेष्ठ कवी श्री. सुधाकर गायधनी यांच्या प्रमुख उपस्थितीत संपन्न झाली.

१९ नोव्हेंबर २००८ : पुणे येथे झालेल्या राष्ट्रकुल युवा क्रीडा स्पर्धेत ४८ किलो वजनाच्या वेटलिफ्टिंगमध्ये सुवर्णपदक मिळविणाऱ्या अमरावतीच्या दीक्षा गायकवाडचा यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र नागरपूरच्या वतीने सत्कार करण्यात आला.

प्रकृती अस्वास्थ्यामुळे रुग्णालयात दाखल झालेल्या दीक्षाला डॉक्टरांनी संपूर्ण विश्रांती सांगितल्यामुळे हा सत्कार तिच्या वतीने तिचे वडील श्री. प्रदीप गायकवाड व बहिण शुभांगी यांनी स्विकारला.

विदर्भ हॉकी असोसिएशनचे अध्यक्ष. मा. श्री. बी. सी. भरतिया व माजी महापौर मा. श्री. अटलबहादूर सिंग यांच्या सत्कार करण्यात आला. सत्कारासोबत तिला रु. पंचवीस हजार रोख व माजी खासदार यांच्या वतीने सोन्याची साखळी देण्यात आली.

सत्काराप्रित्यर्थ पाठविलेल्या पत्रात दीक्षाने पुढील ऑलम्पिक स्पर्धेत देशाला वेटलिफ्टिंगचे सुवर्णपदक मिळवून देण्याची इच्छा व्यक्त केली.

४८ किलो वजनगटातून देशाला सुवर्णपदक मिळवून देण्यासाठी विदर्भातून जाणारी ही एकमेव कन्ये असून तिने अतिशय प्रतिकूल परिस्थितीत हे यश मिळविले आहे.

श्री. बी. सी. भरतिया म्हणाले, की अशा क्रीडापटूंना विविध कंपन्यांनी प्रायोजकत्व द्यावे. असे भव्यदिव्य यश मिळविणाऱ्या दीक्षाला बारावीला न बसताच उत्तीर्ण घोषित करूनही सवलत द्यावी.

ज्येष्ठ क्रीडा संघटक डॉ. बाबासाहेब आकरे व मा. श्री. गिरीश गांधी यांनी आपल्या मनोगतातून पुढील ऑलम्पिक स्पर्धेत

देशाला सुवर्णपदक मिळवून देण्याच्या संकल्पाला शुभेच्छा दिल्यात.

२५ नोव्हेंबर २००८ :- मा. यशवंतराव चव्हाण यांच्या २४ व्या पुण्यतिथीनिमित्त यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र नागपूर आणि विश्वास एज्युकेशन सोसायटीच्या संयुक्त विद्यमाने आंबेडकरी साहित्यिक प्रा. वामन निंबाळकर यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते. 'साहित्यप्रेमी यशवंतराव आणि त्यांची सामाजिक दृष्टी हा त्यांच्या व्याख्यानाचा विषय होता.

वि. स. खांडेकरांच्या सामाजिक जाणीवांचा ठसा यशवंतरावांच्या मनावर होता. तसेच ना. धो. महानोर व उपराकार लक्ष्मण माने यांच्या साहित्यावरही त्यांनी प्रेम केले.

फावल्यावेळेत वाचन करण्याचीही आवड असणाऱ्या यशवंतरावांचे ग्रंथालय विविध विषयावरील दर्जेदार तसेच दुर्मिळ ग्रंथांनी समृद्ध होते. त्यांनी केलेले लेखन हे अतिशय प्रगल्भ आणि प्रतिष्ठित साहित्यिकाचीच ओळख करून देणारे आहे. सह्याद्रीचे वारे, ऋणानुबंध, कृष्णाकाटी या कादंबऱ्या अतिशय गाजल्या. राजकारणामुळे वेळ न मिळाल्याने ते कृष्णाकाटीचा दुसरा खंड लिहू शकले नाहीत. त्यांचा ओढा साहित्याकडे आणि सांस्कृतिक क्षेत्राकडे जास्त होता.

अतिशय कष्टात जीवनाची सुरुवात झाल्यामुळे गरीब माणसाविषयी व समाजाविषयी त्यांच्या संवेदना अतिशय जागृत होत्या. आईच्या ओव्यांमधून, रामायण व महाभारत यातील काव्यांचे संस्कार त्यांच्या मनावर झाले होते. शेतकऱ्यांच्या दुःखाशी समरस होणारे मन त्यांच्याजवळ होते.

साहित्यसंमेलनात व्यासपीठावर राजकारणांचे काय काम? असा सूर निघाल्यामुळे पु. ल. देशपांडे यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या संमेलनात ते तीन दिवस फक्त श्रोता म्हणून उपस्थित होते व संमेलनाचा यथेच्छ आस्वाद त्यांनी घेतला.

अशा यशवंतरावांना सौहार्दाचे वातावरण असलेला सुसंस्कृत व समृद्ध महाराष्ट्र निर्माण करायचा होता.

यशवंतरावांच्या अनेक पैलूंवर प्रकाश टाकणारे निंबाळकरांचे व्याख्यान उपस्थितांना मंत्रमुग्ध करणारे ठरले.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी असलेले मा. श्री. गिरीश गांधी म्हणाले की महाराष्ट्राच्या जडणघडणीचे सारे श्रेय यशवंतरावांचेच आहे. साहित्य संस्कृती मंडळाची स्थापना करण्यापासून राज्य नाट्य स्पर्धा सुरु करण्यात त्यांनीच पुढाकार घेतला. विचारवंतांच्या मैफिलीत महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक, सामाजिक, विकासाचा मार्ग शोधणारे ते लोकनेते होते.

१७ डिसेंबर २००८ : महाराष्ट्राचे थोर शायर स्व. भाऊसाहेब पाटणकर यांच्या जन्मशताब्दीनिमित्त गझलकार भीमराव पांचाळे यांचा गजलसंध्या हा कार्यक्रम यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठा, विभागीय केंद्र नागपूर आणि राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाच्या स्नातकोत्तर मराठी विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आला.

गजलवाज भीमराव पांचाळे यांनी 'अंदाज आरशाच्या वाटे खश असावा', 'जीवनाला दान द्यावे लागते', 'रुदाद मेरी बेताबी की उनको सुनाई लोगो ने', 'पुन्हा तेजाब दुःखाचे', 'केलेत वार ज्याने तो मोगरा असावा', 'आयुष्याने मला वळोवेळी असे चकविले होते, उत्तर मिळाल्यावर प्रश्न बदलले होते' अशा अनेक शेर शायरींनी व आपल्या गजल गायनाने प्रेक्षकांना शेवटपर्यंत रिझविले.

२५ डिसेंबर २००८ :- दरवर्षीप्रमाणे घेण्यात आलेल्या सुंदर हस्ताक्षर स्पर्धेचा पारितोषिक वितरण समारंभ माजी खासदार मा. श्री. दत्ता मेघे यांच्या अध्यक्षतेखाली संपन्न झाला.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूर जिल्हा परिषद, शिक्षण विभाग आणि अक्षरभूषण मधुकर भाकरे प्रतिष्ठान

यांच्या संयुक्त विद्यमाने घेण्यात आलेल्या यंदाच्या स्पर्धेत ऐंशी हजार विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.

या पारितोषिक वितरणाच्या प्रसंगी महाराष्ट्राचे अन्न व नागरी पुरवठा मंत्री मा. ना. श्री. रमेश बंग प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थित होते. रमेश बंग म्हणाले की सुंदर अक्षर हे व्यक्तिमत्त्वाचे महत्त्वाचे अंग आहे. आजच्या संगणकाच्या काळातही सुंदर अक्षराचे महत्त्व अबाधित आहे.

अध्यक्षीय भाषणात दत्ताजी मेघे म्हणाले की माझे अक्षर सुंदर नाही पण सुंदर अक्षरावर माझे प्रेम आहे. आमच्या शिक्षण संस्थेत अनेक अर्ज येतात. पण ज्यांचे अर्ज सुंदर अक्षरात आहे, त्यांनाच नोकरी दिली जाते. अधिक विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन मिळावे म्हणून त्यांना पुढील वर्षापासून साठ हजार रुपयांची रक्कम देण्याचे आश्वासन त्यांनी दिले. तावून सुलाखून निवडल्या गेलेल्या वीस विद्यार्थ्यांना मान्यवरांच्या हस्ते पुरस्कार देण्यात आले.

प्रास्ताविक श्री. गिरीश गांधी यांनी केले.

१ फेब्रुवारी २००९ :- यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, विभागीय केंद्र, नागपूरच्या वतीने सौ. वासंती वैद्य यांच्या एकलव्या या कादंबरीचे प्रकाशन पाँडेचरीच्या माजी नायब राज्यपाल मा. डॉ. रजनी राय यांच्या शुभहस्ते करण्यात आले. आपल्या भाषणात त्या म्हणाल्या की नकारात्मक विचारांवर मात करून सकारात्मक विचारांचे कथाबीज चांगले असले तरी अनेक प्रसंग हृदयाला भिडणारे नाहीत.

दुसरे वक्ते डॉ. दत्ता हरकरे म्हणाले, "काळजाचा ठाव घेणारी एकलव्या ही कादंबरी वाचकाला विचारमग्न व्हायला लावते तशीच सुखद अनुभव देणारीही आहे.

विभागीय केंद्र, औरंगाबाद कार्यवृत्त

पार्थो घोष यांचे व्याख्यान

दि. २८ ऑक्टोबर ०८ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई, नवमहाराष्ट्र युवा अभियान, विभागीय केंद्र औरंगाबाद यांच्यातर्फे जागतिकीकरणाच्या युगामध्ये भारताचे स्थान या विषयावर मा. पार्थो घोष यांचे व्याख्याने आयोजित करण्यात आले होते. महाराष्ट्र उद्योजकता विकास मंडळ यांच्या समवेत या प्रकल्पाचे आयोजन करण्यात आले होते. पार्थो घोष हे जागतिक कीर्तीचे विचारवंत आहेत. त्यांनी स्वावलंबी तत्त्वावर भारतातील छोट्या-छोट्या प्रदेशांना व खेड्यांना समाविष्ट करून भारताचा विकास कसा करता येईल आणि जागतिक स्तरावर अजून प्रगती कशी करता येईल, याचे स्पष्टीकरण केले. पार्थो घोष हे बोस्टन येथील विद्यापीठात प्राध्यापक आहेत. या कार्यक्रमाला छोट्या-मोठ्या उद्योजकांची व महाराष्ट्र उद्योजकता विकास मंडळाच्या अधिकाऱ्यांची उपस्थिती होती.

या वेळी विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष मा. नंदकिशोर कागलीवाल व कोषाध्यक्ष मा. सचिन मुळे यांची प्रमुख उपस्थिती होती.

'जागतिक मंदी - परिमाण व परिणाम' : परिसंवाद

मंगळवार, दि. २२ नोव्हेंबर ०८ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई नवमहाराष्ट्र युवा अभियान विभागीय केंद्र औरंगाबाद आयोजित जागतिक मंदी - परिमाण व परिणाम या विषयावर टाटा ग्रुपचे आर्थिक व शासकीय सल्लागार मा. सुनील भंडारे व आदित्य बिल्ला ग्रुपचे आर्थिक सल्लागार डॉ. अजित रानडे यांच्या परिसंवादाचे आयोजन करण्यात आले होते.

जगात सर्वत्र कुतुहलाचा विषय ठरणारा जागतिक मंदी या विषयावर व्याख्यान आयोजित करून मराठवाड्यामध्ये प्रथमच

अशा प्रकारच्या जागतिक दर्जाच्या विषयावर यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई नवमहाराष्ट्र युवा अभियान, विभागीय केंद्र, औरंगाबाद यांनी सुरुवात केली. यशवंतराव चव्हाण यांच्या चोविसाव्या पुण्यतिथीनिमित्त औरंगाबाद येथील इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनीअर्स या ठिकाणी या परिसंवादाचे आयोजन करण्यात आले. या वेळी दोन्हीही मान्यवरांनी जागतिक मंदीविषयी विचार मांडले. व्यासपीठावर या प्रसंगी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानचे विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष मा. नंदकिशोर कागलीवाल, नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाचे राज्य संघटक नीलेश राऊत, मा. विजय कान्हेकर, मा. सुहास तेंडुलकर यांची विशेष उपस्थिती होती. या परिसंवादाला आर्थिक तज्ज्ञ आणि अभ्यासकांनी गर्दी केली होती.

या प्रसंगी मा. सुनील भंडारे यांनी भारतातील गेल्या ५ वर्षातील आर्थिक प्रगतीचा आढावा घेतला. ते म्हणाले, अशा परिस्थितीला आव्हान देण्यासाठी आपल्या आर्थिक संस्था बलवत्तर आहेत. यानंतर कार्यक्रमाचे दुसरे वक्तृ मा. डॉ. अजित रानडे यांनी अमेरिकेतील मंदीमागची कारणे स्पष्ट केली. मा. नंदकिशोर कागलीवाल यांनी अध्यक्षीय समारोप केला. सीताराम शिंदे यांनी सर्वांचे आभार मानून कार्यक्रम संपला असे जाहीर केले.

१२ जानेवारी युवा पुरस्कार वितरण कार्यक्रम

दि. १२ जानेवारी युवा पुरस्कार वितरण समारंभ औरंगाबाद विभागीय केंद्राकडून परभणी येथे घेण्यात आला. दरवर्षीप्रमाणे याही वर्षी यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार मुक्ता दामोळकर यांना पंचायत राज्य व्यवस्था, ग्रामविकास, स्त्री स्वावलंबन या विषयावर कार्य केल्याबद्दल यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार देण्यात आला. तसेच युवक गटात संजय पाटील यांना आदिवासी शेतकऱ्यांसाठी शेतीसंबंधी केलेल्या संशोधनाबद्दल हा पुरस्कार देण्यात आला. या वेळी व्यासपीठावर विशेष अतिथी म्हणून केंद्रीय ग्रामविकास मंत्री मा. ना. सूर्यकांताताई पाटील तसेच प्रमुख

सन २००८ चा यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार श्रीमती मुक्ता दाभोळकर यांना प्रदान करताना केंद्रीय ग्रामविकास राज्यमंत्री श्रीमती सुर्यकांता पाटील. व्यासपीठावर बाजूला उपस्थित राज्याचे कृषी राज्य मंत्री मा. सुरेश वरपूडकर, विभागीय केंद्र औरंगाबादचे अध्यक्ष मा. नंदकिशोर कागलीवाल, श्री. विजय कान्हेकर, श्री. संजय पाटील इ. (विभागीय केंद्र, औरंगाबाद)

सन २००८ चा यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार श्री. संजय पाटील यांना प्रदान करताना राज्याचे कृषी राज्यमंत्री मा. सुरेश वरपूडकर. व्यासपीठावर उपस्थित मा. सुर्यकांता पाटील, केंद्रीय ग्रामविकास राज्यमंत्री, विभागीय केंद्र औरंगाबादचे अध्यक्ष मा. नंदकिशोर कागलीवाल, श्री. विजय कान्हेकर इ. (विभागीय केंद्र, औरंगाबाद)

सन २००८ चा यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्काराच्या कार्यक्रमात आपले विचार मांडताना केंद्रीय ग्रामविकास राज्यमंत्री मा. सुर्यकांता पाटील. व्यासपीठावर श्री. संजय पाटील, मा. नंदकिशोर कागलीवाल, मा. सुरेश वरपूडकर इ. (विभागीय केंद्र, औरंगाबाद)

मा. निला सत्यनारायण यांच्या पाऊस गाण्यांचा कार्यक्रम 'आल्या बरसत धारा' याप्रसंगी दिपप्रज्वलन करताना मा. छगन भुजबळ, मा. निला सत्यनारायण, विभागीय केंद्र नासिकचे अध्यक्ष मा. विनायक पाटील, डॉ. प्रदिप पवार इ. (विभागीय केंद्र, नासिक)

बिग बझार आणि यशस्विनी अभियानाद्वारे मुंबईत आयोजित केलेल्या 'बिग यात्रा' चे उद्घाटन करताना सुप्रसिद्ध चित्रपट दिग्दर्शक मा. श्याम बेनेगल. सोबत यशस्विनी अभियानाच्या संयोजिका मा. सुप्रिया सुळे, सौ. बेनेगल, मा. सुरेखा ठाकरे, बिग बझारचे मा. दामोदरन इ.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र रत्नागिरी च्या करवंटीपासून विविध वस्तू बनविण्याच्या कार्यशाळेत सहभागी झालेल्या महिला. सोबत व्यासपीठावर सौ. प्रति सुर्वे, सौ. वंदना देसाई, सौ. शांताबाई नारकर, सौ. प्राची शिंदे इ. (विभागीय केंद्र, कोकण)

सुजनच्या कार्यक्रमात ज्येष्ठ कथक नृत्यांगना श्रीमती रंजना फडके यांचे स्वागत करताना सुजनच्या संयोजिका मा. सुप्रिया सुळे

सुजनच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय ख्यातीच्या कथक नृत्यांगना श्रीमती रंजना फडके

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई - शिक्षण विकास मंच आणि बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई यांच्या वतीने आयोजित केलेल्या महापौर परिषदेत व्यासपीठावर मा. सुप्रिया सुळे, मा. महापौर शुभा राऊळ, पिंपरी-विचवड महानगरपालिकेच्या श्रीम. अपर्णा डोके, मुंबई महानगरपालिकेचे आयुक्त मा. श्री. ज. मो. फाटक

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई - नवमहाराष्ट्र युवा अभियान, नशाबंदी मंडळ, सर्वोदय मंडळ व मैत्री संस्था यांनी आयोजित केलेल्या 'व्यसनाधीनतेविरोधी संकल्प यात्रेत' आपले विचार मांडताना पद्मभूषण मा. चंद्रशेखर धर्माधिकारी, बाजुला सहा. पोलिस आयुक्त हरिश बेंजल

नवमहाराष्ट्र युवा अभियान आणि पिनेकल क्लब ने आयोजित केलेल्या टकमक रॅपलिंग प्रशस्तिपत्र वितरण समारंभात श्री. संजय मोहिते, डि.सी.पी. झोन-२, हे श्री. सचिन सांडभोर ए.पी.आय यांचा सत्कार करताना.

देशनेते स्व. यशवंतरावजी चव्हाण २४ वे पुण्यस्मरण - पदयात्रेत सहभागी मा. आ. बाळासाहेब पाटील, श्री. नंदकुमार बटाणे, श्री. सुभाषराव पाटील श्री. प्रकाशराव पाटील (शेणोजी) व उपस्थित जनसमुदाय (विभागीय केंद्र, कऱ्हाड)

क्षेत्रिय प्रचार कार्यालय भारत सरकार, यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान विभागीय केंद्र - कऱ्हाड आणि शिवशक्ती महिला बचतगट विभाग आयोजित महिला बचत आरोग्य मार्गदर्शन कार्यशाळा दि. १९ जानेवारी २००९ उपस्थित - मा. आ. बाळासाहेब पाटील, मा. श्री. विलासराव पाटील (वाठारकर) कर्नल संभाजीराव पाटील सी. पुष्पाताई पाटील, सी. शोभना रैनाक, डॉ. अंजली शहा, डॉ. अश्विनी देशपांडे, सी. वाळिबे. सचिव - श्री. मोहनराव डकरे (विभागीय केंद्र, कऱ्हाड)

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई - विभागीय केंद्र पुणे यांच्या वतीने आयोजित केलेल्या दिवाळी पहाट या कार्यक्रमात सहभागी झालेले मा. बाबासाहेब पुरंदरे, मा. सुरेश कलमाडी, मा. अंकुशराव काकडे, मा. बापूसाहेब खैरे इ. (विभागीय केंद्र, पुणे)

पर्वती चढणे उतरणे स्पर्धा बक्षीस वितरण करताना ज्येष्ठ इतिहास संशोधक मा. निनाद बेडेकर. उपस्थित मा. बापूसाहेब खैरे, मा. अंकुशराव काकडे (विभागीय केंद्र, पुणे)

मा. यशवंतराव चव्हाण यांच्या, २४ व्या पुण्यतिथीदिनानिमित्त आयोजित केलेल्या कार्यक्रमात आपले विचार मांडताना विभागीय केंद्र नागपूरचे अध्यक्ष श्री. गिरीश गांधी, व्यासपीठावर उपस्थित सौ. अक्का काळे, प्रा. श्रीकांत योगरे, श्री. विजय जिचकार, प्रा. वामन निंबाळकर, प्रा. श्रीराम काळे इ. (विभागीय केंद्र, नागपूर)

राष्ट्रकुल क्रीडा स्पर्धेत युवा गटात भारताला सुवर्णपदक मिळवून देणाऱ्या अमरावतीच्या दीक्षा गायकवाड हिचा सत्कार तिचे वडील प्रदिप गायकवाड व बहीण शुभांगी यांनी स्विकारला. याप्रसंगी डावीकडून क्रीडा उपसंचालक श्री. जयशंकर दुबळे, डॉ. बाबासाहेब आकरे, श्री. गिरीश गांधी, श्री. प्रदीप गायकवाड, शुभांगी गायकवाड, माजी महापौर श्री. अटलबहादुर सिंग, श्री. सलील देशमुख, विदर्भ हॉकी असोसिएशनचे अध्यक्ष श्री. बी.सी. भरतिया (विभागीय केंद्र, नागपूर)

दिनांक १८-१९-२००८ रोजी वैभव हॉल - डोंबिवली येथे "स्वयं रोजगार" प्रशिक्षणात सहभागी - महिला व्यासपीठ संयोजिका ममता कानडे, महिला व्यासपीठाच्या कार्यकर्त्या शोभा लोंढे, नगरसेविका संगीता गोरे, राजेश मोरे, स्वयंरोजगार प्रशिक्षिका दिप्ती पटेल. कार्यक्रम निमंत्रक वंदना गायकवाड व दर्शना दाबले इ.

विभागीय केंद्र नासिक व कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'रंगभूमिदिनी पूर्वसंध्या' कार्यक्रमात सहभागी झालेले कलाकार (विभागीय केंद्र, नासिक)

याशवंतराव चव्हाण माहिती व तंत्रज्ञान प्रबोधिनी, मुंबई - 'डॅक'-ऑगस्ट २००८ ची बॅच
डावीकडून - श्री. आशिषकुमार सिंग, (द्वितीय क्रमांक)
श्री. आशीशकुमार सुंदलानी (प्रथम क्रमांक)
श्री. विवेक भादुरीया (तृतीय क्रमांक)

उपस्थिती म्हणून कृषी राज्यमंत्री मा.ना. सुरेश वरपुडकर, मा. प्रताप देशमुख (नगराध्यक्ष, परभणी) तसेच कार्यक्रमाचे अध्यक्ष व औरंगाबाद विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष मा. नंदकिशोरजी कागलीवाल, मा. मुकुंद भोगले (सचिव, विभागीय केंद्र, औरंगाबाद), मा. विजय कान्हेकर (विभागीय केंद्र कार्यकारिणी सदस्य), मा. सुहास तेंडुलकर (समन्वयक, नवमहाराष्ट्र युवा अभियान), मा. नीलेश राऊत (राज्य संघटक, नवमहाराष्ट्र युवा अभियान), मा. राहुल नरवाडे, मा. अभिजित राऊत, मा. उमाकांत जगदाळे, मा. सुरेश पाटील, मा. आशा भिसे, मा. डॉ. अस्मिता पाटील, मा. विजय कसबे, मा. दिनेश शिंदे आदी उपस्थित होते.

कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन मा. बापू दासरी यांनी केले. प्रथमतः मुंबईवर झालेल्या अतिरेकी हल्ल्यामध्ये शहीद झालेले जवान व नागरिकांना श्रद्धांजली अर्पण करण्यात आली. त्यानंतर मा.ना. सूर्यकांताताई पाटील यांनी यशवंतराव चव्हाण, स्वामी विवेकानंद व माता जिजाऊ यांच्या प्रतिमेस पुष्प अर्पण करून अभिवादन केले. कार्यक्रमाची सुरुवात महात्मा फुलेंचा अभंग गाऊन करण्यात आली. कार्यक्रमाची प्रस्तावना मा. विजय कान्हेकर यांनी केली. विभागीय केंद्र औरंगाबादच्या कामाबद्दल माहिती दिली. तसेच उपस्थित जनतेला प्रतिष्ठानच्या कामाची माहिती करून दिली. ज्या युवक-युवतींनी यशवंतराव चव्हाण निबंध स्पर्धेमध्ये सहभागी होऊन पारितोषिक मिळविले, त्यांच्या निकालपत्राचे वाचन नीलेश राऊत यांनी केले. तसेच यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार विजेत्यांची नावे मा. नीलेश राऊत यांनी जाहीर केली. गणेश घुले यांनी निबंध स्पर्धेच्या परीक्षकांच्या मनोगतांचे वाचन केले. तर मा. सुहास तेंडुलकर व डॉ. अस्मिता पाटील यांनी युवा पुरस्कार विजेत्यांच्या सन्मानपत्राचे वाचन केले. तसेच शिरीष जाधव यांनी तुकाराम धांडे यांच्या वळीव या कवितासंग्रहाचे

परीक्षण वाचन केले. मा. मुकुंद भोगले यांनी पुरस्कार विजेते युवक व युवतींना शुभेच्छा दिल्या.

पुरस्कार विजेत्या मुक्ता दाभोळकर यांना मा.ना. सूर्यकांताताई पाटील यांनी ११ हजार रुपये रोख, शाल, सन्मानपत्र व स्मृतिचिन्ह देऊन यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्काराने गौरविले. तसेच युवक संजय पाटील यांना मा.ना. सुरेश वरपुडकर यांनी यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार देऊन गौरविण्यात आले. देशाला महासत्ता बनविण्याची क्षमता युवाशक्तीमध्ये असून तिला योग्य मार्गाने कार्यरत होण्यासाठी प्रोत्साहन व मार्गदर्शन करण्याची गरज असल्याचे प्रतिपादन केंद्रीय ग्रामविकास मंत्री मा.ना. सूर्यकांताताई पाटील यांनी केले. समाजात आजही दारिद्र्य अज्ञान मोठ्या प्रमाणात असून त्याच्या निर्मूलनासाठी काम करणारे पुरस्कारप्राप्त मुक्ता दाभोळकर व संजय पाटील यांचे कार्य युवा पिढीसाठी प्रेरणादायी आहे. राजमाता जिजाऊ, स्वामी विवेकानंद व यशवंतराव चव्हाणांसारख्या विभूतींनी देश बांधण्याचे व संस्कारक्षम नागरिक घडविण्याचे काम केले आहे.

मा.ना. सुरेश वरपुडकर आपल्या भाषणात म्हणाले की, सामाजिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या युवा शक्तीच्या कामाची दखल घेऊन त्यांना प्रोत्साहन देणारी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान ही एक आदर्श संस्था आहे. ग्रामीण शिक्षणाचा दर्जा सुधारण्यासाठी सर्व शिक्षा अभियानात काम करणाऱ्यांनी अधिक जोमाने काम करण्याची गरज आहे. तसेच विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष मा. नंदकिशोर कागलीवाल यांनी अध्यक्षीय समारोप केला आणि दिनेश शिंदे यांनी आभार मानले.

हा कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी विभागीय संघटक सुबोध जाधव, सहसंघटक अभिजित विटोरे, गणेश घुले, मंगेश निरंतर, डॉ. विशाल घोरपडे, प्रा. शिरीष जाधव, डॉ. राहुल बडे, उमेश राऊत, विनोद घाटोळे आदींनी परिश्रम घेतले.

विभागीय केंद्र, पुणे कार्यवृत्त

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र पुण्याचे कामकाज अध्यक्ष डॉ. राम ताकवले व विश्वस्त मा. बापू साहेब खैरे यांच्या मार्गदर्शनाने चालते. सर्व कार्यक्रमाचे प्रत्यक्ष संयोजन माजी महापौर ... मा. अंकुशराव काकडे व मा. शांतीलाल सुरतवाला करतात व श्री. शं. क्रि. भिडे व प्रा. प्र. त्र्यं. पंडित उपक्रमात सहभागी होतात.

१) दिवाळी पहाट :- सदरचा कार्यक्रम दि. २८-१०-२००८ रोजी सारसबागेत घेण्यात आला. त्यात श्रीमंत बाबासाहेब पुरंदरे व खा. सुरेश कलमाडी तसेच मा. बापूसाहेब खैरे, आ. रमेश बागवे, मा. अंकुशराव काकडे, मा. शांतीलाल सुरतवाला आणि श्री. शं.त्रि. भिडे व प्रा. प्र. त्र्यं. पंडित उपस्थित होते. राष्ट्रकुल युवक क्रीडा स्पर्धेच्या उत्कृष्ट संयोजनाबद्दल प्रतिष्ठानच्या वतीने मा. बाबासाहेब पुरंदरे यांच्या हस्ते खा. कलमाडी यांचा सत्कार करण्यात आला. विशेष बाब म्हणजे यावेळी रक्तदान शिबीर आयोजित करण्यात आले. त्यात २६ दात्यांनी रक्तदान केले. यास आचार्य आनंद ऋषिजी रक्तपेढीचे सहकार्य लाभले. या कार्यक्रमात वा. दि. वैद्य प्राथमिक शाळेतील २० मुलींचा नृत्याविष्कार, श्री. निलेश देशपांडे यांचे बासरी वादन, स्वरालयच्या गायकांची सुमधुर वाणी यांचा समावेश होता.

२) पर्वती चढणे - उतरणे स्पर्धा :- दि. १४ नोव्हेंबर ०८ रोजी बालदिन नेहरु जयंतीनिमित्त प्रतिवर्षाप्रमाणे वृद्धांसाठी पर्वती चढणे-उतरणे ही स्पर्धा आयोजित केली होती. मा. अंकुशराव काकडे व मा. शांतीलाल सुरतवाला यांनी कार्यक्रमाचे संयोजन केले. श्री. शांतीलाल सुरतवाला यांनी प्रत्यक्षस्पर्धेत हिरीरीने भाग घेतला. श्री. प्र. त्र्यं.पंडित स्पर्धेच्या वेळी उपस्थित राहिले. एकूण ७८ स्पर्धकांनी स्पर्धेत भाग घेतला. स्पर्धेचा बक्षीस समारंभ इतिहास संशोधक श्री. निनाद बेडेकर यांच्या हस्ते दि. ११-१२-२००८ रोजी साजरा करण्यात आला. त्यावेळी मा. बापूसाहेब खैरे अध्यक्षस्थानी होते. प्रतिष्ठानच्या पुणे केंद्राचे सचिव व म्हाडाचे पुणे

विभाग अध्यक्ष मा. अंकुशराव काकडे यांनी स्वागतपर प्रास्ताविक केले. श्री. शांतीलाल सुरतवाला यांनी स्पर्धेची माहिती दिली. श्री. निनाद बेडेकर यांनी प्रेरक भाषणात या वृद्धांपासून युवकांनी घडा घ्यावा असा संदेश दिला. त्यांचे हस्ते या वर्षाचा 'पर्वतीभूषण' पुस्कार श्री. चंद्रकांत पवार यांना प्रदान केला. शाल, श्रीफळ व स्मृतीचिन्ह असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे. पर्वतीवर सलग २२ फेऱ्या मारणारे श्री. केरबा गुरव यांचा विशेष सत्कार केला. सर्वश्री जयप्रकाश सुराणा, रामचंद्र पानसे, चंद्रकांत पवार आदींनी मनोगत व्यक्त केले. श्री. प्रल्हाद तापीकर यांनी आभार मानले.

३) दैनिक सकाळच्या एम.आय.ई. उपक्रमाचे अंतर्गत पुणे म.न.पा.च्या वसंतदादा विद्यानिकेतन शाळेशी मा. बापूसाहेब खैरे यांच्या मार्गदर्शनाखाली सर्वश्री भिडे व पंडित यांनी संपर्क साधला आणि निवडक विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. श्री. भिडे यांच्या प्रयत्नाने ज्या २७ विद्यार्थ्यांची एम.टी.एस. परीक्षेची चांगली तयारी झाली त्यांना मा. बापूसाहेब खैरे यांच्या सुचनेप्रमाणे मा. कै. यशवंतराव चव्हाण यांचे त्रिखंडात्मक चरित्रग्रंथाचे वितरण कै. यशवंतरावांच्या स्मरणार्थ करण्यात आले.

४) निवडणूक अधिनियम व नियम यांत सुधारणा या विषयावर दि. १८ डिसेंबर २००८ रोजी एक चर्चासत्र आयोजित करण्यात आले. कार्यक्रमाचे अध्यक्षपदी माजी महापौर मा. शांतीलाल सुरतवाला होते. लोकसभेच्या निवडणुकांच्या लवकरच शक्यतेमुळे या चर्चेस महत्त्व आहे असे त्यांनी नमूद करून यथोचित समारोप केला. त्यास विविध वक्त्यांनी ज्या सूचना केल्यात त्यात

१. लोकवस्तीनुसार शासनाने खर्चाची तरतूद करावी.
२. निवडणूक नियम मोडणाऱ्यांना पुढील दोन वेळा उभे राहण्यास बंदी करावी.
३. अपक्ष व बंडखोरांवर आळा बसेल अशी कार्यवाही करावी.

४. लुकप्रतलनलरुधलना परत डुलवणुडलकी तरतूद असलवी.
५. डलड वरुषत एकदलड नलवडणुकल वुहलवुडलत.
६. नलवडणुक वलषडक नुडलडललडलन करुडलवलही कललडडलदलत वुहलवी.
७. नलडसंतुीदरुशक खूण करणुडलकी डतडतुरलकेत तरतूद करलवी.

डलडल सडलवेष हुतल. सदर सुडनल डहलरलडुडलतुल सरुव डकुषलंनल डलठवलणुडलत आलुडल. तुडलवर डकुत डल. शुरी. डलणलकरलव ठलकरे डलंनल डतुरुतुतर दलले व डल डलडुीवर लकुष देत आहे असे कळवलले आहे.

डहललल वुडलसडुीठ (डुणे केंद्र)

डहललल वुडलसडुीठलकुडल डुणे केंद्रलके अधुडडकुषडुी शुरीडतुी शैलल ललडडे असून तुडलंनल डुी. असुडलतल शेवलळे रलंडुीऑनलत सलहलडुड करतलत. वलशुवसुत डल. डलडुूसलहेड खैरे डलंनुडल डलरुगदरुशनलकुल ललड हुतुी. सरुवशुरी डलडडे व डंडलत डलंनल सडहडलण असतुी.

अहवलल कलललवघुीत शुरीडतुी ललडडे डलंनल हुतलतुडल रलऑगुरु शलळेत कुललेऑ संडंडुी तुीन दलवसुीड शलडलर आडुीऑत केले. तसेड वलदुडतुडल वैशुवलक तलडडलनलसंडंडुी (गुलुडलल वलरुडलंग) दुीन दलवसलंकी करुडलशलळल डलड हुतलतुडल रलऑगुरु शलळेत संडलललत केलुी. दुीनुही उडकुरडलस वलदुडलरुधुीवरुग, शलकुषकवुंद व डुडुडुडलधुडलडलकल डलंनल उतुतड डुरतलसलद डलळललल. डलड कलललवघुीत डुी. शेवलळे डलंनल दल. २७-१२-२००ॢ रुरी ४ वलषडलंवर वुडलखुडलनडललल आडुीऑत केलुी. तसेड डेरवडल करलरुगुहलत डुरतलषलनकी डुसुतके डल.डलडुूसलहेड खैरे डलंनुडल डरुवलनगुीने नेऑन दललुी.

कृषल व सडकरल वुडलसडुीठ

डुणे केंद्रलके अधुडडकुष डुी. रलड तलकवलले, डलऑी अधुडडकुष व डुरतलषलनके वलशुवसुत शुरी. ऑनलशुवरडलडुु खैरे, नलडतुरक डुी. डलणवतुरलव डरुवल, डुणुडलके डलऑी डहलडुर शुरी. अंकुशरलव कलकडे व शुरी. शलंतललल सुरुतवललल डलंके डलरुगदरुशनलखललुी वुडलसडुीठलके कलडकलऑ डललतुे. धुररण वलषडक डलडुीसलठी ऑे डुरशन रलऑुड व केंद्र शलसनलकडे धुडलवे ललगतलत. ते केंद्र व रलऑुड शलसनलकडे डल. डडुडलडुुषण डुीहन धलरलडल डलंके डलरुगदरुशनलखललुी घेतले ऑलतलत. वुडलसडुीठलके दैनुंदलन कलडकलऑलत शुरी. ऑनलशुवर डलडुु खैरे डलंनुडल डलरुगदरुशन घेतले ऑलतुे.

दैनुंदलन कलडकलऑ शुरी. शं. तुरल. डलडडे हे डलहतलत. डुरल. डुर. तुरं. डंडलत डलंनल तुडलत सडहडलण असतुी.

कृषल वलडलण

दललुी डेथुील सलतल (Centre for International Trade in Agricultural) डल संसुथेकुडल वतुीने डुी. डलणवतुरलव डरुवल हे डुरलठी शरुद कृषल डल डलसलकलके संडलदक डुणुन कलडकलऑ डलहतलत. वुडलसडुीठलके नलडतुरक डुणुन तुडलंनल वेळुीवेळुी डुरतलषलनकुडल डुणे करुडललडलस डुेत देऑन करुडलकुरडलके आडुीऑनलडलडत डुडल व डलरुगदरुशन केलुे व करुडलकुरडलत सडहडलण घेतलल.

दैनुंदलक सकलळकुडल वतुीने डललडलतुर डुरडुीधलनल हल करुडलकुरडल डहलरलडुडलधुडे २०,००० शलळकरी डुललंसलठी घेतलल ऑलतुी. तुडल करुडलकुरडलदुडलरे वरुषतुन वेगवेगळुडल वलषडलंवर इडतुतल ७ वी ते १० वीके वलदुडलरुधुीसलठी वरुषडुरलत सडल करुडलशलळल घेतलुडल ऑलतलत. डुरतलषलनकेवतुीने कें. वसंतदलदल डलठील वलदुडलनलकेतन डल डुणे डहलनगरडलललके कुडल शलळेतुल ॢ वी इडतुेतुल १०ॢ वलदुडलरुधुीसलठी हल करुडलकुरडल धुडलवल डल दृषुीने शुरी. डलडडे डलंनल सकलळ डललडलतुर डुरडुीधलनलके डुरतलनलधुी सरुवशुरी ऑुशी, कुरुऑतकर, शुरीडतुी ऑलधव, कुडलरी डंडलत डलंनुडलशुी संडक सलधून तुडलस डलनुडतल डलळवललुी. सदर करुडलकुरडलकल डलडदल डहलनगरडलललकेतुल १०ॢ वलदुडलरुधुीनल डलळललल.

दल. १२-२-२००९ रुरी डहलरलडुु वुडुतुर रलसुीरुसल रेगुलुेतरी अंथुीरुीतुीके एक डैठक डुणे डेथुे आडुीऑलणुडलत आलुी हुतुी. तुडलडधुे डलणुीदर डुडुेके अनुडंगलने संसुथलंकऑन अडलडुरलड डलणवलणुडलत आले हुते. डलडलडत वनरलरुईशुी डुडलकुरुन वनरलरुई व डुरतलषलन डलंके सडलन अडलडुरलड सलदर करणुडलत आले. तुडल अनुडंगलने सदर अंथुीरुीतुीके इंटरुनेटवर उडलडुध अहवललललकुल सलरलंश डुरलठीतुन शेतकनुडलंनल उडलडुध करुन धलवल हल सुडनल डलनुड करणुडलत आलुी आहे. डल वलषडलवर शरुद कृषल, वनरलरुई व डुरतलषलनतडुेके एक डुडल आडुीऑलणुडलकुल वलडलर डललु आहे.

शुरी. डलणवतुरलव डरुवल डलंनल सुडवललुडलडुरडलणे कृषलवलषडक

शिक्षण सद्यस्थिती या विषयावर बळीराजा मासिकाचे सहकार्याने एक चर्चासत्र आयोजण्यात आले. त्यात श्री. प्रदीप पाटील यांनी मार्गदर्शनपर भाषण केले.

राज्यशासनाने नेमलेल्या डॉ. नरेंद्र जाधव समिती अहवालाचा अभ्यास करण्यासाठी श्री. बापूसाहेब खैरे यांनी आप्पासाहेब भुजबळ यांना विनंती केली. त्यांचे अध्यक्षतेखाली, कृषि बँक, सहकार इत्यादि अधिकाऱ्यांशी व्यासपीठातर्फे स्वतंत्र बैठका आयोजित करण्यात आल्या व त्यांच्याशी विचार विनिमय केल्यावर अहवालावरील कारवाईबाबत डॉ. आप्पासाहेब भुजबळ, माजी संचालक कृषि यांनी आपला अहवाल दिला.

डॉ. भागवतराव पवार यांचे पुढाकाराने महाराष्ट्रातील अवर्षणप्रवण भागांत वनौषधी लागवडीबाबत एक कार्यशाळा घेण्यात आली होती. आता रत्नागिरी जिल्ह्यातील निवडक गावांत असा प्रकल्प घेण्यात येत असल्याचे समजल्यावरून त्याबाबतची माहिती श्री. राजाभाऊ लिमये यांच्याकडून श्री. बापूसाहेब खैरे यांचे सुचनेनुसार मागविण्यात आली आहे.

सहकार विभाग

उद्देश

'महाराष्ट्र राज्य कृषि व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास सहकारी बँकेचे पुनरुज्जीवन' या विषयावर मा. बापूसाहेब खैरे यांचे अध्यक्षतेखाली एक चर्चासत्र आयोजित केले होते. त्यास महाराष्ट्रातील काही निवडक अधिकारी व जिल्हा कृषि व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास सहकारी बँकांचे संचालक हजर होते. चर्चेच्या अनुषंगाने एक निवेदन श्री. भिडे यांनी तयार केले. सदर निवेदन मा. बापूसाहेब खैरे यांनी शासनास सादर केले. त्यांतील काही शिफारशी राज्य शासनाने मान्य केल्याचे शासन निर्णय ६ जानेवारी २००९ वरून स्पष्ट होते.

कर्जमाफी व कर्ज परतफेड योजना विषयावरील शासन निर्णय दि. ६-१-२००९ वर व्यासपीठातर्फे मा. अंकुशराव कांकडे यांचे मान्यतेने एक चर्चासत्र आयोजण्यात आले. त्या चर्चे

अनुषंगाने श्री. भिडे यांनी कर्जमाफी पुढे काय? या विषयावर एक लेख तयार करून प्रसिद्धिस दिला. त्यातील शेतकऱ्यांची परिस्थिती सुधारण्यासाठी शेतीची उत्पादकता वाढविणे हाच प्रमुख पर्याय आहे व त्यासाठी प्रामुख्याने कोरडवाहू शेतीला पावसाचे ताणाच्या काळात पाण्याची उपलब्धता होण्यासाठी शेतीतील गुंतवणूकीवर भर हवा यास माध्यमांचा प्रतिसाद प्राप्त झाला.

रीअसर्टिंग को ऑपरेटिव्हज् या विषयावर दोन दिवसांचे एक ज्ञानसत्र, युनिव्हर्सिटी ग्रांट्स कमिशनच्या आर्थिक सहकार्याने सावंतवाडी येथील एस.पी.के. महाविद्यालयात आयोजित करण्यात आले होते. त्यासाठी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर अर्थशास्त्र विभागाचे माजी प्राध्यापक डॉ. कोळी यांचे मार्गदर्शन प्राप्त झाले होते. ज्ञानसत्राचे बीजभाषण डॉ. कोळी यांनी केले तर समारोप श्री. पंडीत यांनी केला. सदर ज्ञानसत्राचे पुस्तिकेत प्रसिद्धीसाठी व्यासपीठाचे खालील लेखकांचे लेख पाठविण्यात आले. डॉ. पद्माकर दुभाषी (आय.ए.एस.), डॉ. आप्पासाहेब भुजबळ, श्री. शंकर त्रिंबक भिडे व प्रा. प्र. त्र्यं. पंडित.

पतपुरवठा सहकारी संस्थासाठी स्थैर्यनिधीची गरज या विषयावर डॉ. रणजीत अतोहाराची मुख्य कार्यकारी अधिकारी एशियन कॉन्फडरेशन ऑफ क्रेडिट युनियन्स (बँकॉक) यांनी दि. ६-२-२००९ रोजी दैनिक लोकमतच्या भेटीत चर्चा केली. सदर विषयाचा पाठपुरावा करण्याचे दृष्टीने अध्यक्ष महाराष्ट्र राज्य सहकारी पतपुरवठा सहकारी संस्था संघ म. पुणे यांचेशी पत्रव्यवहार सुरु केला आहे. जेणेकरून महाराष्ट्रात या विषयावर काय करणे शक्य आहे यावर चर्चासत्र आयोजिता येईल.

इंडियन सोसायटी फॉर स्टडीज इन कोऑपरेशन या संस्थेचे २५ वे वार्षिक अधिवेशन गांधीनगर (गुजरात) या ठिकाणी भरले होते. त्यासाठी श्री. शं. त्रि.भिडे व प्रा. प्र. त्र्यं. पंडित यांनी आपले प्रबंध पाठविले. श्री. पंडित यांना प्रतिष्ठानने सदर अधिवेशनात सहभाग घेण्यासाठी पाठविले होते. त्यांच्या प्रबंध सादरीकरणास उत्तम प्रबंध म्हणून वाखाणण्यात आला.

विभागीय केंद्र कराड कार्यवृत्त

ग्रंथालय व्यवस्थापन प्रमाणपत्र
अभ्यासक्रम वर्गाचा निकाल ९८%

यशवंत चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र कराड द्वारा संचालित व शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत "ग्रंथालय व्यवस्थापन प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम" वर्गाचा निकाल ९८% लागला.

या परीक्षेत सौ. मोरे सुनिता मारुती व चव्हाण तृती सुरेश (७९.८५%) कु. भिसे वैशाली आनंदराव (७०.८५%), कु. नलावडे पवित्रा एकनाथ (६९%) यांनी अनुक्रमे प्रथम, द्वितीय, तृतीय क्रमांक मिळविला.

कराड विभागीय केंद्राची ही ११ वी बॅच या परीक्षेत कराड केंद्रातून ३५ विद्यार्थी परीक्षेस बसले होते त्यापैकी १८ विद्यार्थी विशेष प्राविण्यासह, तर १७ विद्यार्थी द्वितीय श्रेणीत पास झाले.

या अभ्यासक्रम वर्गास प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष मा. राम प्रधान साहेब, मा. आ. बाळासाहेब पाटील, मा. विलासराव पाटील वाठारकर, मा. कार्याध्यक्ष पी. बी. पाटील, सचिव मा. मोहनराव कृ. डकरे यांचे विशेष बहुमोल मार्गदर्शन लाभले.

अभ्यासक्रम वर्गाचे प्रकल्प अधिकारी म्हणून श्री. अनिल पाटील यांनी काम पाहिले.

सर्व विद्यार्थ्यांना प्रा. बाळकृष्ण पालेकर, प्रा. श्रीधर कुलकर्णी, प्रा. पवार ए. ए., प्रा. अशोकराव आदमणे, प्रा.सौ. अबोली उमराणी, प्रा. अनिल पाटील यांनी अध्ययनाचे काम केले.

पुण्यतिथी कार्यक्रम आढावा बैठक - दि. २० नोव्हेंबर, २००८

देशनेते दिवंगत स्व. यशवंतराव चव्हाण पुण्यतिथी कार्यक्रम आढावा बैठक येथील सौ. वेणुताई चव्हाण स्मारक प.चॅ.ट्रस्ट, कराड मध्ये झाली. बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी डॉ. रा.गो. प्रभुणे होते.

बैठकीला मा. विद्याधर गोखले, मा. लालासाहेब पाटील कवठेकर, मा. अरुण पाटील (काका), मा. दिलीप भाऊ पाटील, प्रा. कालेकर सर, प्रा.सौ. शोभना रैनाक, प्रा. निर्मला घोरपडे, प्रतिष्ठानचे सचिव श्री. मोहनराव कृ. डकरे यांची प्रमुख उपस्थिती होती.

बैठकीत साहेबांचे विचार, आठवणी, कार्य पुढच्या पिढीला समजावेत साहेबांचे विचार ग्रामीण परिसरात जावेत, समाजातील सर्व घटकांना त्यांचा लाभ व्हावा, युवकांना मोठ्या प्रमाणात संघटित करून विधायक कार्याला त्यांनी वाहून घेणे, नवमहाराष्ट्र नव भारताची बांधणी करण्याच्या दृष्टीकोनातून विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्याचे यावेळी ठरले. सुरुवातीला ज्येष्ठ नेते स्व. पी.डी. पाटील साहेब यांना श्रद्धांजली वाहण्यात आली.

श्री. मोहनराव कृ. डकरे यांनी प्रास्ताविक व स्वागत केले. श्री. मुकुंदराव कुलकर्णी, लालासाहेब पाटील (कवठेकर), बी. आर. पालेकर, सौ. शोभना रैनाक, सौ. निर्मला घोरपडे यांनी यावेळी मनोगत व्यक्त केले. तर डॉ. रा. गो. प्रभुणे यांनी अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त केले.

मंगळवार दि. २५-११-२००८ रोजी सायंकाळी ५ वाजता सौ. वेणुताई चव्हाण स्मारक कराड येथून पदयात्रेचे आयोजन केले आहे. पदयात्रेचे मार्ग सौ. वेणुताई चव्हाण स्मारक, कराड - विरगुळा - स्मृती सदन - टिळक हायस्कूल - चावडी चौक - समाधीस्थळ असा राहिल. समाधीस्थळी पोहचल्यानंतर समाधीचे दर्शन घेऊन त्याच आवारात आदरांजली कार्यक्रम होईल. या पदयात्रेत सर्वांनी मोठ्या संख्येने उपस्थित रहावे असे आवाहन यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या वतीने मा. आ. बाळासाहेब पाटील यांनी केले.

देशनेते स्व. यशवंतरावजी चव्हाण २४ वे पुण्यस्मरण

देशनेते स्व. यशवंतरावजी चव्हाण साहेब यांच्या २४ व्या

पुण्यस्मरणानिमित्त महाराष्ट्र राज्याचे मुख्यमंत्री मा. ना. विलासरावजी देशमुख, मा. ना. जयंत पाटील, मा. आ. बाळासाहेब पाटील, मा. कल्लाप्पाण्णा आवाडे, मा. विलासराव पाटील (वाठारकर), मा. विक्रमसिंह पाटणकर, मा. अशोकराव गणपत चव्हाण, मा. खा. श्रीनिवास पाटील, मा. रामभाऊ जोशी, मा. ना. रामराजे निंबाळकर यांनी स्व. चव्हाण साहेबांच्या समाधीवर पुष्पांजली अर्पण केली. तसेच विविध मान्यवरांनी सौ. वेणुताई चव्हाण स्मृती मंदिरामध्ये स्व. चव्हाणसाहेब व स्व. सौ. वेणुताई चव्हाण यांच्या प्रतिमेस पुष्पांजली अर्पण करून आदरांजली वाहिली.

स्व. यशवंतरावजी चव्हाण साहेब मिरवणूक पदयात्रा

स्व. यशवंतरावजी चव्हाण साहेब यांच्या २४ व्या स्मृती दिनाचे औचित्य साधून त्यांची स्मृती चिरंतर राहून त्यांच्या कार्यातून विचारातून समाजातील सर्व घटकांना प्रेरणा यावी या हेतूने २५ नोव्हेंबर २००८ रोजी सायंकाळी ५ वाजता सौ. वेणुताई चव्हाण स्मारक ट्रस्ट, कराड येथून साहेबांच्या प्रतिमेची मिरवणूक व पदयात्रेचे आयोजन केले.

२५ नोव्हेंबर सायंकाळी ५ वाजता सजवलेल्या रथातून स्व. यशवंतरावजींची प्रतिमा ठेवून पदयात्रा काढण्यात आली. मा. आ. बाळासाहेब पाटील यांच्या मार्गदर्शनाखाली सौ. वेणुताई चव्हाण स्मारक - विरंगुळा बंगला - स्मृतीसदन - टिळक हायस्कूल - चावडी चौक - बालाजी मंदिर समाधीस्थळी मार्गे पदयात्रा आयोजित केली. मा. आ. बाळासाहेब पाटील, मा. प्रकाश पाटील (बापू), मा. सुभाषराव पाटील अध्यक्ष लोकशाही आघाडी, मा. नंदकुमार बटाणे, मा. अनिल सोनावणे, गट विकास अधिकारी मा. गोरखनाथ गुरुजी इत्यादी मान्यवर कराड व आसपासच्या परिसरातील सर्व महाविद्यालयातील प्राध्यापक, शिक्षक, शासकीय सेवक सहकारी संस्था बँकाचे प्रतिनिधी सेवक, शेतकरी, वकील, व्यापारी, सर्व समाजातील लोक मोठ्या संख्येने पदयात्रेत सहभागी झाले होते. समाधीस्थळी स्व. चव्हाण साहेबांच्या आठवणीचा जागर व विचारांचे चिंतन झाले. आ. बाळासाहेब पाटील यांच्या मार्गदर्शनाने आदरांजली सभेचा समारोप झाला. प्रतिष्ठानच्या महिला व्यासपीठाच्या निमंत्रक सौ. शोभना रैनाक यांनी आभार मानले.

सावित्रीबाई फुले जयंती व पुण्यतिथी

स्त्री शिक्षणाच्या प्रणेत्या व १९ व्या शतकातील एक अलौकिक स्त्री रत्न थोर समाजसेविका, ज्ञान-ज्योती सावित्रीबाई फुले यांची १७८ वी जयंती दि. ३ जानेवारी २००९ व ३० जानेवारी २००९ रोजी पुण्यतिथी कार्यक्रम यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानाच्या वतीने सौ. वेणुताई चव्हाण स्मारक पब्लिक चॅरिटेबल ट्रस्ट मध्ये संपन्न झाला. प्रतिष्ठानचे सचिव श्री. मोहनराव कृष्णाजी डकरे, श्री. बाळकृष्ण पालेकर तसेच प्रतिष्ठानचे व ट्रस्टचे सर्व सेवक सौ. वेणुताई चव्हाण संशोधन ग्रंथालयातील सर्व वाचक, अभ्यासक यावेळी उपस्थित होते.

महिला बचत आरोग्य मार्गदर्शन कार्यशाळा

दि. १९ जानेवारी २००९

सौ. वेणुताई चव्हाण सांस्कृतिक सभागृहात यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई विभागीय केंद्र कराड, क्षेत्रीय प्रचार कार्यालय भारत सरकार व त्रिशक्ती महिला बचतगट विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने महिला बचत गट व महिला आरोग्य कार्यशाळेचे आयोजन केले होते. प्रतिष्ठानचे सदस्य व कराड जनता उद्योगसमूहाचे शिल्पकार मा. विलासराव पाटील बापू वाठारकर, कर्नल संधाजीराव पाटील, सौ. पुष्पाताई पाटील, डॉ. सौ. शैलजा सुब्बारामन, डॉ. सौ. अंजली शहा, डॉ. अश्विनी देशपांडे, शंकराप्पा सौसुंदी, सौ. शोभना रैनाक यांची प्रमुख उपस्थिती होती.

महिलांनी व्यवसायिक दृष्टिकोनातून सक्षम बनावे. प्रगत व्यवसायिक ज्ञान आत्मसात करून बचतगटाच्या माध्यमातून राष्ट्रविकास साधावा. महिला सबलीकरण ही काळाची गरज आहे. शासनही त्यादृष्टीने अनेक योजना राबवत आहे. त्या सर्व योजनांचा लाभ महिलांनी घ्यावा असे आवाहन यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानाचे उपाध्यक्ष मा. आ. बाळासाहेब पाटील यांनी केले.

मा. दिलीपराव चित्रे, सौ. शिल्पा वाळिंबे, श्री. मोहनराव वाळिंबे, श्री. मोहनराव डकरे, प्रा. विजयाताई पाटील, प्रा. निर्मला घोरपडे उपस्थित होत्या. सौ. शिल्पा वाळिंबे यांनी प्रस्ताविक केले. प्रा. शोभना रैनाक यांनी आभार मानले. सौ. खंडागळे यांनी कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन केले.

कार्यक्रमाच्या समाप्तीनंतर सौ. वेणुताई चव्हाण स्मृतीमंदिरात हळदीकुंकूचा कार्यक्रम संपन्न झाला. यावेळी महिलांना बचत गटाच्या माध्यमातून तयार केलेल्या विविध वस्तूंचे व खाऊ वाटपाचा कार्यक्रम झाला.

डॉक्युमेंटरी फिल्म दि. २०, २१, २२ जानेवारी २००९

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र कराड, क्षेत्रीय प्रचार कार्यालय भारत सरकार आणि त्रिशक्ती फाऊंडेशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. २०, २१, २२ जानेवारी २००९ रोजी कराड व पाटण तालुक्यामध्ये समाज प्रबोधनात्मक डॉक्युमेंटरी फिल्मस् दाखविण्यात आल्या. दिनांक २०-१-२००९ रोजी कराड तालुक्यातील वाघेश्वरी व वारुंजी या गावी सकाळी ९ ते १२ व रात्री ६ ते ९ यावेळेत तसेच दिनांक २१-१-२००९ रोजी म्हसोली डोंगरी भागात रात्री ६ ते ९ यावेळेत विविध फिल्मस दाखविण्यात आल्या.

दि. २२-१-२००९ रोजी पाटण तालुक्यातील कोयनानगर जवळ हेळवाक या दुर्गम भागात संपूर्ण दिवसभर आरोग्य व प्रबोधनात्मक कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते. या दोन्ही ठिकाणी दाखविण्यात आलेल्या फिल्मस् खालीलप्रमाणे -

१. स्त्रीभूण हत्या
२. बालविवाह
३. ग्रामस्वच्छता
४. निर्मल ग्राम
५. शासनाच्या योजना व उपक्रम

प्रजासत्ताक दिन - २६ जानेवारी २००९

देशाचा ६० वा प्रजासत्ताक दिन यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या कार्यालयात तसेच सौ. वेणुताई चव्हाण ट्रस्टच्या कार्यालयात संपन्न झाला. शिवाजी हायस्कूल व विठामाता हायस्कूलमधील विद्यार्थी बँडपथकाने ध्वजाला मानवंदना दिली. श्री. मोहनराव कृष्णाजी उकरे यांनी दोन्ही ठिकाणी ध्वजारोहण

केले. यावेळी शाळेतील शिक्षक, विद्यार्थी, ट्रस्ट व प्रतिष्ठानचे सेवक उपस्थित होते.

स्व. वेणुताई चव्हाण जयंती - २ फेब्रुवारी २००९

देशनेते यशवंतरावजी चव्हाण यांची पत्नी सौ. वेणुताई चव्हाण यांची ८९ व्या जयंती निमित्त प्रतिष्ठानचे सदस्य मा. श्री. विलासराव पाटील बापू (वाठारकर) यांनी स्व. सौ. वेणुताई चव्हाण व स्व. यशवंतराव चव्हाण यांच्या प्रतिमेस पुष्पहार अर्पण केले. यावेळी प्रतिष्ठानचे सचिव श्री. मोहनराव कृष्णाजी उकरे, श्री. मोहनराव मुळे, श्री. अमित गिरी, प्रा. हणमंतराव कराळे इत्यादी मान्यवरांची यावेळी उपस्थिती होती.

अपेक्षित कार्यक्रम

१) राष्ट्रीय चर्चासत्र - औरंगाबाद मार्च २००९

मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळाच्या देवगिरी कॉलेज औरंगाबाद यांच्या वतीने आधुनिक महाराष्ट्राच्या विकासात यशवंतरावजी चव्हाण यांचे योगदान या विषयावर यु.जी.सी. (दिल्ली) यांच्या सहकार्याने राष्ट्रीय चर्चासत्र मार्च २००९ च्या पहिल्या आठवड्यात आयोजित करण्यात आले आहे. या चर्चा सत्राचे वेळी यशवंतराव चव्हाण यांची स्वतःची ग्रंथसंपदा तसेच यशवंतरावांच्यावर इतरांनी लिहिलेली ग्रंथसंपदा शिवाय यशवंतराव चव्हाण यांची दुर्मिळ छायाचित्रे यांचे प्रदर्शन यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई यांच्या अनुमती व मार्गदर्शनानुसार औरंगाबाद येथे भरविणार आहेत. देवगिरी महाविद्यालयाच्या सुवर्णमहोत्सवी वर्षानिमित्त हे राष्ट्रीय चर्चासत्र आयोजित केले असून मा. राष्ट्रपती सौ. प्रतिभा पाटील व राज्यपाल मा. जमीर यांनी समारंभाचा शुभारंभ करणार आहेत.

२) स्व. यशवंतरावजी चव्हाण जयंती - १२ मार्च २००९

देशनेते स्व. यशवंतरावजी चव्हाण साहेब यांची ९६ वी जयंती मोठ्या उत्साहाने साजरी करणे या निमित्ताने साहेबांचे विचार समाजातील सर्व घटकापर्यंत पोचावेत या दृष्टीने विविध उपक्रमांचे आयोजन करणे.

विभागीय केंद्र नाशिक कार्यवृत्त

आल्या बरसत धारा
(शनिवार दि. ११ ऑक्टोबर, २००८)

मेघगर्जनांसह पडणारा पाऊस, मातीच्या सुगंधातून दरवळणारा पाऊस, ओल्या रंगाचा पाऊस, शाळकरी मुलीला तरुणीला व गृहिणीला दिसलेला पाऊस. इतकेच नव्हे तर पावसाच्या अनेकविध रंगळत पाहून नाशिककर रसिक मुग्ध झाले. राज्याच्या मुख्य सचिव, कवियत्री व संगितकार नीला सत्यनारायण यांच्या कल्पनेतून साकारलेल्या 'आल्या बरसत धारा' या कार्यक्रमाने रसिकांनी दाद मिळविली.

कालिदास कलामंदिरात झालेल्या कार्यक्रमावेळी खुद्द पावसानेच हजेरी लावल्याने, रसिकांना अधिकच आनंदाची अनुभूती मिळाली. सार्वजनिक बांधकाममंत्री छगन भुजबळ प्रमुख पाहुणे होते. वाळवंटात हिरवेगार वातावरण आणि त्यावर बरसणाऱ्या पाऊसधारांचा अनुभव जसा सुखद असेल, तसाच अनुभव आपण राजकारणातून बाजूला जाऊन पाऊस गाणी ऐकताना येत असल्याचे त्यांनी निवेदकांनी विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना सांगितले. यावेळी नीला सत्यनारायण यांनी ही गीते आपल्या आयुष्याचा ठेवा असल्याचे सांगितले. पाऊस असा दरवळतो, सावळ्या मेघांचा रंग पावसाळी झाला, पाऊस ओल्या रंगाचा गर्भरशमी अंगाचा अशा अनेक गीतांवर नृत्यांगना राजश्री शिर्के यांनी बसविलेल्या नृत्यांनी नाशिककरांना मोहिनी घातली. गाणी, नृत्य मध्येच गप्पागोष्टी असे कार्यक्रमाचे वेगळेपण होते.

प्रख्यात नाट्यदिग्दर्शक भालचंद्र पेंढारकर यांच्या कन्या गिरिजा काटदरे यांनी नृत्यविषयाची व कार्यक्रमाचे निराळेपण सांगितले. अभिनेत्री स्नेहा वाघ हिनेही या नृत्याविष्काराचा अनुभव नवीन असल्याचे सांगितले. नीला सत्यनारायण यांचे नाशिकमध्ये गेलेल बालपण त्याविषयीच्या आठवणीबाबत त्यांचे मामा सुधाकर पळशीकर यांनी माहिती दिली. संपदा जोगळेकर आणि दीपक वेलणकर यांनी सूत्रसंचालन केले. गीते स्वप्नील बांदोडकर, वैशाली सामंत, त्यागराज खाडिलकर यांनी गायली होती. या कार्यक्रमास

आ. प्रतापदादा सोनवणे, महसूल आयुक्त डॉ. संजय चहांदे, जिल्हाधिकारी एस. चोकलिंगम यांच्यासह अनेक शासकीय अधिकारी उपस्थित होते.

रंगभूमी दिन पूर्वसंध्या

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र नाशिक व कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान यांच्या संयुक्त विद्यमाने रंगभूमीदिन पूर्वसंध्या मंगळवार दि. ०४-११-२००८ रोजी सायंकाळी ७.०० वाजता कुसुमाग्रज स्मारक, विद्याविकास सर्कल, गंगापूर रोड, नाशिक येथे संपन्न झाला.

वसंत कानेटकरांच्या नाटकांमधील विविध नाट्यप्रवेश नाशिकच्या कलाकारांनी आज सादर केले. रंगभूमीदिनाच्या पूर्वसंध्येला रंगलेल्या कार्यक्रमात प्रेक्षकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला. कुसुमाग्रज स्मारक येथे कुसुमाग्रज प्रतिष्ठानातर्फे हा कार्यक्रम झाला. 'रायगडाला जेव्हा जाग येते' या नाटकातील छत्रपती शिवाजी महाराज व संभाजी यांच्यातील संघर्षादरम्यानचा 'द्विधा मनःस्थितीतील शिवाजी राजे' हा प्रवेश दीपक मंडळाच्या कलाकारांनी सादर केला. त्यात अमित शिंगणे (मोरोपंत), नीलेश देशपांडे (अण्णाजी दत्तो), स्वरूप बागुल (हंबीरराव मोहिते), सोहम दिक्षित (राजाराम), सुरेश गायधनी (शिवाजी राजे), शुभांगी पाठक (सोयराबाई), शौनक गायधनी (संभाजी) यांनी भूमिका साकारल्या. गिरीश जुन्नरे यांनी दिग्दर्शन केले.

दरम्यान, पहिल्या जन्मी पत्नी असलेली दुसऱ्या जन्मी सून म्हणून घरात येते आणि त्यातून सुरु होणाऱ्या गमतीजमती असे कथानक असलेल्या पुनर्जन्मावर आधारित 'छू मंतर' या नाटकाच्या प्रवेशाने चांगली रंगत आणली. हा नाट्य प्रयोग दि जिनीयस संस्थेच्या कलाकारांनी सादर केला. त्यात किरण भालेराव (चिमाणी अप्पा), विशाखा कुक्डे (माईसाहेब व अनुराधा), हर्षद पाठक (बाळासाहेब), चेतन लहाने (आबाकाका) नीलेश सुर्यवंशी (शास्त्रीबुवा व पोपट) यांनी भूमिका साकारल्या प्रवीण काळोखे यांनी दिग्दर्शन केले.

आपल्याला कर्करोगाने ग्रासले आहे, हे छोट्या मुलीला कळल्यानंतर तिच्या घराच्या लोकांना पडलेली काळजी बघून कुणीही रडायचे नाही, असे सांगणाऱ्या चिमुर्डीचे स्वगत बागेश्री पारनेरकर हिने सादर केले. 'तू तर चाफेकळी' या नाटकातील संवादाची वसंत कानेटकर यांच्या आवाजातील ध्वनीफित यावेळी ऐकविण्यात आली. यावेळी विभागीय केंद्राचे सदस्य मा. श्री. माधवराव पाटील यांच्या हस्ते नटराजपूजन करण्यात आले. विभागीय केंद्राचे सचिव मा. अॅड. विलास लोणारी यांनी प्रस्ताविक केले. स्वानंद बेदरकर यांनी सूत्रसंचालन केले.

नृत्यांगणाचा नृत्याविष्कार 'श्री'रंग

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र नाशिक तर्फे श्रीधर फडके यांच्या निवडक गाण्यांवर आधारीत श्रीरंग कार्यक्रम शनिवार दि. ८ नोव्हेंबर २००८ रोजी प्रसिद्ध नृत्यांगण किर्ती भवाळकर, सायली पाठक आणि सुखदा देशपांडे यांच्या नृत्याचा कार्यक्रम सायंकाळी ६.०० वाजता परशुराम सायखेडकर नाट्यमंदिरात संपन्न झाला.

एअर इंडियाच्या सेवेतून नुकतेच निवृत्त झालेले प्रख्यात ज्येष्ठ संगीतकार श्रीधर फडके यांना नृत्यांगणा या संस्थेच्या विद्यार्थिनींनी 'श्री'रंग कार्यक्रमातून दिल्या. प. सा. नाट्यगृहात नृत्यांगणा संस्थेच्या वतीने आयोजित या पहिल्याच कार्यक्रमाला नाशिककरांचा भरभरून प्रतिसाद लाभला. वीज वितरण कंपनीच्या अवकृपेने तासभर कार्यक्रमाला विलंब झाला तरी त्यानंतर विद्यार्थिनींनी आपल्या नृत्यसाधनेतून कार्यक्रमाला झळाळी आणली. विशेष म्हणजे कार्यक्रमाला स्वतः संगीतकार श्रीधर फडके आवर्जून उपस्थित होते. श्रीधर फडके यांच्या निवडक संगीत रचनांवर आधारित या कार्यक्रमाची नृत्यसंरचना किर्ती भवाळकर, सायली पाठक व सुखदा देशपांडे यांनी केली होती. मानवी जीवनातील विविध रंग श्रीधर फडके यांनी आपल्या स्वररचनांमध्ये एकत्र आणलेले आहेत. या रंगांना दृश्यस्वरूप देण्याचा अभिनव प्रयत्न या कार्यक्रमातून झाला. श्रीधर फडके यांचा ओंकाराचा नाद घुमल्यानंतर सुमारे दोन-अडीच तास विद्यार्थिनींनी प्रेक्षकांचे निखळ मनोरंजन केले. 'तेजोमय नादब्रम्ह' हे या यमन रागावर आधारित गीतापासून सुरु झालेली ही संगीत नृत्याची मैफल

उत्तरोत्तर बहरत गेली. सूत्रसंचालन वीणा गोखले यांनी केले. व्यासपीठावर श्रीधर फडके, रेखा नाडगौडा, विभागीय केंद्राचे कोषाध्यक्ष विश्वास टाकूर उपस्थित होते.

यशवंतराव चव्हाण यांची २४ वी पुण्यतिथीच्या पूर्वसंध्येला 'आत्महत्या थांबतील आणि महासत्ताही होईल स्वप्न नव्हे सत्य...!'

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई विभागीय केंद्र नाशिकमार्फत स्व. यशवंतराव चव्हाण यांच्या २४ व्या पुण्यतिथीच्या पूर्वसंधेस मा. श्री. अनिल बोकील यांचे "आत्महत्या थांबतील आणि महासत्ताही होईल, स्वप्न नव्हे सत्य...!" या विषयावर जाहीर व्याख्यान सोमवार, दि. २४ नोव्हेंबर, २००८ रोजी सायंकाळी ६.०० वाजता कुसुमाग्रज स्मारक, गंगापूर रोड, नाशिक येथे आयोजित करण्यात आले.

भारतावर जागतिक मंदीचा परिणाम दिसून येत नाही. भारताने शेतीसंस्कृती स्विकारली असून, आपल्याकडे अजून औद्योगिक संस्कृती यायची आहे. जो पैसा बाहेरून आला तो फक्त सेवाक्षेत्रापुरता मर्यादित आहे. हा पैसा जेथपर्यंत जाऊन पोहोचला तेथपर्यंतच मंदीचा परिणाम जाणवत आहे, असे प्रतिपादन अर्थतज्ज्ञ अनिल बोकील यांनी यशवंत चव्हाण प्रतिष्ठानच्या नाशिक विभागीय केंद्राच्या वतीने आयोजित व्याख्यानात बोलताना केले.

कुसुमाग्रज स्मारकात स्व. यशवंतराव चव्हाण यांच्या २४ व्या पुण्यतिथीच्या पूर्वसंध्येला आयोजित व्याख्यानात 'आत्महत्या थांबतील आणि महासत्ताही होईल! स्वप्न नव्हे सत्य' या विषयावर. बोकील बोलत होते. बोकील यांनी सांगितले की, मंदी ही औद्योगिक संस्कृतीचा भाग आहे. त्याचा शेती संस्कृतीशी काहीही संबंध नाही. औद्योगिक क्षेत्रात महागाई व तुटवडा हे दोन भाग येतात. पूर्ण बाजाराची संस्कृतीत प्रत्येकजण घाबरलेला असतो. येत्या तीन-चार वर्षात बाजाराचे केंद्र म्हणून भारताकडे पाहिले जाणार असल्याचेही बोकील यांनी सांगितले. पैशाविषयीही बोकील यांनी आपली संकल्पना स्पष्ट केली. पैशात कुठलीही सुरक्षितता नाही. पैसा हा सरकारने आपल्या ताकदीवर छापलेला असतो. आपल्याकडे आर्थिक विषमता वाढीस लागली आहे. त्यामुळे प्रचंड ताणतणाव वाढले असल्याचेही बोकील यांनी सांगितले.

विभागीय केंद्र लातूर कार्यवृत्त

- १) दि. २/१०/२००८ रोजी पीपल्स कॉलेज, नांदेड येथे महात्मा गांधी व देशाचे माजी पंतप्रधान स्व. लालबहादूर शास्त्री यांची विभागीय केंद्राच्या वतीने जयंती साजरी करण्यात आली. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थानी पीपल्स कॉलेजचे प्राचार्य व या विभागीय केंद्राचे सदस्य प्राचार्य डॉ. व्ही. एन. इंगोले हे होते. तर प्रमुख पाहुणे म्हणून माजी गृहराज्यमंत्री मा. डॉ. माधवरावजी किनाळकर यांची उपस्थिती होती. या प्रसंगी डॉ. जनार्दन वाघमारे म्हणाले की, महात्मा गांधीचे चरित्र हाच गांधीजींचा आपला देश सुखी व समृद्ध होण्याचा संदेश असून आज कृत्रिमतेच्या आकर्षकतेकडे घावणाऱ्या तरुण-तरुणीला महात्मा गांधींचे विचार साधी राहणी व उच्च विचारश्रेणी हेच शिकवतात. अध्यक्ष स्थानावरून प्राचार्य व्ही. एन. इंगोले यांनी मुलांना मौलिक असे मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमाअगोदर महात्मा गांधी व लालबहादूर शास्त्री यांच्या जीवनावरील मुला-मुलींनी सादर केलेले चित्रप्रदर्शन उपस्थितांना दाखविण्यात आले.
- २) नांदेड जिल्ह्यातील आदिवासी विभाग असलेल्या श्रीक्षेत्र माहूर ता. माहूर जि. नांदेड येथे यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान विभागीय केंद्र लातूर व बळीराम पाटील मिशन मांडवी संचलित रेणुकादेवी महाविद्यालय यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ०४/१०/२००८ रोजी शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या : शोध व बोध या ज्वलंत विषयावर ख्यातकिर्ती सर्वोदय नेते, मराठवाड्याचे गांधीजी डॉ. गंगाप्रसाद अग्रवाल यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. याप्रसंगी डॉ. गंगाप्रसाद अग्रवाल यांनी आधुनिक बी-बीयाणे, रासायनिक खते हे आपल्या शेतीला कसे अपायकारक आहेत व नैसर्गिक सेंद्रीय शेती व माणसाची निसर्गाशी दोस्ती कशी दुरावत आहे हे सांगून नैसर्गिकरित्याच जीवन जगणे हे अगदी पुरातन पुराव्यानिशी त्यांनी आपल्या अभ्यासपूर्ण भाषणातून उपस्थितांना सविस्तर मार्गदर्शन केले.

याप्रसंगी प्रास्ताविक मा. प्राचार्य उत्तमरा सुर्यवंशी यांनी केले. याप्रसंगी विभागीय केंद्राचे सचिव श्री. हरिभाऊ जवळगे यांनी या संस्थेचे व परिसरातील जनतेने हा अत्यंत आखीव-रेखीव कार्यक्रमाचे आयोजन करून आम्हांला सहकार्य केल्याबद्दल सर्वांचे त्यांनी ऋण व्यक्त केले. याप्रसंगी एस. एन. राय, प्रा. निलेश पाटील, प्रा. लोणे, प्रा. आर. एल. निडगंचे, प्राचार्य व्ही. एन. इंगोले इत्यादींनी आपले मनोगत व्यक्त केले. याप्रसंगी विभागीय केंद्राचे सदस्य प्राचार्य व्ही. एन. इंगोले यांचा महाराष्ट्र शासन पुरस्कृत आदर्श महाविद्यालयीन शिक्षक पुरस्कार मिळाल्याबद्दल विभागीय केंद्राच्या वतीने त्यांचा यथोचित सत्कार करण्यात आला. शेवटी प्राचार्य डॉ. व्ही. पी. चव्हाण यांनी आभार मानले.

- ३) दि. ३०/१०/२००८ रोजी ज्येष्ठ नागरिकांचा आनंद मेळावा आयोजित करण्यात आला. याप्रसंगी विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष खा. डॉ. जनार्दन वाघमारे यांनी ज्येष्ठ नागरिकांनी न्यायाची बाजू घेऊन आपले जीवन जगावे, प्रसंगी सत्याग्रह करावा. जीवन हा प्रवास आहे. प्रवास म्हटला की चालावे लागते. सर्वांच्या आयुष्यात, सुखात दुःखमय प्रसंग येत असतात. तरीही या प्रसंगावर मात करून प्रत्येक क्षण आनंदमय कसा जाईल याचा विचार करून ज्येष्ठ नागरिकांनी समाजात न्यायाची बाजू घेऊन सत्याग्रह करावा, असे प्रतिपादन केले. जिल्हा क्रीडा संकुलाच्या प्रांगणात या ज्येष्ठ नागरिकांच्या आनंद मेळाव्याच्या अध्यक्षस्थानी निवृत्त सुभेदार मेजर दामोदर गुंठे तर प्रमुख पाहुणे म्हणून ज्येष्ठ समाजवादी नेते या विभागीय केंद्राचे सदस्य अॅड. मनोहरराव गोमारे, प्रा. डॉ. नागोराव कुंभार, ज्येष्ठ पत्रकार शरद कारखानीस इ. उपस्थित होते. यावेळी कृषीभूषण मडोळप्पा उटगे, थोर समाजसेवक तुकाराम जाधव, गाजलेल्या कवयित्री इंदूमती सार्वत व नारी प्रबोधन मंचच्या अध्यक्षा इंदूमती जगताप यांचा खा. वाघमारे

यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. ज्येष्ठ नागरिकांनी आपण एकटे नसून समाजात राहतो असे मानून सकारात्मक जीवन जगल्यास जगणे अर्थपूर्ण होईल. आज परदेशात राहणाऱ्या मुला-मुलीचे आईवडील भारतातल्या वृद्धाश्रमात राहत असल्याचे अनेक किस्से सांगताना अनुभवाची श्रीमंती असणाऱ्या ज्येष्ठ नागरिकांनी छोटी छोटी लोकोपयोगी कामे निवडून समाजात न्यायाच्या बाजूने सत्याग्रह केला पाहिजे. आपण टाकाऊ नसून टिकाऊ विचाराचा वारसा जपणारे आहोत अशी भावनाही बाळगली पाहिजे असे याप्रसंगी सत्कारमूर्ती तुकाराम जाधव यांनी आपल्या मनोगतातून व्यक्त केले. सर्वांचे आभार या विभागीय केंद्राचे सचिव श्री. हरिभाऊ जवळगे यांनी मानले.

४) दि. ११ नोव्हेंबर २००८ रोजी शिवणी बु. ता. औसा जि. लातूर येथील ग्रामस्थ व विभागीय केंद्राच्या संयुक्त विद्यमाने शेतकऱ्यांच्या समोरील आजचे बिकट आव्हाने हा परिसंवाद आयोजित करण्यात आला होता. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी औशाचे माजी आमदार श्री. किसनराव जाधव हे होते तर प्रमुख पाहूणे म्हणून विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष खा. डॉ. जनार्दन वाघमारे, साई सहकारी साखर कारखान्याचे अध्यक्ष अॅड. बुके, व्यंकटराव पाटील हे होते. या प्रसंगी शेती व शेतीशी निगडित प्रश्नांविषयी सविस्तर मार्गदर्शन डॉ. वाघमारे सरांनी केले. आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून शेतीला पुरक जोडघंदे निर्माण करण्याचा सल्लाही त्यांनी ग्रामस्थांना दिला. शिवाय शेतीला इतर पुरक घंटाची कशी गरज आहे याचे सविस्तर मार्गदर्शन डॉ. वाघमारे व इतर पाहुण्यांनी केले. शेवटी या कार्यक्रमाचे मुख्य संयोजक श्री. बबनराव भोसले यांनी सर्वांचे आभार मानले.

५) दि. १२ नोव्हेंबर २००८ रोजी कवठा ता. औसा जि. लातूर येथे शेतीवरील सालगडी व मजूर यांच्याबद्दल परिसंवाद आयोजित करण्यात आला होता. हा परिसंवाद कवठा व परिसरातील ग्रामस्थ व विभागीय केंद्र लातूरच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आला होता. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी कवठा गावचे सरपंच मा. श्री. त्र्यंबकरावजी

वाघमारे हे होते. यावेळी या गावातील जुन्या आठवणींना मजुराकडून व सालगड्याकडून ऐकविण्यात आल्या. शेतीवर काम करणारे सालगडी व मजूर या शेतीवर काम करणाऱ्या लोकांमध्ये पूर्वीसारखा प्रामाणिकपणा राहिला नाही. तो का ? कसा ? वगैरे याबद्दल आगळी वेगळी चर्चा करण्यात आली.

६) यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई विभागीय केंद्र लातूर व अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती जिल्हा शाखा लातूरच्या वतीने माध्यमिक शिक्षकासाठी स्काऊट गाईड कार्यालयातील सभागृहात दोन दिवसीय वैज्ञानिक जाणीवा प्रशिक्षण शिबीर आयोजित करण्यात आले होते. त्याचे उद्घवाचन शिक्षण विभागाचे उपसंचालक दिलीपराव सहस्त्रबुद्धे यांच्या उपस्थितीत झाले. याप्रसंगी अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीचे माधव बावगे, वैजनाथ कोरे, यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानचे विभागीय केंद्राचे सचिव हरिभाऊ जवळगे, भारत स्काऊट गाईडचे आयुक्त करंडे यांची प्रमुख उपस्थिती होती. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई विभागीय केंद्र लातूर हे एक अत्यंत नावलौकिकास पात्र ठरलेली संस्था असून या संस्थेच्या व अंनिसच्या माध्यमातून समाज परिवर्तनाचे काम होत असल्याचे मला पहावयास मिळत असून या दोन्हीही संस्थांनी जनसामान्यांचा विश्वास संपादन केल्याबद्दल शिक्षण उपसंचालक सहस्त्रबुद्धे यांनी समाधान व्यक्त केले. याप्रसंगी प्रास्ताविक माधव बावगे यांनी केले तर सर्वांचे मनोमन आभार विभागीय केंद्राचे श्री. हरिभाऊ जवळगे यांनी मानले.

७) दि. २५ नोव्हेंबर २००८ रोजी आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार, धुरंदर राष्ट्रीय नते, भारताचे माजी उपपंतप्रधान स्व. यशवंतराव चव्हाण यांच्या २४ व्या स्मृतिदिन टाऊन हॉल मैदानावरील श्री शिवछत्रपती ग्रंथालयाच्या सभागृहात साजरा करण्यात आला. याप्रसंगी नवे प्रश्न, नव्या वाटा या विषयावर पुणे सकाळचे संपादक मा. श्री. येमाजी मालकर हे प्रमुख पाहूणे तर या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी विभागीय केंद्राचे सचिव डॉ. जनार्दन वाघमारे हे होते. याप्रसंगी आपल्या अभ्यासपूर्ण विचार मांडत असताना मा. मालकर म्हणाले की, समाज व राष्ट्रासमोर आज अनेक नवे प्रश्न उभे राहत

आहेत. सर्व क्षेत्रात काम करणाऱ्यांनी संघटित होऊन मानसिकतेत बदल करायला हवा. नागरिकांच्या सामूहिक जबाबदारीतूनच नव्या प्रश्नांची सोडवणूक होईल. ते पुढे म्हणाले की, आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार यशवंतराव चव्हाण यांच्या सामाजिक, राजकीय कार्याचा व सुसंस्कृत व्यक्तिमत्त्वाचा गौरव केला. देशाला स्वातंत्र्य मिळून ६१ वर्ष झाली तरी अनेक गुंतागुंतीची प्रश्ने आहेत. राष्ट्रीय एकात्मता साध्य करून शांततापूर्ण सुरक्षित वातावरण तयार करण्याचे देशासमोर आव्हान आहे. सामान्याला सकस आणि समप्रमाणात आहार उपलब्ध करून द्यावा लागेल. सक्षम भारतीयांना नोकरी व उद्योगाच्या संधी निर्माण करून देणे, देश पूर्णतः साक्षर करून लोकांना आरोग्य सुविधा उपलब्ध करून देणे, आधुनिक तंत्रज्ञानावर भर देऊन पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देणे असे अनेक प्रश्न आहेत, ते प्रश्न सोडविण्यासाठी सर्व घटकांनी एकत्र येऊन सामूहिक शहाणपणाने प्रश्नाची सोडवणूक करावी लागणारे आहे. चंगलवाद वाढला आहे. त्यापासून दूर रहावे लागणार आहे. आद्यक्रांतीच्या पर्यायाने नव्या वाटा स्वीकाराव्या लागतील. त्यासाठी नागरिकांनी आपल्या मानसिकतेत बदल करून जबाबदारीने वागण्याची गरज आहे. खा. डॉ. वाघमारे म्हणाले की, स्वातंत्र्यानंतर ६१ वर्ष झाली तरी राष्ट्रीय एकात्मतेचा प्रश्न सुटला नाही. आतंकवादाचा प्रश्न जगातील सर्व राष्ट्रांसमोर आहे. वाढत्या भ्रष्टाचाराबाबत राष्ट्रीय नेते बोलत नाहीत. धर्मनिरपेक्षतेला धोका निर्माण होत आहे. हे प्रश्न सोडविण्यासाठी नागरिकांनी मानसिकता बदलणे आवश्यक आहे. याप्रसंगी आजचा दहशतवाद : कारणे व उपाय या निबंध स्पर्धेतील विजेत्यांना त्यांचे मानघन प्रमुख पाहण्याचे हस्ते देण्यात आले. शहरातील काही यशवंतप्रेमींचा यथोचित गौरव करण्यात आला. या कार्यक्रमाकरिता विभागीय केंद्रांतर्गत येणाऱ्या चारही जिल्ह्यातील सदस्य, त्यांचे सहकारी, लातूर शहरातील व्यापारी, प्राध्यापक, डॉक्टर, वकील, वेगवेगळ्या क्षेत्रात काम करणारे सर्व मान्यवर मंडळी उपस्थित होते. या कार्यक्रमाच्या प्रास्ताविकेत विभागीय केंद्राचे सचिव मा.

हरिभाऊ जवळगे यांनी आतापर्यंत झालेल्या कार्याची रूपरेषा व पुढील कार्यक्रमाची दिशा सविस्तर सांगितली.

- ८) दि. २८ नोव्हेंबर २००८ रोजी थोर समाजसुधारक महात्मा जोतिबा फुले यांची पुण्यतिथी अखिल भारतीय सत्यशोधक समाज समिती जिल्हा शाखा लातूर व यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई विभागीय केंद्र लातूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने साजरी करण्यात आली. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महात्मा फुले यांच्या जीवनावरील प्रख्यात अभ्यासक, ग्रंथलेखक प्रा. डॉ. श्रीराम गुंदेकर हे होते तर प्रमुख पाहूणे म्हणून विभागीय केंद्राचे खा. डॉ. जनार्दन वाघमारे यांची उपस्थिती लाभली होती. आपल्या अध्यक्षीय भाषणात डॉ. श्रीराम गुंदेकर यांनी महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या जीवनोपयोगी व अतिव्यवहारी साहित्याची सविस्तर माहिती उपस्थितांना त्यांच्या ग्रंथातील संदर्भ देऊन सांगितली. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक प्रा. सी. एल. माळी यांनी केले तर शेवटी आमारे विभागीय केंद्राचे सदस्य अॅड. मनोहरराव गोमारे यांनी मानले. याप्रसंगी प्रा. डॉ. नागोराव कुंभार, प्राचार्य पी. जी. भूसे यांचेही समयोचित असे मार्गदर्शन झाले. या कार्यक्रमाला ग्रामीण भागातील श्रोतावर्ग मोठ्या प्रमाणात उपस्थित होता.
- ९) दि. ०७/१२/२००८ रोजी मुंबईवर झालेल्या दहशतवादी हल्ल्याच्या निषेधार्थ विभागीय केंद्राच्या वतीने विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष खा. डॉ. जनार्दन वाघमारे यांच्या अध्यक्षतेखाली राजर्षी शाहू महाराज महाविद्यालय लातूर, जिजामाता महिला विद्यालय, यशवंत विद्यालय इ. महाविद्यालयातील प्राध्यापक, शिक्षक व विद्यार्थी, मुले-मुली व शहरातील परिवर्तनवादी व सामाजिक चळवळीतील व देशाच्या एकात्मतेकरिता झगडणाऱ्या वेगवेगळ्या संस्था संघटनांच्या बरोबर दि. २६/११/२००८ रोजी मुंबईवर झालेल्या आतंकवादी हल्ल्याच्या निषेधार्थ लातूर शहरातून भव्य अशी निषेध रॅली काढण्यात येऊन त्या रॅलीचे नगरपरिषदेच्या टाऊन हॉल मैदानावर मोठ्या सभेत रूपांतर झाले. या कार्यक्रमात बोलताना खा. डॉ. वाघमारे म्हणाले

की, मुंबई शहर हे आपल्या भारत देशाची आर्थिक राजधानी तसेच जागतिक किर्तीचे बंदर उध्वस्त करण्याचा घाट भ्याड दहशतवाद्यांनी करून आपल्या देशाच्या अखंडतेविरुद्ध तसेच एकात्मतेविरुद्ध पुकारलेले मानवतेला काळीमा फासणारे जणू हे युद्धच होते. या हल्ल्यात आपले प्राण गमावणाऱ्या भारतीय शूरवीरांना विभागीय केंद्राच्या वतीने आयोजित केलेल्या श्रद्धांजली कार्यक्रमात श्रद्धांजली वाहण्यात आली. या सदैव हृदय हेलावणाऱ्या दुःखद घटनेची जाण पावलोपावली प्रत्येक भारतीयाने आपल्या अंतःकरणात कायम ठेवून सावधपणे देशसेवेचे व्रत अगदी मनोमन अंगीकारणे अगत्याचे आहे असे प्रतिपादन शेवटी खा. डॉ. वाघमारे यांनी केले. याप्रसंगी ज्येष्ठ पत्रकार शरद कारखानीस जीवनधर शेरकर, अॅड. कमलाकर कुलकर्णी, सुधीर वैद्य, इंदूमती सावंत इत्यादींचे भाषणे झाली.

१०) दि. २४/१२/२००८ रोजी औसा येथील विवेकानंद माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शाळा व विभागीय केंद्र लातूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने साने गुरुजींची जयंती साजरी करण्यात आली. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी औसा येथील थोर विधिज्ञ अॅड. भगीरथ पाटील हे होते. तर प्रमुख पाहुणे म्हणून प्राचार्या कमलताई ठकार होत्या. त्या म्हणाल्या की, साने गुरुजी म्हणजे खरीखुरी माणूसकीची ज्योत. त्यांच्या जीवनावर मी आजतागायत हजारो नव्हे तर शेकडो व्याख्याने दिली आहेत. या महानविभूतीबद्दल जेवढे सांगावे तेवढे कमीच आहे. या अध्यक्षस्थानावरून बोलताना अॅड. भगीरथ पाटील म्हणाले की, मी साने गुरुजींच्या साहित्यातूनच साधी राहणी व उच्च विचारश्रेणी शिकलो. साने गुरुजींचे साहित्य व त्यांचे जीवन याचा समन्वय पहावयाला मिळतो. याप्रसंगी प्रा. डॉ. पवार, प्रा. चिंचोलकर इत्यादींनी आपले विचार मांडले. या कार्यक्रमाअगोदर विभागीय केंद्राच्या वतीने दलित वस्तीत लहान मुला मुलींना खाऊ वाटप करण्यात आला. शेवटी या कार्यक्रमाचे प्रमुख संयोजक, पत्रकार रामभाऊ कांबळे यांनी सर्वांचे आभार मानले.

११) दि. २६/१२/२००८ रोजी विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष खा.

डॉ. जनार्दन वाघमारे यांचेसह सचिव श्री. जवळगे, कोषाध्यक्ष, भाऊसाहेब गोरे, सदस्य अॅड. मनोहरराव गोमारे, प्रा. डॉ. नागोराव कुंभार, प्राचार्य रमेशवराव दापके इ.च्या वतीने लातूर शहरातील ख्रिस्मस बांधवांना त्यांच्या घरी जाऊन शुभेच्छा देण्यात आल्या.

१२) दि. २५/१२/२००८ रोजी मराठवाडा जनता विकास परिषद जिल्हा शाखा लातूरच्या वतीने आयोजित केलेल्या लातूर जिल्हा विभागीय मेळाव्यात विभागीय केंद्राचा सक्रिय सहभाग राहिला. या विभागीय केंद्रात मार्गदर्शन करताना अॅड. भगवानराव देशपांडे यांनी शिक्षण, व्यापार, कृषी, उद्योग यातून रोजगारनिर्मिती करून शेतीचा भार कमी करता येऊ शकतो. कै. यशवंतराव चव्हाण यांचे कृषी औद्योगिक समाजाचे स्वप्न होते. त्यासाठी प्रयत्न झाला पाहिजे. वीजनिर्मिती प्रकल्प मराठवाड्यात वाढले पाहिजे यासाठी मराठवाडा जनता विकास परिषदेला खा. डॉ. वाघमारे सरांनी सहकार्य करावे, अशी विनंती करून मराठवाडा जनता विकास परिषद व यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई विभागीय केंद्र लातूर हे दोन्हीही एकमेकांशी पुरक संस्था असून त्या दोन्हींनी एकमेकांना सहकार्य करावे अशी विनंती केली. या कार्यशाळेचे आभार प्रदर्शन जिल्हा सचिव श्री. सूर्यप्रकाश धूत यांनी केले. तर विभागीय केंद्राच्या वतीने सचिव श्री. जवळगे यांनी पुढे चालून विभागीय केंद्र व जनता विकास परिषद हे एकमेकांनी पुरक राहतील याची ग्वाही दिली.

१३) दि. ३ जानेवारी २००९ रोजी थोर समाजसेविका, आद्य स्त्रीशिक्षिका सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंतीनिमित्त सावित्रीबाई फुले महिला बचत गट, खरोसा विभाग, ता. औसा, जि. लातूर व विभागीय केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने ग्रामीण भागातील महिला स्वावलंबी धोरण व सक्षमीकरण या एकदिवसीय चर्चासत्राचे आयोजन खरोसा येथे करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी औशाचे आमदार दिनकर माने हे होते तर प्रमुख पाहुणे म्हणून विभागीय केंद्राचे अध्यक्ष खा. डॉ. वाघमारे यांची उपस्थिती होती. याप्रसंगी खा. वाघमारे म्हणाले की, चूल आणि मूल एवढ्यापूरतीच

- आता माता भगिनी मर्यादित राहिल्या नसून ते आज जागतिकीकरणामुळे अगदी विमान चालवण्यापासून ते सर्व लहान मोठ्या उद्योगात गुंतल्या आहेत. महिलांच्या बचती सवयीमुळे संसार सुखी होईल. दारूबंदी, मटका, जुगार यावरही महिलांनी मोठ्या चातुर्याने, गोडी-गुलाबीने, कधी उसणा राग आणून तर सदैव प्रेमाने आपल्या पतीला व इतर मुलाबाळांना संस्कार करावे, आपला उद्धवस्त होत असलेला संसार महिलांनी व्यवस्थित प्रयत्न केला तर तो थांबेल. याप्रसंगी श्री. जवळगे, प्रा. सूर्यवंशी, अॅड. दिनकर मोरे इत्यादींनी आपले मौलिक विचार मांडले.
- १४) दि. १२ जानेवारी २००९ रोजी सकाळच्या सत्रात माँसाहेब जिजाऊ व थोर ऋषीतुल्य महान व्यक्ती स्वामी विवेकानंद यांची जयंती साजरी करण्यात आली. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी लातूरातील थोर विधिज्ञ श्री. कमलाकर कुलकर्णी हे होते. तर प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रा. डॉ. व्ही. एन. इंगोले यांची उपस्थिती होती.
- १५) दि. १६ जानेवारी २००९ रोजी मंगरूळ ता. औसा येथील नवजीवन बहुउद्देशीय संस्था व विभागीय केंद्राच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजिक केलेल्या आजचे ज्वलंत प्रश्न या विषयावर खा. डॉ. जनार्दन वाघमारे यांनी या पंचक्रोशीतील जमलेल्या ग्रामीण जनतेला मोलाचे मार्गदर्शन केले. सकाळच्या सत्रात नागरसोगा येथील जिल्हा परिषद शाळेच्या प्रांगणात जिल्हा परिषदेच्या शाळेची आजची दशा व दिशा या विषयावर खा. वाघमारे सरांसह अनेकांनी आपले विचार मांडले व जिल्हा परिषदेच्या सरकारी शाळा सुधारल्या पाहिजेत हाच सर्वांचा आग्रह पहावयास मिळाला.
- १६) दि. २१ जानेवारी २००९ रोजी उमरगा जि. उस्मानाबाद येथे भारत शिक्षण संस्था उमरगा व विभागीय केंद्र लातूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने एक दिवसाचे युवा जागरण शिबीर

आयोजित करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाला डॉ. वाघमारे हे प्रमुख पाहुणे तर कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उमरगाचे माजी आमदार भास्कर चालुक्य हे होते.

- १७) दि. २८ जानेवारी २००९ रोजी उस्मानाबाद येथील रामकृष्ण परमहंस महाविद्यालयात आपल्या विभागीय केंद्राच्या वतीने आजच्या ग्रामीण समस्या व खेड्याचे पुर्नरुथान या विषयावर प्रदिर्घ चर्चासत्र आयोजित करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उस्मानाबाद नगर परिषदेचे माजी नगराध्यक्ष नानासाहेब पाटील हे होते तर प्रमुख पाहुणे पोपटराव पवार (अध्यक्ष राज्य आदर्श गाव योजना, सरपंच हिवरे बाजार जि. अहमदनगर) हे होते. याप्रसंगी पोपटराव पवार यांनी जणू स्वतःच्या गावचे व स्वतःचे आत्मकथन करून इथे उपस्थित असलेल्या सर्व जनतेला ज्ञानाचे अमृत पाजले. याप्रसंगी जिल्हा परिषदेचे आजी माजी पदाधिकारी, उस्मानाबाद जिल्ह्यातील सरपंच, ग्रामसेवक उपस्थित होते. या कार्यक्रमाला उस्मानाबाद पंचायत समितीचे सभापती रामचंद्रजी पाटील हे विशेष पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक विभागीय केंद्राचे सचिव हरिभाऊ जवळगे यांनी केले तर आभार प्राचार्य रमेश व राव दापके यांनी मानले. हा कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी प्रा. डॉ. पांडव, प्रा. डॉ. कदम एम. एन. इत्यादींनी मोलाचे सहकार्य केले.
- १८) यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठा मुंबई विभागीय केंद्र लातूरच्या वतीने मुंबई या विभागीय केंद्राच्या मुख्य प्रतिष्ठानचे ट्रस्टी म. राज्याचे माजी मुख्यमंत्री गा. डॉ. शिवाजीराव पाटील निलंगेकर यांचा त्यांच्या ७८ व्या वाढ दिवसानिमित्त त्यांचे निलंगा येथील जन्मस्थानी जाऊन विभागीय केंद्राचे सचिव म. हरिभाऊ जवळगे यांनी सत्कार करून या वाढदिवसानिमित्त दि. ८ व ९ फेब्रुवारी २००९ रोजी लोक उपयोगी अशा विविध कार्यक्रम प्रसंगी विभागीय केंद्राचा सक्रीय सहभाग म्हणून उपस्थिती लावली.

माहिती व तंत्रज्ञान प्रबोधिनी कार्यवृत्त

चव्हाण सेंटर, मुंबई

१. डिप्लोमा अँडव्हान्सड कॉम्प्युटींग (डॅक)

१. दिनांक ७ फेब्रुवारी २००९ ला डॅक बॅच चा ऑगस्ट २००८ चा अंतिम दिवस होता. त्यादिवशी निरोप समारंभाच्या वेळी डॅक ऑगस्ट २००८ च्या पहिले तीन विद्यार्थी यांना यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान तर्फे खालीलप्रमाणे रोख बक्षिसे देण्यात आली.

बक्षिस	विद्यार्थीचे नांव
प्रथम बक्षिस	आशिषकुमार खुदलानी
रूपये २०००/-	
द्वितीय	आशिषकुमार सिंग
रूपये १५००/-	
तृतीय बक्षिस	विवेक बहादुरीया
रूपये १०००/-	

२) सहा महिने कालावधीचा पूर्ण वेळ डॅक कोर्स आहे. प्रवेशिका घेताना विद्यार्थ्यांना कॉमन एंटरन्स परीक्षा द्यावी लागते, मोफत एंटरन्स प्रशिक्षण डॅक २००९ सीईटी दि. २७ डिसेंबर ते २८ डिसेंबर मध्ये दोन दिवस यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान - एआयटी तर्फे चालविण्यात आली. सीईटीची ३ जानेवारी २००९ मध्ये १९ विद्यार्थ्यांनी प्रशिक्षणाचा फायदा घेतला.

३) तांत्रिक ज्ञान आणि एचआर इंटरव्ह्यू १ ली व २ री प्रक्रिया डॅक प्रवेशाचा दुसरा टप्पा आहे. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान एआयटीमधून डॅक कोर्स - सीईटी झाली. दुसरी आणि तिसरी प्रवेशिका फेब्रुवारी २००९ मध्ये दि. ३१ जानेवारी आणि दि. १ फेब्रुवारी २००९ ला ५ उमेदवारांनी सहभाग घेतला.

४) डॅक फेब्रुवारी २००९ मध्ये सुरु केलेल्या प्रवेशिका दुसरी व तिसरी दि. ३ जानेवारी २००९ मध्ये सुरु झाली. प्रवेश

प्रक्रिया २० फेब्रुवारी पर्यन्त सुरु ठेवण्यात आले व नवीन बॅच दि. २४ फेब्रुवारी २००९ ते ८ ऑगस्ट २००९ पर्यन्त कालावधी आहे.

२ डिप्लोमा इन इन्फर्मेशन टेक्नॉलॉजी (डीआयटी)

५) डिप्लोमा इन इन्फर्मेशन टेक्नॉलॉजी (डीआयटी) हा तीन महिने कालावधीचा कोर्स आहे. या कोर्समध्ये उमेदवारास दैनंदिन कार्यालयीन कामकाजात संगणक स्वयंचलन कसे असावे ह्याचे प्रशिक्षण दिले जाते.

६) डी आय टी ऑक्टोबर २००८ मध्ये सुरु झालेल्या बॅच मध्ये १० विद्यार्थ्यांनी हा कोर्स पूर्ण केला. त्याचा कालावधी दिनांक १४ ऑक्टोबर २००८ ते १५ जानेवारी २००९ असा होता. सायंकाळी ६.०० ते ८.०० अशी वेळ होती.

७) दोन नवीन बॅचेस डिसेंबर २००८ मध्ये सुरु झाल्या. त्यांचा कालावधी पहिली बॅच दि. १० डिसेंबर २००८ ते दि. १५ मार्च २००९ व दुसरी बॅच दि. १६ डिसेंबर ते ३० मार्च २००९ अशी आहे.

८) डी आय टी जानेवारी २००९ ची बॅच दिनांक १२ जानेवारी २००९ ते ८ एप्रिल २००९ अशी असेल.

९) डी आय टी फेब्रुवारी २००९ दि. ११ फेब्रुवारी २००९ ते ६ मे २००९ असेल.

१०) दहावी व बारावीच्या विद्यार्थ्यांसाठी स्पेशल समर व्हेकेशन बॅच (फास्ट ट्रॅक) ही परीक्षा नंतर सुरु करणार आहेत.

३ डिप्लोमा इन मल्टीमिडिया क्रिएशन (डीएमसी)

११) डिप्लोमा इन मल्टीमिडिया क्रिएशन हा चार महिने कालावधीचा अर्धवेळ कोर्स आहे. यामध्ये ग्राफीक, व्हिज्युलायझेशन स्लाईड प्रेझेंटेशन, वेब अनीमेशन इत्यादी शिकवले जाते.

१२) डीएमसी सप्टेंबर २००८ ची दि. ९ सप्टेंबर २००८ ते ९ जानेवारी २००९ अशी कालावधीची होती व त्याची वेळ सकाळी ८.३० ते १०.३० अशी होती.

१३) नवीन डीएमसी बॅच दि. ९ फेब्रुवारी २००९ ते १८ जून २००९ मध्ये सुरु झाली.

१४) दहावी व बारावीच्या विद्यार्थींसाठी मल्टीमिडिया माहितीसाठी नवीन बॅच समर व्हेकेशन बॅच - फास्टट्रक सुरु करणार आहे.

डिप्लोमा इन अॅडव्हान्स कॉम्प्युटर आर्ट्स (DACA)

१५) डाका कोर्सचा कालावधी सहा महिन्यांचा पूर्ण वेळ कोर्स आहे. प्रवेश देताना विद्यार्थ्यांची कार्यक्षमता कॉमन एंटरन्स टेस्ट सीईटीच्या माध्यमातून बघितली जाते. 'डाका' कोर्स फेब्रुवारी २००९ चे सीईटीचे आयोजन दि. २२ नोव्हेंबर २००८ ते २७ डिसेंबर २००८ असे होते. प्रवेशिकाची निवड दि. २७ जानेवारी २००९ घेण्यात आली व अजूनही प्रक्रिया चालू आहे.

१६) 'डाका' कॉमन एंटरन्स टेस्ट (सीईटी) चे प्रशिक्षण दि. २० डिसेंबर २००८ मध्ये ठेवण्यात आले.

१७) 'डाका' ऑगस्ट २००८ ची बॅच १४ फेब्रुवारी २००९ मध्ये पूर्ण झाली. ११ विद्यार्थिनी यशस्वीरित्या हा कोर्स पूर्ण केला.

सर्टिफिकेट कोर्स इन प्रोग्रामिंग युजिंग सी (सीसीपीसी)

१८) हा एक स्पेशल कोर्स आहे. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान एआयटी ने सुरु केला आहे. ज्या विद्यार्थ्यांना 'सी' भाषेचे ज्ञान वाढवायचे आहे. त्यांनी हा कोर्स करावा.

१९) 'सीसीपीसी' हा कोर्स ऑक्टोबर मध्ये सुरु झाला होता. त्याचा कालावधी दि. १५ ऑक्टोबर ते ३१ डिसेंबर २००८ असा होता.

२०) नवीन सीसीपीसी बॅच दिनांक १६ फेब्रुवारी २००९ ते दि. १२ मे २००९ अशा कालावधीत सुरु झाली आहे.

सर्टिफिकेट कोर्स इन डेटाबेस अॅण्ड एक्सेल (सीसीडीई)

२१) हा कोर्स तीन महिने कालावधीचा अर्धवेळ कोर्स आहे. ह्या कोर्स मध्ये उमेदवारास कार्यालयीन कामकाजात संगणकाचे स्वयंचलन कसे करावे ह्यांचे प्रशिक्षण देते.

२२) 'सीसीआयटी' बॅच ऑक्टोबर २००८ चा कालावधी दि. १४ ऑक्टो. २००८ ते १५ जानेवारी २००९ असा होता. त्याची वेळ संध्याकाळी ६.०० ते ८.०० अशी होती.

२३) 'सीसीआयटी' बॅच डिसेंबर २००८ ला सुरु झाली ह्या पहिल्या बॅचचा कालावधी १० डिसेंबर २००८ ते १५ मार्च २००९ असा राहिल.

२४) जानेवारी २००९ ची सीसीआयटी बॅच १२ जानेवारी २००९ ते ८ एप्रिल २००९ अशी राहिल.

२५) सीसीआयटी फेब्रुवारी २००९ बॅच दि. ११ फेब्रुवारी २००९ ते ६ मे २००९ अशी आहे.

२६) दहावी ते बारावी विद्यार्थींसाठी स्पेशल समर व्हेकेशन बॅच (फास्ट ट्रॅक) सुरु करणार आहेत.

मॉड्यूलर कोर्स

२७) स्पेशल मॉड्यूलर कोर्स MS.Net हा शेअर पाइन्ट आणि MS Office चे आयोजन विद्यार्थ्यांच्या विनंतीवरून करण्यात येईल.

काॅर्पोरेट ट्रेनिंग

२८) ४० तासांच्या दोन बॅचेस सीसीसीओ हा कोर्स घेण्यात आला. ईएसआयसीच्या विनंतीवरून १० नोव्हेंबर २००८ ते दि. १५ नोव्हेंबर २००८ आणि दि. २४ नोव्हेंबर २००८ ते २ डिसेंबर २००८ असा कालावधी होता.

शिक्षण विकास मंच कार्यवृत्त

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईने शिक्षणविषयक कार्यासाठी शिक्षण विकास मंच स्थापन केला आहे. याच्या निमंत्रक मा. सुप्रिया सुळे या आहेत तर संयोजक म्हणून राज्यात व केंद्रात शिक्षण विभागाच्या सचिव पदाची जबाबदारी यशस्वीपणे सांभाळलेल्या व शिक्षण क्षेत्रात मानाचे स्थान असलेल्या डॉ. कुमुद बन्सल या आहेत. विशेष सल्लागार डॉ. वसंत काळपांडे आहेत. समन्वयक श्री. दत्ता बाळसराफ हे आहेत तर दिपा देशमुख सुरेश पाटील हे सहसमन्वयक म्हणून काम पाहतात.

दि. ८ ऑक्टो. २००८ - आढावा बैठक

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या शिक्षण विकास मंचातर्फे गुरुवार दि. ११ सप्टेंबर २००८ रोजी यशवंतराव चव्हाण सेंटर येथे प्राथमिक शिक्षण : शैक्षणिक गुणवत्ता विकास कार्यशाळा घेण्यात आली होती. या कार्यशाळेसाठी राज्यभरातून २७५ प्रतिनिधी उपस्थित होते. या कार्यशाळेची आढावा बैठक मा. सुप्रियाताई सुळे यांच्यासोबत झाली. यामध्ये शिक्षण विकास मंचाचे पुढील कार्यक्रमांची सविस्तर चर्चा करण्यात आली. या बैठकीत नागरी भागातील प्राथमिक शिक्षणावर गुणवत्ता विकास कार्यशाळा तसेच ग्रामशिक्षण समित्यांच्या सक्षमीकरणासाठी सरपंच परिषद घेण्याचे ठरविण्यात आले. या बैठकीला शिक्षण विकास मंचाचे संयोजक डॉ. कुमुद बन्सल, सल्लागार डॉ. वसंत काळपांडे, श्रीमती बसंती रॉय, श्री. हेरंब कुलकर्णी, श्री दत्ता बाळसराफ, श्री. सुरेश पाटील इ. हजर होते.

दि. २० ऑक्टो. २००८ - शिक्षण विकास मंचाच्यावतीने पुढील वर्षाच्या कार्यक्रमाच्या नियोजनासाठी संयोजक डॉ. कुमुद बन्सल यांच्या मार्गदर्शनाखाली बैठक घेण्यात आली. या बैठकीला डॉ. वसंत काळपांडे, श्री. दत्ता बाळसराफ, श्रीमती दिपा देशमुख, श्री. सुरेश पाटील इ. हजर होते.

१४ नोव्हें. २००८ - शिक्षण विकास मंचाच्यावतीने घेण्यात आलेल्या सर्वांगीण शैक्षणिक गुणवत्ता कार्यशाळेतील विद्यार्थी

विकास, शिक्षकांची भूमिका, समाज आणि पालक, एस.एस.सी. बोर्डापुढील आव्हाने या विषयावर महाराष्ट्रातील शिक्षण क्षेत्रातील तज्ञ मंडळीकडून तसेच प्रशाकीय अधिकाऱ्यांकडून लेख मागविण्यात आले होते. या लेखांची शैक्षणिक गुणवत्ता : आव्हान व आवाहन या नावाची पुस्तिका तयार करण्याचे ठरले होते. याच्या पुर्वतयारीसाठी संयोजक डॉ. कुमुद बन्सल, सल्लागार डॉ. वसंत काळपांडे, समन्वयक श्री. दत्ता बाळसराफ यांच्या उपस्थितीत बैठक घेण्यात आली. या बैठकीला श्री. सुरेश पाटील, श्री. सिद्धेश्वर डुकरे, श्रीमती दिपा देशमुख इ. उपस्थित होते.

दि. ७ व ८ डिसें. २००८ - प्राथमिक शिक्षण परिषद

पुणे जिल्हा परिषदेच्यावतीने महंगळे पडवळ ता. मचंर, जि. पुणे येथे प्राथमिक शिक्षण परिषद घेण्यात आली. या परिषदेला श्री. सुरेश पाटील उपस्थित होते.

दि. १८ डिसें. २००८ - शिक्षण विकास मंचाच्यावतीने चव्हाण सेंटर येथे नागरी भागातील प्राथमिक शिक्षणाच्या कार्यशाळेच्या पुर्वतयारीसाठी बैठक घेण्यात आली. या बैठकीला संयोजक डॉ. कुमुद बन्सल, डॉ. वसंत काळपांडे, बृहन्मुंबई पालिकेचे शिक्षणाधिकारी श्री. आबासाहेब जाधव, प्रथमच्या श्रीमती फरीदा लांबे, श्री. सुरेश पाटील, श्रीमती दिपा देशमुख, श्री. उमाकांत जगदाळे इ. उपस्थित होते.

दि. ३० जानेवारी २००९ - महापौर परिषद २००९

शिक्षण विकास मंचाच्यावतीने नागरी भागातील प्राथमिक शिक्षणाच्या गुणवत्तेच्या संदर्भात घेण्यात येणाऱ्या कार्यशाळेच्या पुर्वतयारीसाठी बैठक घेण्यात आली. मा. सुप्रियाताई सुळे, यांच्याबरोबर ही बैठक घेण्यात आली. या बैठकीला डॉ. कुमुद बन्सल, डॉ. वसंत काळपांडे, श्री. आबासाहेब जाधव, श्री. दत्ता बाळसराफ, श्री. सुरेश पाटील, श्रीमती दिपा देशमुख इ. उपस्थित होते.

**नागरी क्षेत्रातील प्राथमिक शिक्षण : शैक्षणिक गुणवत्ता
कार्यक्रमावर कार्यशाळा दि. ६ फेब्रु. २००९
संक्षिप्त अहवाल**

पार्श्वभूमी : प्राथमिक शिक्षणाच्या गुणवत्तेविषयी आपण ज्या ज्या वेळी बोलतो, विचार करतो त्या त्या वेळी प्रामुख्याने ग्रामीण शिक्षणच आपल्या नजरेसमोर असते आणि ते स्वाभाविकच आहे. पण महाराष्ट्रासारख्या राज्यासाठी ते पुरेसे नाही. महाराष्ट्रासारख्या राज्यात नागरी क्षेत्रातील प्राथमिक शिक्षणाचेही प्रश्न मोठे आहेत, त्यांचे स्वरूप ग्रामीण भागातील शिक्षणाच्या प्रश्नांपेक्षा खूपच वेगळे आहे आणि त्यांचा स्वतंत्रपणे विचार करण्याची गरज आहे हे बरेचदा विचारात घेतले जात नाही.

महाराष्ट्र हे देशातील फार मोठ्या प्रमाणावर नागरीकरण झालेले राज्य आहे. २००१ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रातील शहरी लोकसंख्येचे प्रमाण ४२% एवढे होते, तर संपूर्ण देशात हेच प्रमाण २८% एवढे होते. १९९१-२००१ या कालावधीत महाराष्ट्रात लोकसंख्या वाढीचे दशवार्षिक प्रमाण ३४.७५% एवढे होते. राज्यातील ग्रामीण भागात हेच प्रमाण १५.२९% एवढे होते. शहरी भागातील लोकसंख्या वाढीचा हा वेग असाच कायम राहिला तर (आणि हा वेग कमी व्हायला कोणतेही कारण दिसत नाही) या पुढच्या काळात शहरी भागातील प्रमाण ग्रामीण भागापेक्षाही जास्त होईल.

शहरी भागातील लोकसंख्येची, आणि त्यामुळेच या भागातील प्राथमिक शिक्षणाचीही सर्वात महत्त्वाची दोन वैशिष्ट्ये म्हणजे विविधता आणि विषमता. विविध भाषामाध्यमे, शाळांमध्ये सुरु असलेले वेगवेगळ्या शिक्षण मंडळांचे अभ्यासक्रम, शाळांच्या व्यवस्थापनांचे विविध प्रकार अशा अनेक बाबतीत महापालिका क्षेत्रात कमालीची विविधता आढळून येते. त्याच बरोबर शाळेत येणाऱ्या मुलांचा आर्थिक स्तर, शाळांचा शैक्षणिक स्तर, शाळांकडे उपलब्ध असलेल्या सुविधा आणि शिक्षकांची शैक्षणिक अर्हता या बाबतीत शहरी भागातील परिस्थिती बरीच चांगली असली तरी महानगर पालिकांच्या बहुसंख्य शाळांचा दर्जा, तसेच महानगरपालिका क्षेत्रातील अनेक खाजगी शाळांचा दर्जा ग्रामीण भागातील अनेक शाळांपेक्षा कमी असल्याचे दिसून येते. ग्रामीण शहरी भागातही विद्यार्थ्यांच्या प्राथमिक आणि विशेषतः उच्च

प्राथमिक स्तरावरील गळतीचे प्रमाण बरेच जास्त आहे. ६०% किंवा त्यापेक्षा कमी गुण मिळवणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्याही बरीच जास्त आहे. शहरी भागातील झोपडपट्ट्या, खेळांसाठी मैदानांचा अभाव, वाहतुकेच्या समस्या अशा खास शहरीकरणाच्या समस्यांचाच वेगळा विचार करावा लागतो.

अशा अनेक गोष्टींमुळे शहरी भागातील शिक्षणाचे प्रश्न ग्रामीण भागातील शिक्षणापेक्षा वेगळे होतात. पण राज्यस्तरावरील शैक्षणिक घोरणे सर्वसाधारणपणे ग्रामीण भाग डोळ्यांसमोर ठेवून आखली जातात. हे स्वाभाविकही आहे. शहरी भागाच्या गरजांच्या त्यात वेगळा विचार केलेला नसतो. या पुढच्या काळात शहरी भागातील शैक्षणिक समस्यांचा आणि शैक्षणिक गुणवत्तेचा वेगळा विचार करावा लागेल. हे सर्व लक्षात घेऊनच यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानने नागरी भागातील शैक्षणिक गुणवत्ता कार्यक्रमावर दिनांक ६ फेब्रुवारी २००९ रोजी मुंबई येथे एक कार्यशाळा आयोजित केली.

कार्यशाळेचे आयोजन :

ही कार्यशाळा दिनांक ६ फेब्रुवारी २००९ रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान - मुंबई, बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांच्या संयुक्त विद्यमाने बृहन्मुंबई महानगरपालिका सभागृहात आयोजित करण्यात आली. कार्यशाळेचे उद्घाटन बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या महापौर डॉ. शुभा राऊळ यांच्या शुभहस्ते झाले. प्रास्ताविक यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या शिक्षण विकास मंचच्या संयोजक डॉ. कुमुद बन्सल यांनी केले. ही कार्यशाळा आयोजित करण्यामागची यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानची भूमिका प्रतिष्ठानच्या शिक्षण विकास मंचच्या निमंत्रक सुप्रिया सुळे यांनी मांडली. महाराष्ट्राच्या शासनाच्या शालेय शिक्षण विभागाचे सचिव श्री. संजय कुमार हे कार्यशाळेच्या उद्घाटन प्रसंगी विशेष अतिथी म्हणून उपस्थित होते. डॉ. जयराज फाटक, आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांनी या कार्यशाळेचे अध्यक्षस्थान भूषवले.

कार्यशाळेत सहभागी झालेले प्रतिनिधी :

या कार्यशाळेत राज्यातील २२ महानगरपालिकांच्या विविध घटकांचे प्रतिनिधित्व करणाऱ्या व्यक्तींना निमंत्रित करण्यात आले. यांत महानगर पालिकांचे महापौर, महानगर पालिका शिक्षण समित्या

किंवा शिक्षण मंडळे यांचे सभापती, महानगर पालिकांचे शिक्षण विषयाचे काम पाहणारे उपायुक्त, महानगर पालिकांचे शिक्षणाधिकारी, महानगर पालिका क्षेत्रातील शिक्षण विषयक कार्य करणाऱ्या स्वयंसेवी संस्थांचे प्रतिनिधी, महानगर पालिका क्षेत्रातील शिक्षण संघटनांचे प्रतिनिधी, अपंगांच्या शिक्षणावर कार्य करणाऱ्या संस्थांचे प्रतिनिधी आणि शासकीय अधिकारी अशा प्रतिनिधींचा समावेश होता. कार्यशाळेला २७४ प्रतिनिधी उपस्थित होते. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या महापौर डॉ. शुभा राऊळ, पुणे महानगरपालिकेच्या महापौर राजलक्ष्मी भोसले, पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेच्या महापौर अपर्णा डोके, नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या महापौर अंजली भोईर आणि भिवंडी महानगरपालिकेचे महापौर जावेद दळवी, मीरा-भाईंदर महानगरपालिकेचे महापौर नरेंद्र मेहता आणि सांगली-कुपवाड-मिरज महानगरपालिकेचे महापौर मैनुडीन बागवान इ. यावेळी उपस्थित होते.

कार्यशाळेचा संपूर्ण दिवसाचा कार्यक्रम :

- या कार्यशाळेसाठी :-
  - ❖ महानगर पालिका क्षेत्रात केलेल्या सर्वेक्षणाच्या आधारे प्रथम, मुंबई यांनी त्यांनी केलेल्या सर्वेक्षणाच्या आधारे,
  - ❖ महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई यांनी त्यांच्याकडे उपलब्ध असलेल्या महानगर पालिका क्षेत्राशी संबंधित आकडेवारीच्या आधारे, आणि
  - ❖ आणि शिक्षणाधिकारी, बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक आव्हाने आणि उल्लेखनीय उपक्रम यावर आधारित

असे तीन स्टेटस पेपर्स तयार करून यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानकडे पाठवले होते.

- हे तीनही पेपर्स या कार्यशाळेत सहभागी झालेल्या प्रतिनिधींना वाटण्यात आले. उद्घाटनानंतर या तीनही विषयांवर संबंधित संस्थांच्या प्रतिनिधींनी पॉवर पॉइंटवर सादरीकरणे केली.

- यानंतर कार्यशाळेत सहभागी असलेल्या प्रतिनिधींपैकी काहींनी आपले विचार मांडले.
- यानंतर पुढील पाच विषयांवर गटकार्यासाठी कार्यशाळेती प्रतिनिधी आपापल्या निवडीनुसार पुढील पाचपैकी एका गटात गटकार्यासाठी सहभागी झाले :-
  - ❖ विद्यार्थी विकास;
  - ❖ शिक्षकांची भूमिका;
  - ❖ पालक आणि समाज यांची भूमिका;
  - ❖ महानगर पालिकांतील प्राथमिक शिक्षणाच्या क्षेत्रातील प्रशासकीय आव्हाने; आणि
  - ❖ अपंगांचे शिक्षण
- गटकार्याच्या वेळी प्रत्येक गटाने आपापल्या गटासाठी एका प्रतिनिधिची गटकार्यवाहक म्हणून निवड केली होती. गटकार्यवाहकांनी आपापल्या गटाच्या सूचना सादर केल्या.

कार्यशाळेतील चर्चेसाठी घेतलेले विषय :-

या कार्यशाळेतील पाच विषयांवर प्रामुख्याने चर्चा झाली :-

१. **विद्यार्थी विकास** : विद्यार्थ्यांचा बौद्धिक, शारीरिक, भावनिक, सामाजिक अशा सर्व अंगांनी विकास, त्यांच्यात आवश्यक त्या कौशल्यांचा विकास आणि त्यासाठी शालेय वेळापत्रकात त्यांना असलेले स्थान व उपाययोजना या बाबींवर चर्चा झाली. पर्यावरणाच्या न्हासाचा प्रश्न संपूर्ण देशालाच - खरे म्हणजे सर्व जगालाच भेडसावते आहे. शालेय स्तरापासूनच पर्यावरण जागृतीसाठी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे. शैक्षणिक तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान या क्षेत्रांत फार वेगाने प्रगती होत आहे. इंटरनेट, मल्टिमीडिया, संगणक, प्रकल्प पद्धती, स्वयंअध्ययन अशा विविध तंत्रांचा वापर अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत कसा करून घ्यावा यावरही विचार झाला. जीवन कौशल्यांचे शिक्षण आणि प्राथमिक स्तरापासूनच व्यावसायिक शिक्षणाची अभ्यासक्रमाशी सांगड कशी घालावी यावरही चर्चा झाली. भाषामाध्यमे, विद्यार्थ्यांचा आर्थिक

आणि सामाजिक स्तर, विद्यार्थ्यांची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, विविध अभ्यासक्रमांचा आणि वेगवेगळ्या अभ्यासक्रमांच्या शाळा यामुळे महानगरपालिका क्षेत्रात कमालीची विविधता आणि विषमता आढळून येते. या पार्श्वभूमीवर महानगरपालिकांमधील मुलांना गुणवत्तापूर्ण प्रशिक्षण कसे द्यायचे हा एक महत्त्वाचा मुद्दा चर्चेसाठी होता. अनेक महानगरपालिकांनी पालकांचा इंग्रजी माध्यमाकडे असलेला ओढा लक्षात घेऊन इंग्रजी माध्यमाच्या शाळा सुरु केल्या आहेत. त्यांच्या सद्यस्थितीचा आढावा घेणेही गरजेचे होते. गळतीचे शून्य प्रमाण, किमान अध्ययन क्षमता, स्थलांतरित पालकांची मुले, झोपडपट्ट्यांमधील मुले, इतर वंचित घटकांतील मुले यांच्या शिक्षणाचे प्रश्न यांवर विशेषत्वाने विचार झाला.

२. शिक्षकांची भूमिका :- विद्यार्थी विकासात सर्वात महत्त्वाची जबाबदारी असते ती शिक्षकांची. त्या दृष्टीने त्यांचे उत्तरदायित्व, शिक्षक संघटनांची भूमिका, शिक्षकांच्या सेवाशर्ती, त्यांचे प्रशिक्षण आणि व्यावसायिक विकास या बाबींवर या गटात चर्चा झाली.

३. पालक आणि समाज यांची भूमिका :- ग्रामीण भागासारखा शहरी भागात एकजिनसीपणा नसतो. विद्यार्थ्यांचे पालकही त्यांच्या कामाच्या व्यापामुळे शाळेकडे फारसे लक्ष देऊ शकत नाहीत. अशा परिस्थितीत पालक आणि समाज यांचा सहभाग कसा मिळवता येईल, पालक शिक्षक संघ, प्रभाग शिक्षण समित्या, शालेय व्यवस्थापन समित्या यांची परिणामकारकता कशी वाढवता येईल, शालेय व्यवस्थापन समित्या आणि प्रभाग शिक्षण समित्या यांच्या सदस्यांचे प्रशिक्षण यावर चर्चा झाली. परिसरातील तज्ज्ञ आणि कारागीर यांचा विद्यार्थ्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि इतर शैक्षणिक उपक्रम यांत सहभाग कसा घ्यावा यावरही चर्चा झाली.

४. महानगर पालिकांतील प्राथमिक शिक्षणाच्या क्षेत्रातील प्रशासकीय आव्हाने :- बृहन्मुंबई महानगरपालिका, पश्चिम महाराष्ट्रातील इतर महानगरपालिका आणि विदर्भ व मराठवाडा या बागातील महानगरपालिका यांच्यासाठी वेगवेगळे कायदे लागू आहेत. मुंबई प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९४७ ची अंमलबजावणी १९४९ पासून लागू झाली. त्यानंतर राज्यात प्रचंड प्रमाणात स्थित्यंतरे झाली. या पार्श्वभूमीवर या नवीन अधिनियम

लागू करण्याबाबत चर्चा झाली. राज्यसभेत मुलांचा मोफत आणि सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क विधेयक, २००८ च्या संदर्भात हा मुद्दा फारच महत्त्वाचा ठरतो. त्याचबरोबर शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्या नेमणूका आणि सेवाविषयक प्रश्न यांवरही चर्चा झाली. महानगरपालिका त्यांच्या शाळांतील विद्यार्थ्यांना मोठ्या प्रमाणावर विविध सुविधा उपलब्ध करून देतात. त्याचबरोबर विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक आणि गरजोपयोगी साहित्यही पुरवतात. या सर्व बाबी दर्जेदार कशा असतील आणि त्या विद्यार्थ्यांना वेळेवर कशा उपलब्ध होतील यावर चर्चा झाली. शालेय पोषण आहार योजना आणि सर्व शिक्षा अभियान या दोन अतिशय महत्त्वाच्या योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी कशी करायची हा चर्चेसाठी महत्त्वाचा मुद्दा होता.

५. अपंगांचे शिक्षण :- राज्यात अपंगांच्या शिक्षणासाठी पुढील तीन योजनांची अंमलबजावणी सुरु आहे :-

- ❖ सामाजिक न्याय विकास विभागाच्या अपंग कल्याण आयुक्तालयामार्फत सुरु असलेल्या विशेष शाळा,
- ❖ शालेय शिक्षणाच्या प्राथमिक शिक्षण संचालनालय - मार्फत सुरु असलेली अपंग एकात्मिक शिक्षण योजना आणि
- ❖ शालेय शिक्षण विभागाच्या प्राथमिक शिक्षण परिषदे मार्फत सुरु असलेल्या सर्व शिक्षा भियानाखाली अंमलबजावणी होत असलेली समावेशित शिक्षण योजना.

या तीन योजनांमध्ये अपंग विद्यार्थ्यांचा सहभाग कसा वाढीला लागेल, या योजनांची परिणामकारकता कशी वाढीला लागेल, या योजनांमध्ये सहभागी झालेल्या विद्यार्थ्यांना गुणवत्तापूर्ण शिक्षण कसे देता येईल यावर चर्चा झाली.

कार्यशाळेचे फलित

- ❖ धर्म-जाति-पक्षनिरपेक्ष असे व्यासपीठ चर्चा आणि विचारविनिमय यांच्यासाठी उपलब्ध करून देण्याच्या यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानच्या भूमिकेला अनुसरून या कार्यशाळेच्या निमित्ताने महानगरपालिका आणि

शासनाचे अधिकारी, स्वयंसेवी संस्थांचे प्रतिनिधी, शिक्षक संघटनांचे प्रतिनिधी यांचा व्यापक स्वरूपाचा सहभाग मिळाला.

- ❖ नागरी क्षेत्रातील प्राथमिक शिक्षण या विषयांवर राज्य पातळीवर व्यापक स्वरूपाची चर्चा घडवून आणण्याच्या दृष्टीने आयोजित केलेली राज्यातील बहुधा ही पहिलीच कार्यशाळा असावी.
- ❖ शहरी भागातील शिक्षणाच्या प्रश्नांचे स्वरूप अनेक बाबतीत वेगळे असते, त्यामुळे शहरी भागातील शिक्षणाच्या प्रश्नांचा राज्याची शैक्षणिक धोरणे ठरवताना सर्व क्षेत्रांबरोबर एकत्रित विचार करण्याबरोबरच वेगळा विचार करणेही आवश्यक ठरते

ही दृष्टी या कार्यशाळेमुळे उपस्थित प्रतिनिधींना मिळाली.

- ❖ नागरी क्षेत्रातील प्राथमिक शिक्षणाविषयी अनेक महत्त्वाच्या सूचना या कार्यशाळेत प्राप्त झाल्या. त्यांचा विचार करून महाराष्ट्र शासनाला धोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी शिफारशी पाठवण्यात येतील.
- ❖ या कार्यशाळेसाठी गोळा झालेली आकडेवारी, साहित्य, सादरीकरणे यांचा उपयोग करून एक पुस्तक यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानमार्फत प्रकाशित करण्यात येईल. या पुस्तकाचा उपयोग शहरी भागातील प्राथमिक शिक्षणाशी संबंधित व्यक्तींना संदर्भ ग्रंथ म्हणून वापर करता येईल.

माहिती व तंत्रज्ञान प्रबोधिनी कार्यवृत्त

(पान ४८ वरून...)

- २९) 'ईएसआयसीच्या डी' वर्ग कर्मचाऱ्याकरिता एक-बॅच कॉम्प्युटर अवरनेस प्रोग्रॉम १४ तासांचा दि. १३ जानेवारी २००९ ते १४ जानेवारी २००९ अशा कालावधीत सुरू केला. ११ उमेदवारांनी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान एआयटी तर्फे प्रशिक्षण घेतले.
- ३०) दुसरी बॅच ईएसआयसीच्या डी वर्गकर्मचाऱ्यासाठी १४ तासांचा दि. १६ फेब्रुवारी ते १७ फेब्रुवारी २००९ असा होता. त्यामध्ये ३६ कर्मचारींनी प्रशिक्षण घेतले.
- ३१) सर्टिफिकेट कोर्स डेटाबेस अॅन्ड नेटवर्किंग ८० तासांचा कोर्स घेण्यात आला. डीजेक्यूए - विक्रोळी येथील २७ कर्मचाऱ्यांनी यशस्वीरित्या पूर्ण केला.

३२) सीसीसीओ ऑस्ट्रिया ट्रेड कमिशन बॅच दि. ६ जानेवारी २००९ ते २५ फेब्रुवारी २००९ या कालावधीत घेण्यात आली.

आर्मी अॅण्ड नेव्ही बॅचेस्

- ३३) दोन ट्रेनिंग प्रोग्राम आर्मी युनिट i.e HRMG & G Area साठी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान एआयटीने १ ली बॅच दि. १९ सप्टेंबर २००८ ते दि. ३० सप्टेंबर २००८ अशा कालावधीची होती त्यामध्ये एडीपी फन्डामेन्टल (PBOR) च्या १५ उमेदवारांनी सहभाग घेतला.
- ३४) दुसरी बॅच (सीसीसीओ) मध्ये १६ उमेदवारांनी सहभाग घेतला. त्याचा कालावधी १६ सप्टेंबर २००८ ते १४ जानेवारी २००९ असा होता.

यशस्विनी अभियान कार्यवृत्त

बिग बझार व यशस्विनी अभियान - "बिग यात्रा"

दि. १५ ते १९ ऑक्टोबर, २००८ (मुंबई)

पुणे, सांगली; कोल्हापूर, ठाणे, कल्याण, औरंगाबाद येथील बिग-बझारमध्ये आपली स्वतंत्र ओळख निर्माण केल्यानंतर महाराष्ट्रातील खवय्यांमध्ये आपल्या खास चवीने बचत गटांच्या या खाद्य पदार्थांनी अनोखं नातं निर्माण केलं आहे. इथल्या खाद्यपदार्थांचा अनुभव गावाकडच्या अस्सलतेची आठवण करून देणारा ठरला आहे.

याच चळवळीचा पुढचा टप्पा म्हणजे मुंबई येथे दिवाळीच्या पूर्वसंध्येला १५ ते १९ ऑक्टोबर २००८ रोजी संपन्न झालेली बिग यात्रा होय. सिंधुदुर्ग ते गडचिरोली असा व्यापक पट असलेला बचत गटांच्या पदार्थांचा स्वाद मुंबईकरांच्या जिभेवर रेगाळला. मुंबईसारख्या महानगरात बिगबझारच्या नामांकित ५ मॉल्समध्ये ही खाद्ययात्रा स्थिरावली होती. या निमित्ताने मुंबईसारख्या महानगरात ग्रामीण भागातल्या पदार्थांना हक्काची बाजारपेठ मिळाली.

मुंबई सेंट्रल, लोअर परेल, मालाड एव्हरशार्इन मॉल, कांदिवली, तारापूर येथील बिगबझारच्या मॉल्समध्ये महाराष्ट्रातील सुमारे ३५, जिल्ह्यातून २२० बचत गट यात सहभागी झाले होते. नेमून दिलेल्या प्रत्येक मॉल्समध्ये प्रत्येक तालुक्याच्या पदार्थांना जागा मिळाली होती. यात महाराष्ट्रातील आपल्या भागाची खासियत असलेल्या अस्सल पदार्थांचा समावेश असेल ते या निमित्ताने महत्त्वाचं ठरावं.

अत्यंत नियोजनबद्ध, शिस्तबद्ध आखणी या यात्रेची करण्यात आली आहे. त्यात बचत गटांना उद्भवणाऱ्या तात्कालीक अडचणींना सामोरे जाण्यासाठी आपत्कालीन सविधा केंद्राची व्यवस्था चव्हाण सेंटर येथे कंट्रोल रुम करण्यात आला होता.

त्याचबरोबर भरारी पथकाची ही नेमणूक करण्यात आली होती. तसेच प्रत्येक मॉल्सच्या ठिकाणी नियंत्रण ठेवण्यासाठी त्या त्या विभागातील समन्वयकांची नेमणूक करण्यात आली होती.

बचत गटातील महिलांनी तयार केलेल्या खाद्यपदार्थ विक्रीचा शानदार सोहळ्याचा शुभारंभ सुप्रसिद्ध चित्रपट दिग्दर्शक शाम बेनेगल यांच्या शुभहस्ते हा सोहळा लोअर परेल येथील मॉलमध्ये संपन्न झाला. या सोहळ्यासाठी यशस्विनी अभियानाच्या संयोजिका सुप्रिया सुळे, सौ. बेनेगल, यशस्विनी अभियानाच्या मुख्य समन्वयक सौ. सुरेखा ठाकरे, बिग बझारचे दामोदरन आदी उपस्थित होते.

या बिग यात्रेत सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक, कला क्षेत्रातील मान्यवरांनी भेटी दिल्या. त्यात गृहमंत्री आर.आर. पाटील, अर्थमंत्री जयंत पाटील, सौ. सुलक्षणा पाटील, सौ. प्रतिभा पवार, पंकजा मुंडे, पूनम महाजन-राव, महापौर शुभा राऊळ, अभिनेते शम्मी कपूर, सौ. कपूर आ. सचिनभाऊ अहिर, सौ. शर्मिला ठाकरे, सौ. टीना अंबानी, सौ. रचना कपूर, सौ. कविता विनोद खन्ना, राज कपूर यांच्या कन्या रिमा कपूर जैन, हसिना जेठमलानी, निकिता गरवारे, नतोत्तम सक्सेरिया, पद्मिनी सोमाणी, बिग बझारच्या सी.ई.ओ. आशमी बियाणी, दामोदर मल, तेजस्विनी अधिकारी, अनिता पगारे, पराग साने, समीर वांचू, मागरिट लोबो, पत्रकार सुकृत खांडेकर, सौ. वर्षा प्रफुल पटेल, सौ. सुनेत्रा पवार, आ. हेमंत टक्ले, महिला व बालकल्याण विभागाचे सचिव श्री. विजय सदबीर सिंग, अरुणभाई गुजराथी, अलका कुबल, प्रणती सुशिलकुमार शिंदे यांनीही बिग-यात्रेला भेटी दिल्या. सुकन्या कुलकर्णी, कविता लाड, राणी गुणाजी व वैशाली सामंत, राज्याच्या महसूल सचिव (अप्पर) नीला सत्यनारायण, अभिनेते नवीन निश्चल, विजू खोटे, सुकन्या कुलकर्णी, कविता लाड यांनी भेटी दिल्या.

बचत गटातील महिलांसाठी मोबाईल दवाखाना बुधवार दिनांक २९ ऑक्टोबर, २००८ (बारामती)

यशस्विनी अभियानाच्या कामात अधिक प्रगती होण्यासाठी वेळोवेळी महिलांचे अभ्यास दौरे देशातील विविध भागात (नामवंत संस्थांमध्ये) आयोजित केले जातात. या अभ्यास दौऱ्यासाठी तसेच यशस्विनी अभियानाच्या विविध उपक्रमांसाठी आवश्यक असणारे वाहन पवार चॅरिटेबल ट्रस्टने सामाजिक जाणीवतून पुणे स्थित शरद मल्हार ट्रस्ट या संस्थेला चारचाकी वाहन उपलब्ध करून दिले आहे. बारामती येथे सुप्रिया सुळे यांच्या शुभहस्ते हा कार्यक्रम संपन्न झाला. या कार्यक्रमासाठी इंदापूर, भोर, बारामती येथील बचत गटांच्या महिला व समन्वयिका उपस्थित होत्या.

या गाडीत मोबाईल दवाखान्याचीही सुविधा आहे. या कार्यक्रमाचे आयोजन यशस्विनी अभियानाच्या पश्चिम महाराष्ट्र विभागीय समन्वयक वैशाली नागवडे यांनी केले.

'यशस्विनी सन्मान'

(मंगळवार दिनांक २५ नोव्हेंबर, २००८)

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई येथे यशस्विनी अभियानातर्फे विशेष योगदान देणाऱ्या महिला समन्वयकांचा 'यशस्विनी सन्मान' देऊन सत्कार करण्यात आला. या प्रसंगी केंद्रीय कृषीमंत्री ना. शरद पवार, माजी खा. बापुसाहेब काळदाते, माजी सचिव राम प्रधान, डॉ. राम ताकवले, अजित निंबाळकर, आ.सौ. उषाताई दराडे, शरद काळे, डॉ. रवि बापट, यशस्विनी अभियानाच्या संयोजिका सुप्रिया सुळे, मुख्य समन्वयक सुरेखाताई ठाकरे आदि उपस्थित होते. याप्रसंगी बोलतांना ना. पवार म्हणाले की, यशस्विनी अभियानाच्या माध्यमातून बचत गटांची चळवळ उभारून महाराष्ट्रातील महिलांनी समाजातल्या शेवटच्या थरापर्यंत विकासाची, आत्मभानाची, विकसनशील जगण्याची यशस्वी क्रांती केली आहे हे कौतुकास्पद आहे. यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई, यशस्विनी अभियानातर्फे यशस्विनी अभियानात विशेष योगदान देणाऱ्या महिला समन्वयकांचा 'यशस्विनी सन्मान' देऊन सत्कार करण्यात आला.

ना. पवार पुढे म्हणाले की, आज महाराष्ट्रात १० लाख बचत गट कार्यरत असून त्यातील ४ लाख बचत गटांची नोंद नाही. खेड्यातली तळागाळातली महिला व्यवस्थापन, दर्जा, सातत्य, पॅकेजिंग या अडचणींवर मात करून आपल्या मालाला हक्काची बाजारपेठ मिळविण्यात यशस्वी झाली आहे. वर्षानुवर्षे विकासापासून दूर राहिलेल्या भिगीनींच्या बचत गटाची चळवळ म्हणजे तिच्या उद्धाराचा, विकासाचा नवा अध्यायच आहे. महिलांनी आता आरोग्य, निरक्षरता या क्षेत्रातही काम करण्याची गरज आहे. नव्या समाज उभारणीचं हे कार्य आहे. यशवंतराव चव्हाण यांच्या समृद्ध महाराष्ट्राचं स्वप्न महिलांनी आपल्या कर्तृत्वातून पूर्ण केलं आहे, असे गौरवोद्गारही ना. पवार यांनी काढले.

याप्रसंगी माजी खा. बापुसाहेब काळदाते म्हणाले की, कुशल संघटनांच्या माध्यमातून एकसंध समाज व महिला सबलीकरणाचं ध्येय घेऊन सुरु असलेले 'यशस्विनी अभियान' चे कार्य रचनात्मक व अभिनव असून येणाऱ्या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी प्रत्येक महिलेला सक्षम करणारं आहे. तिच्या आर्थिक विकासाबरोबरच तिच्या जाणीवेचं कितीच विस्तारणारं हे अभियान व्यापक व परिवर्तनशील आहे. पुरुषांची मानसिकता बदलण्याचे सामर्थ्य या चळवळीत आहे. यातूनच सामर्थ्यवान सशक्त महिलांची पिढी निर्माण होईल, असेही ते पुढे म्हणाले.

यशस्विनी अभियानाच्या मुख्य समन्वयक सुरेखा ठाकरे यांनी आपल्या भाषणात यशस्विनी अभियानाच्या वाटचालीचा आढावा घेतला. यशस्विनी अभियान व बिग बझार यांचा सांमजस्य कराराने बाजारपेठेत बचत गटांच्या पदार्थांनी गुणवत्ता व दर्जा सिद्ध केला आहे. ग्राहकांचा वाढता प्रतिसाद आणि बचत गटांच्या पदार्थांना वाढती मागणी हे तिला आत्मविश्वास व बळ देण्याबरोबरच तिच्या विकासाला नवी दिशा देणारं ठरलं आहे. सुरेखा ठाकरे यांनी बचत गटांची आर्थिक उलाढाल, सातत्य व अभिनव व्यवस्थापन प्रणालीबाबतही माहिती दिली.

यशस्विनी अभियानाच्या लातूर येथील राज्यस्तरीय समन्वयक आशा भिसे यांनी मनोगत व्यक्त करतांना बचत गटात काम करत असतांना वेगवेगळ्या अनुभवांचे कथन केले. सेंद्रीय

शेती, प्रक्रीया उद्योग अशा क्षेत्रातील महिलांची यशोगाथा त्यांनी सांगितली. सकारात्मक, आर्थिक विकासाचा हा मार्ग महिलांची नवी ओळख निर्माण करणारा ठरला आहे, असे त्या म्हणाल्या. यावेळी मंदार भारदे यांनी तयार केलेली यशस्विनी अभियानाचा प्रवास चित्रीत करणारी फिल्म दाखविण्यात आली.

यशस्विनी अभियानातर्फे ११ निवडक समन्वयकांना गुजरात येथील अहमदाबाद व गोध्रा जिल्ह्यातील बचत गटांना व तेथे कार्यरत असलेल्या संस्थांना भेटी देण्यासाठी एक विशेष 'अभ्यास दौरा' ऑगस्टमध्ये आयोजित करण्यात आला. या अभ्यास दौऱ्याचे उत्कृष्ट नियोजन केल्याबद्दल घुळ्याच्या डॉ. सुवर्णा शिंदे यांचा देखील यावेळी मा.ना. शरद पवार साहेब यांचे हस्ते सत्कार करण्यात आला.

विशेष मार्गदर्शन शिबीर - 'या शिका कार्य करा' (बुधवार दि. २६ नोव्हेंबर, २००८)

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई, येथे यशस्विनी अभियानातर्फे 'या शिका व कार्य करा' या उपक्रमांतर्गत महाराष्ट्रातील बचत गटातील महिलांसाठी विशेष मार्गदर्शन शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यात महाराष्ट्राचे वनमंत्री ना. बबनराव पाचपुते, सुप्रिया सुळे, नगरविकास उपसंचालक प्राची जांभेकर, अण्णासाहेब आर्थिक विकास महामंडळाचे अध्यक्ष ना. गणेश पाटील, सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ बिझनेस मॅनेजमेंटचे डॉ. अरुण मुडबिद्री, महिला आर्थिक महामंडळाच्या अध्यक्षा खा. प्रभाताई ओझा, व्यवसाय शिक्षण संचालक, आर. आर. आसावा, संचालक व्यवसाय जयप्रकाश भुतांगे, आयडीया सेल्लुलरचे बसवराज पाटील व त्यांचे सहकारी, मुंबई विद्यापीठाचे डेप्युटी रजिस्ट्रार आशुतोष राठोड, ग्राहक सेवा केंद्राचे हेमंत भामरे आदिंनी मार्गदर्शन केले.

यावेळेस बोलतांना ना. बबनराव पाचपुते म्हणाले की, यशस्विनी अभियानाच्या माध्यमातून बचत गट चळवळीने अल्पावधीतच आपल्या कार्यकर्तृत्वाने, नवी अर्थक्रांती निर्माण केली असून आर्थिक सबलीकरणबरोबरच सामाजिक प्रतिष्ठा देण्याचं

तसेच महत्वाचं कामही केलं आहे. हीच या अभियानाची मोठी उपलब्धी आहे. यावेळी त्यांनी महाराष्ट्रातील बचत गट चळवळीचा आढावा घेतला. तसेच वन विभागातर्फे राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजना, धोरणांची माहिती दिली. यात तेंदूपत्ता उत्पादन, लाखेचा व्यवसाय, मद्य निर्मिती प्रकल्प, बांबू निर्मिती, वनऔषधी या प्रकल्पांचा समावेश होता. यासाठी मार्केटिंग मुल्य वाढविण्यासाठी उपयुक्त बाबींचीही माहिती त्यांनी दिली. महिलांना आजूबाजूच्या नव्या बदलांची माहिती व्हावी, या उद्देशाने शासनाच्या योजना, व्यवस्थापन शास्त्र अशा विषयांचा समावेश असलेल्या शिबिराचे आयोजन होणे, ही काळाची गरज असल्याचे ते म्हणाले.

शिबिराचे प्रास्ताविक करतांना सुप्रिया सुळे यांनी शिबीरामागची संकल्पना विषद केली. त्या म्हणाल्या की, ग्रामीण व महानगरी भागातील आर्थिक, सामाजिक, शिक्षण, आरोग्य यातील दरी पहिल्यांदा संपवणे महत्वाचं आहे. त्यासाठी सामाजिक समानतेसाठी ही चळवळ आहे. महिला बचत गटांच्या पदार्थांचा दर्जा, गुणवत्ता राखण्याबरोबरच त्यांच्यासाठी सूक्ष्म नियोजनाची गरज आहे. यासाठी महिलांबरोबर पुरुषांचाही सहभाग यात महत्वाचा आहे. बचत गट हे मॉडेल असून एका पिढीच्या उपक्रमाची ही सुरुवात असल्याचेही त्यांनी नमूद केले.

नगरविकास मंत्रालयामार्फत महिलांसाठी राबविण्यात येणाऱ्या योजनांबाबत माहिती नगरविकास उपसंचालक प्राची जांभेकर यांनी दिली. यात त्यांनी निरनिराळ्या स्तरांवर जाणीव जागृती प्रशिक्षण देऊन महिलांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण करण्याचे काम नगरविकास खाते करित आहेत. त्यातूनच बचत गटांना स्थानिक महिलांच्या उत्पादनाचा, कौशल्याचा वापर करून "आधार" नावाचं वैशिष्ट्यपूर्ण उत्पादन केंद्र (हब) बनविण्यासाठी प्रयत्न सुरु आहेत. महाराष्ट्राला नगरविकासासाठी केंद्राकडून सर्वात जास्त निधी मिळाल्याचेही त्यांनी सांगितले.

अण्णासाहेब पाटील आर्थिक विकास महामंडळाचे अध्यक्ष ना. गणेश पाटील यांनी महामंडळाच्या योजना सांगतांना प्रत्येक जिल्ह्यात स्वयंरोजगार कार्यालयात याविषयी मार्गदर्शन केंद्र आहे. यात कर्जासाठी कुटलेही जातप्रमाणपत्र लागत नसल्याचेही त्यांनी सांगितले.

सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ बिझनेस मॅनेजमेंटतर्फे यशस्विनी अभियानातर्फे 'व्यवस्थापकीय कौशल्य' यावर मार्गदर्शन डॉ. अरुण मुडबिंदी व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी केले. यात त्यांनी सन २०२० पर्यंतच्या यशस्विनीच्या उद्दिष्टाची माहिती दिली. यावेळी यशस्वी उद्योगांच्या यशोगाथांची उदाहरणे देत व्यवस्थापनासाठी आवश्यक मुल्यांची जाणीव करून दिली. त्यात 'ग्रासरूट ते ग्लोबल' या पंचसुत्रीची मांडणी केली व यशस्विनी अभियानाच्या महिलांच्या यशस्वी प्रवासाला दिशाच दिली. महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनासंदर्भात अध्यक्षा, प्रभाताई ओझा यांनी गरीब व गरजू महिलांना आधार देणाऱ्या 'माविम'च्या अंतर्गत ७२ हजार बचत गट असून त्यांच्या विकासासाठी कर्ज वितरणाच्या सुविधा, प्रशिक्षण कार्यक्रम यांची माहिती दिली. यावेळी ना. ओझा यांनी शासनाची तेजस्विनी योजना व यशस्विनी अभियान यांच्या संयुक्त विद्यमाने विविध योजना राबविण्यासाठी कटीबद्ध असल्याचे सांगितले.

श्री. आर. आर. आसावा-संचालक, व्यवसाय शिक्षण व जयप्रकाश भुतांगे-संचालक, व्यवसाय प्रशिक्षण यांनीही बचत गटांसाठी असलेल्या विविध व्यावसायिक अभ्यासक्रमांची व शासन स्तरावर असलेल्या योजनांची माहिती उपस्थित समन्वयकांना दिली.

आयडीया सेल्युलर कंपनीच्या महिलांसाठी असलेल्या योजनेची माहिती कंपनीचे अधिकारी बसवराज पाटील, यशवंतराव शिंदे, रोहन गुप्ता, अनिल अग्रवाल यांनी दिली. 'पॉकेट पीसीओ' या अभिनव योजनेतून मिळणाऱ्या फायद्यांची माहिती दिली.

'महिला सबलीकरणाच्या प्रक्रीयेत शिक्षणाचे महत्त्व' मुंबई विद्यापीठाचे डेप्युटी रजिस्ट्रार आशुतोष राठोड यांनी मार्गदर्शन करतांना विद्यापीठानी महिलांसाठी असलेल्या व्यवसायाभिमुख अभ्यासक्रमाची माहिती दिली व आधुनिक काळात अभ्यासक्रमाचे महत्त्व सांगितले.

हाट बाजाराची संकल्पना घेऊन ग्राहक सेवा केंद्राची स्थापना केल्याचे हेमंत भामरे यांनी सांगितले. यात नाशकातील ३०० बचत गटांचा गुप करून ग्राहक साखळी निर्माण करून, नाशिकमधील वेगवेगळ्या परिसरातील १५ वस्त्यांमध्ये हे काम सुरु असल्याचे

सांगितले. ७५० ग्राहक असलेल्या या केंद्राची वैशिष्ट्ये सांगून बचत गटातील महिलांनी याकामी पुढाकार घेऊन त्यांच्या पदार्थाना हे हक्काचे केंद्र असल्याचे सांगितले.

या कार्यशाळेत संपूर्ण महाराष्ट्रातील सुमारे ७०० महिला उपस्थित होत्या. अनेक महिलांनी मंत्री महोदय व इतर शासकीय अधिकाऱ्यांना विविध प्रश्न विचारून शंकांचे समाधान करून घेतले. हा उपक्रम यशस्वी होण्यासाठी सौ. सुरेखा ठाकरे, डॉ. सुवर्ण शिंदे, नसीमआरा शेख, आश्विनी पाटील, जयश्री सावंत यांनी विशेष प्रयत्न केलेत.

यशस्विनी अभियान व सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट, पुणे सामंजस्य करार (गुरुवार, दिनांक ११ डिसेंबर २००८)

बचत गटांना बाजाराभिमुख बनवण्यासाठी महिलांना व्यवस्थापनाचे घडे देण्यासाठी पुण्याच्या प्रसिद्ध सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट मार्फत (एसआयबीएएम) 'सिक्स सिम्मा' या अतिउच्च व्यवस्थापन प्रणालीचा महत्वाकांक्षी प्रयोग सुरु करण्यात आला होता. प्रत्येक बचत गटांना नवीन उद्दिष्ट, दिशा देण्याबरोबरच ब्रँडिंग, पॅकेजिंग, प्रशिक्षण, जमाखर्च तसेच एकूण व्यक्तिमत्त्व विकास आदिंचे शास्त्रीय घडे या माध्यमातून महिलांना मिळणार आहेत.

सुप्रिया सुळे यांनी बचत गटांना सक्षमीकरणासाठी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानतर्फे 'यशस्विनी अभियान' हाती घेतले आहे. त्यातून अपेक्षित बदल दृष्टीक्षेपात आला असून बचत गटांमार्फत उत्पादित होणाऱ्या मालाच्या दर्जाची खात्री ग्राहकांना पटविण्यात यश आले आहे. देशभरातील विस्तृत बाजारपेठ मिळवण्यासाठी हा महत्वाकांक्षी प्रकल्प हाती घेण्यात आला आहे. त्या संदर्भात 'यशस्विनी अभियान व सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंटमध्ये नुकताच सामंजस्य करार झाला.

या सामंजस्य करारानुसार नाशिक जिल्ह्यातील काही बचत गटांबरोबर (गुरुवार, ११ डिसेंबर २००८) रोजी पहिली बैठक संपन्न झाली. मुंबईनाका येथील विश्वास ज्ञान प्रबोधिनी अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, नाशिक येथे ही बैठक आयोजित करण्यात

आली होती. यावेळी सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंटचे, डॉ. अरुण मुडबिद्री, प्रा. संगीता डोके, प्रा. निता जोशी, अलोक चित्रे यांनी मार्गदर्शन केले.

सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंटने यासाठी गव्हर्नमेंट प्रोजेक्ट सेल या नावाने स्वतंत्र विभाग सुरू केला. बचत गटातील महिला आणि पुरुष अशा ४५३ जणांचा समन्वयक गट स्थापन करण्यात आला असून सुरुवातीला त्यांना प्रशिक्षण दिले जाणार आहे. नंतर त्यांच्या सहकार्याने विभागवार समित्यांची स्थापना करून प्रशिक्षण दिले जाणार आहे. तसेच सर्व बचत गटांचा प्राथमिक अभ्यास करून 'ब्ल्यु प्रिंट' तयार केली जाणार आहे. मोहिमेच्या पहिल्या टप्प्यात नाशिक, पुणे येथील २५ बचत गटांची निवड करण्यात आली आहे. 'ग्रासरूट टू ग्लोबल' ही पंच सुत्री राबवली जाणार आहे. त्यात सकारात्मक दृष्टिकोन, आत्मविश्वास यशस्वी होण्याचा निर्धार, योग्य प्रशिक्षण, नवी दिशा या पाच गोष्टी निश्चित करण्यात आल्या होत्या. या बैठकीसाठी विश्वास ठाकूर, डॉ. अस्मिता पाटील, सुनिता निमसे, भारती देशमुख, संगिता सुराणा तसेच १५० हून अधिक महिला उपस्थित होत्या.

सावित्री-यशस्विनी विक्री केंद्र उद्घाटन (शुक्रवार, दिनांक १२ डिसेंबर २००८)

पुणे येथे सावित्री-यशस्विनी विक्री केंद्राचा शुभारंभ पुणे सकाळचे संपादक मा. श्री. यमाजी मालकर यांच्या हस्ते मार्केट यार्ड परिसरात झाला. यावेळेस पुणे जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी मा. श्री. शाम वर्धने कार्यक्रमाचे अध्यक्ष म्हणून उपस्थित होते. याप्रसंगी श्री. मालकर म्हणाले की, सावित्री-यशस्विनी विक्री केंद्र हे खऱ्या अर्थाने यशस्विनी अभियान व शासन हातात हात घालून सामाजिक बांधिलकीचा आदर्श जोपासत आहेत. यातून महिलांना रोजगार मिळण्याबरोबरच तिचं सबलीकरण होत आहे, हे महत्त्वाचे ठरावे.

यशस्विनी अभियान नवीन प्रकल्प बैठक (गुरुवार, दिनांक २५ डिसेंबर २००८)

यशस्विनी अभियानातर्फे नाशिक येथे विश्वास ज्ञान प्रबोधिनी अॅण्ड रिसर्च इन्स्टिट्यूट येथे बैठकीचे आयोजन करण्यात आले

होते. या बैठकीस तालुका, जिल्हा व राज्यस्तरीय समन्वयकांना निमंत्रित करण्यात आले होते. त्यात वर्षभरातल्या विविध उपक्रमांचा आढावा घेण्यात आला. तसेच ०१ एप्रिल, २००९ ते ३१ मार्च २०१० मध्ये राबविण्यात येणाऱ्या उपक्रमांबाबत सखोल चर्चा झाली. त्यात ५०० नवीन सहसमन्वयकांची नेमणूक करण्यात येणार असून २५००० नवीन बचत गट जोडण्याचा अभियानाचा संकल्प आहे. व आपल्या विभागात दर महिन्याला दोन उपक्रम महिला राबविण्याच्या अभियानाच्या उपक्रमशीलतेवर भर देण्यात आला. तसेच महिलांसाठी वक्ता प्रशिक्षण शिबिराचे आयोजन करण्यात येणार आहे.

व्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यशाळा (मंगळवार, दिनांक १७ फेब्रुवारी २००९)

सिम्बॉयसिस इन्स्टिट्यूट ऑफ बिझनेस मॅनेजमेंट व यशस्विनी अभियान यांच्यात सामंजस्य करार झालेला असून मु. पो. लव्हाळे, ता. मुळशी, जि. पुणे येथे एक दिवसीय व्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. ह्यात महाराष्ट्रातील विविध भागातील राज्यस्तरीय, विभागीय, जिल्हा तसेच पश्चिम महाराष्ट्रातील पुणे, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, व सोलापूर या जिल्हांतील तालुका समन्वयकांनी सहभाग नोंदवला. या कार्यशाळेचे उद्घाटन सुप्रिया सुळे यांचे हस्ते झाले. याप्रसंगी सिम्बॉयसिसच्या प्राचार्या तथा संचालक डॉ. विद्या येरवडेकर, सिम्बॉयसिसचे संचालक डॉ. अरुण मुडबिद्री, प्रा. नीता जोशी, प्रा. संगिता डोके, डॉ. राहुल जोशी यांनी मार्गदर्शन केले.

याप्रसंगी बोलतांना सुप्रिया सुळे म्हणाल्या की, बचत गट महिलांच्या वस्तूंना, पदार्थांना कॉर्पोरेट बाजारपेठ मिळण्याबरोबरच तिच्या कर्तृत्वाला व्यापक अवकाश, दिशा मिळावी हाच कार्यशाळा आयोजना मागचा हेतू आहे.

डॉ. विद्या येरवडेकर म्हणाल्या की, सिम्बॉयसिस बचत गटांच्या माध्यमातून पब्लिक सेक्टरमध्ये काम करण्यात यशस्वी होत आहे. बचत गटांचा सकारात्मक प्रतिसाद हीच आमची ऊर्जा आहे.

कार्यशाळेच्या दुसऱ्या सत्रात प्रा. संगिता डोके यांनी बचत

गटांच्या प्रशिक्षणाचे नेमके स्वरूप आणि त्यात महिलांचा सक्रीय संबंध यांचे महत्त्व विषद केले व यासाठी व्यवस्थापनातील कुठल्या घटकांचा उपयोग करता येईल याची माहिती दिली.

डॉ. अरुण मुडबिद्री यांनी सांगितले की, कुठल्याही क्षेत्रात काम करत असतांना लागणारी कार्यक्षमता, स्वप्न पाहण्याची वृत्ती, संघभावना म्हणजेच यशस्वी होण्याची गुरुकिल्ली यांची सांगड घातली व विविध क्षेत्रात यशस्वी व्यक्तिमत्त्वांचा परिचय आणि त्यांच्या यशाचे गमक यांचाही शोध घेतला.

शेवटच्या सत्रात 'म्युझिक क्लिनिक' हा अभिनव कार्यक्रम डॉ. राहुल जोशी यांनी सादर केला. त्यात त्यांनी 'स्वर संवेदना'

हा विषय घेऊन संगीताचा मनावर, शरीरावर नेमका काय परिणाम होतो हे सप्रयोग स्पष्ट केले.

संगीतातल्या सात सुरांनी आयुष्य, मानसिक आरोग्य कसं सुंदर करता येते, स्वरांमधून मिळणारे निरंतर सुख, ह्यातून मिळणारी ऊर्जा याची स्वरमय मांडणी केली. महिलांशी संवाद साधत कार्यक्रमाची रंगतही वाढवली.

संगीतातून स्वास्थ्य किती प्रभावीपणे मिळवता येते याचाच हा प्रयोग होता. कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी सिम्बॉयसिसच्या शितल पुरंदरे, अलोक चित्रे, विजय ढोके, केदार रावणगावे, अनुजा कानडे, विश्वजीत पाटील आदींनी परीश्रम घेतले.

केवळ नामस्मरणाने काहीही साध्य होत नाही

“आपण घरी असतां मी तुमच्या नांवाने एखाद्या धातूच्या अथवा दगडाच्या मूर्तीवर पुष्पे वाहून तुमच नामस्मरण केल्यास तुम्हांला त्यापासून काही खरा फायदा होईल काय? त्याचप्रमाणे एका मातापित्यास सुमारे दहा मुले झाली; व त्या उभयतांनी परिश्रम करून आपला वृद्धापकाळ होई तोपर्यंत त्यांचे पालनपोषण केले व ती आता उभयतां वृद्ध होऊन पंगू झाल्यावर त्यापैकी थोरल्या मुलानें त्यांच्या पालनपोषणाकरिता काही खटपट न करिता माझी माता, माझा पिता असें पोकळ नामस्मरण करूं लागल्यास मातापित्यासह त्याच्या भावंडास उपवासाने मरावें लागेल कीं नाही बरें? परंतु दुसऱ्या मुलाने मातापित्यांचे नामस्मरण न करिता मोठ्या काळ कष्टांनीं श्रम करून आपल्या मातापित्यांचें व भावंडांचे पालनपोषण केल्यास त्याचे आईबाप व बहीणभावंडे सुखी होऊन आनंद पावतील किंवा नाही बरें? यावरून केवळ मातापित्यांचें पोकळ नामस्मरण करणारा मुलगा किंवा अतिमेहनत करून स्वकष्टानें त्यांचें व बहीणभावंडांचें पोषण करणारा या सर्वास आवडेल? तद्वत् आपल्या परिश्रमाने उदरनिर्वाह न करितां अथवा जगाच्या हितासाठी न झटतां, केवळ आपलें पोट जाळण्याप्रीत्यर्थ बहुरुप्यासारखे ढोंगी बैराग्याचे सोंग घेऊन सर्वकाळ भांग पिऊन तिच्या अंमलात अज्ञानी भोळ्या जनांचे मिष्टान्नांवर नित्य ताव देऊन लाल गाजरासारखे गलेलट्ट पडून, निरर्थक निर्मीकाचें नामस्मरण करतात, ते निश्चयेंकरून विचारवान पुरुषांच्या उपहासास पात्र होतात.”

• महात्मा फुले

नवमहाराष्ट्र युवा अभियान विशेष उपक्रम

महाराष्ट्र राज्य युवा धोरण जाहीरनामा

महाराष्ट्र राज्याच्या स्थापनेस ५० वर्षे पूर्ण होत आलेली असतानादेखील महाराष्ट्र शासनाने युवांविषयीचे धोरण जाहीर केलेले नाही. तसेच शासनाची महाराष्ट्रातील युवांविषयीची भूमिका निश्चित नाही. या कारणास्तव नवमहाराष्ट्र युवा अभियानातर्फे महाराष्ट्र राज्य युवा धोरण जाहीरनामा उपक्रम हाती घेण्यात आलेला आहे. १९८७ हे वर्ष जागतिक युवा वर्ष म्हणून घोषित केले गेले. त्यानंतर १९८८ साली भारत देशाचे पहिले युवा धोरण जाहीर करण्यात आले. त्यात अजून भर घालून २००३ साली केंद्र शासनाने दुसरे युवा धोरण जाहीर केले आणि त्यात दर ५ वर्षांनी धोरणाच्या अंमलबजावणीसंदर्भातील अवलोकन सामाजिक संस्थांनी तसेच शासनाने करावे असे सुचविले. या धोरणास आता ५ वर्षे पूर्ण झालेली असून याची महाराष्ट्र राज्य पातळीवर किती प्रमाणात अंमलबजावणी झाली, याचे अवलोकन महाराष्ट्रातील सामाजिक संघटना, संस्था, अभ्यासक यांच्या सहकार्याने करण्याचेदेखील नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाने या उपक्रमांतर्गत ठरविले आहे.

महाराष्ट्र शासनाच्या क्रीडा व युवक सेना संचालनालयामार्फत ज्या विविध योजना राबविल्या जातात, त्या योजनांमधील जवळपास ८०% योजना या क्रीडा क्षेत्राशी संबंधित असून युवक कल्याणविषयक फार कमी योजना राज्य शासन राबवित आहे. मुळात महाराष्ट्र राज्याच्या एकूण लोकसंख्येच्या (२००१ च्या जनगणनेनुसार - ९,६८,७८,९२७ यातील १३ ते ३५ वर्षे वयोगटातील युवांची लोकसंख्या ४,१३,४७,८२१) ४२.६८% लोकसंख्या ही युवांची असून या वर्गातील लोकसंख्येकरिता, त्यांच्या सर्वांगीण विकासाकरिता शासनाने कुठलेही धोरण ठरविलेले नाही. या कारणास्तव यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई, नवमहाराष्ट्र युवा अभियानाने, महाराष्ट्र राज्यातील युवांच्या सर्वांगीण विकासासंदर्भात शासनाने स्वयंसेवी संस्था, संघटनांनी विविध योजना कार्यान्वित कराव्यात आणि त्या संदर्भातील धोरण शासनाने लवकरात लवकर तयार करावे, अशी मागणी केलेली आहे.

अभियानाने फक्त मागणीच न करता या संदर्भातील आदर्श धोरण कसे असावे, याचा आराखडा जाहीरनामा स्वरूपात शासनाकडे बुधवार दि. १२ ऑगस्ट ०९ रोजी सुपूर्द करण्याचा संकल्प केलेला आहे.

कार्यक्रम अंमलबजावणीची रचना :-

विचारमंथन गट : भारत देशाच्या युवा धोरणात (२००३) युवांसंदर्भात विकासात्मक कार्य करण्यासाठी विविध विषय विशद करण्यात आलेले आहेत. ते संबंधित विषय आणि आजच्या काळानुरूप व भविष्याचा विचार करून महाराष्ट्रातील युवांशी संबंधित काही नवीन विषय अभियानाने या जाहीरनाम्यात समाविष्ट केले आहेत. या सर्व विषयांमधील महाराष्ट्रातील तज्ज्ञ, विचारवंत, अभ्यासक, स्वयंसेवी संस्थांचे प्रतिनिधी यांना आमंत्रित करून एक विचारमंथन गट तयार करण्यात आलेला आहे. या गटामार्फत या विषयासंदर्भात युवांचा सहभाग व त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शासनाने घ्यावयाची भूमिका या बाबत विचार करण्यात येणार आहे.

धोरण जाहीरनाम्यातील समाविष्ट विषय :

- माध्यमे-युवा (पत्रकारिता व जनसंवाद)
- लिंग समभाव
- सुजाण नागरिकत्व व राजकीय जागृती
- कृषी व पूरक व्यवसाय
- पर्यावरण व वन्यजीव जतन
- विज्ञान, तंत्रज्ञान व वैज्ञानिक दृष्टिकोन
- महाराष्ट्राचे युवा धोरण : स्वरूप व आशय - युवांच्या जबाबदाऱ्या हक्क व कर्तव्ये, उद्दिष्टे व युवांची व्याख्या
- महाविद्यालयीन शिक्षण-पदवीपूर्व, पदवी व पदव्युत्तर
- क्षमता विकास, रोजगार (संघटित/असंघटित)
- आरोग्य व कौटुंबिक स्वास्थ्य
- हिंसा, सामाजिक न्याय व एकात्मता
- कला, साहित्य, संस्कृती व क्रीडा

विभागीय युवा परिषद :

तसेच त्यांनी तयार केलेले विषयासंबंधातील टिपण हे विभागीय युवा परिषदांमध्ये ठेवण्यात येईल. राज्यभरात १२ विभागीय युवा परिषदा १२ ऑगस्ट २००९ पूर्वी प्रतिष्ठानच्या विभागीय केंद्रांमार्फत नवमहाराष्ट्र युवा अभियानातर्फे आयोजित करण्यात येतील आणि या ठिकाणी विचारमंथन गटातील सन्माननीय सदस्य आपल्या भूमिका या ठिकाणी मांडतील. या परिषदेत उपस्थित विद्यार्थी, युवा, संघटनेचे प्रतिनिधी, संस्थांचे प्रतिनिधी हे विषयानुरूप सूचना, अभिप्राय व समस्या मांडतील. त्यातील प्रमुख समस्यांचा, सूचना व अभिप्रायांचा समावेश विचारमंथन गटातील सन्माननीय सदस्य हे महाराष्ट्र राज्य युवा धोरणासंदर्भात आपल्या विषयाच्या अंतिम आराखड्यात करतील. या निमित्ताने युवा धोरण व युवांचे हक्क, कर्तव्य, जबाबदाऱ्या या संदर्भात मोठ्या प्रमाणावर परिषदांमध्ये जनजागृती व वातावरण निर्मिती होण्यास निश्चितच मदत होईल.

राज्य पातळीवर सर्व्हेक्षण :

आकडेवारीनुसार १२% विद्यार्थी हे उच्च शिक्षणाचा लाभ घेतात. तसेच ८८% विद्यार्थ्यांची माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शिक्षणातून गळती होते. या कारणास्तव युवा परिषदांमधून १२% मधील विद्यार्थ्यांचे प्रतिबिंब या धोरणातील जाहिरनाम्यात प्रकट होईल. अन्य ८८% युवांच्या या धोरणातील सहभागाकरिता नवमहाराष्ट्र युवा अभियान, युवा संस्था, सी.वाय.डी.ए., टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस व अन्य संस्था, संघटनांच्या सहकार्याने त्यांच्या विविध समस्यांच्या निरीक्षणाकरिता, त्यांच्या मागण्यांची दखल युवा धोरणात घेण्यात यावी, या करिता राज्य पातळीवर सर्व्हेक्षण करण्यात येणार आहे. या सर्व्हेक्षणातून प्राप्त झालेल्या तथ्यांचा विचार विचारमंथन गट आपल्या अंतिम आराखड्यात करेल.

राज्यस्तरीय युवा परिषद :

या सर्व युवा परिषदांचा, सर्व्हेक्षणाचा विचार करून विचारमंथन गट महाराष्ट्र राज्य युवा धोरणाचा जाहिरनामा तयार करेल. हा जाहिरनामा बुधवार दि. १२ ऑगस्ट ०९ रोजी मुंबई

येथे महाराष्ट्रातून आलेल्या शेकडो युवांच्या उपस्थितीत दिवसभराच्या परिषदेच्या समारोप कार्यक्रमात शासनाकडे सुपूर्द करण्यात येईल.

अंमलबजावणी प्रक्रिया :

राज्यस्तरीय युवा परिषदेनंतर या धोरणाची शासनाने अंमलबजावणी करावी आणि युवांच्या विकासासंदर्भात राज्य पातळीवर योजना जाहीर कराव्यात. तसेच अन्य मागण्यांकरिता संस्था, संघटनांच्या मदतीने दबाव गट तयार करण्यात येईल. या दबाव गटामार्फत शासकीय अधिकाऱ्यांसोबत तसेच संबंधित खात्यांच्या मंत्र्यांसोबत बैठकी आयोजित करून शासनाने धोरण जाहीर करावे आणि त्याची अंमलबजावणी करावी, यासाठी प्रयत्न करण्यात येतील.

कार्यक्रम अंमलबजावणीची कार्यपद्धती :

संयोजन समिती :

या समितीद्वारे महाराष्ट्र राज्य युवा धोरणाच्या कार्यपद्धतीची दिशा ठरविण्याचे कार्य तसेच जाहिरनाम्याचे अंतिम स्वरूप मसुदा समितीच्या सहकार्याने पूर्ण करण्याचे कार्य करण्यात येईल. या समितीची रचना पुढीलप्रमाणे -

निमंत्रक	मा. सुप्रिया सुळे
संयोजक	मा. दत्ता बाळसराफ
सहसंयोजक	मा. विश्वास ठाकूर
समन्वयक	मा. विजय कान्हेकर
संघटक	नीलेश राऊत

संघटन समिती :

संघटन समिती ही संयोजन समितीच्या मार्गदर्शनाखाली कार्य करेल. संयोजन समितीतर्फे आपण दिलेल्या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीचे कार्य संघटन समितीकडे असेल. तसेच या समितीद्वारे विभागीय युवा परिषदांचे आयोजन करण्यात येईल. संघटन समितीच्या संपूर्ण समन्वयाचे कार्य संघटक निलेश राऊत हे पाहतील.

यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार २००८

श्री. संजय पाटील

सन्मानपत्र

कोल्हापूर शिल्पशास्त्रीत करवीर तालुक्यातल्या बडकशिवले या गावी एका शेतकरी कुटुंबात आपला जन्म झाला. त्यामुळेपरची आर्थिक परिस्थिती अत्यंत वेताचोव,अशा परिस्थितीत दहाविषयतचे शिक्षण आपल्या गावापासून चार किमीपेठेवर असलेल्या बुधे या गावात आपण घेतले. शिक्षणाची चांगली सोय नसल्यामुळे पुढील शिक्षणासाठी करवीर तालुक्यातील कोपळी या मामाच्या गावी आपण आसात.एकिकडे शिकण्याची जिद्द आपल्यात असतानाच आर्थिक बणाबण काही केल्या आपली पाठ सोडत नव्हती. अशा कठीण अवस्थेत तुमचे मामा तुमच्या मदतीला धावून आले. त्यांनी तुम्हाला त्यांच्या घरी ठेवले. माझे वाडवड, मारे केले. त्यांच्या सहकार्यानि भोगावतीच्या महाविद्यालयातून आपण एसायन शास्त्राची पदवी घेतली.

भोगावतीच्या महाविद्यालयात असताना आपल्या मुचवतेची जाणोव तेथील प्राध्यापकांना केन्हाच झाली होती. तेथील प्राध्यापकांनी तुमचे पुढील ध्येय स्पष्ट केले. ते म्हणजे मुंबई विद्यापीठातिल एरोमोटो विभागात प्रवेश मिळविण्याचे.त्यादृष्टिने आपल्या अभ्यासाची वाटचाल सुरू झाली. आणि तुम्ही पुढीसोटीत प्रवेश मिळवला. माघ तेथेही आर्थिक बणाबण तुमची पाठ सोडत नव्हती. यावेळीही तुमचे मामा तुमच्या मदतीला धावले. तुम्हाला सदैव मार्गदर्शन करणारे भोगावती महाविद्यालयातील प्राध्यापक तुमच्या मदतीला धावून आले. त्यांचे सहकार्य व मार्गदर्शन आणि तुमचे कष्ट या बळावर आपण सन २००० मध्ये बी.टेक ही इंजिनिअरींगची पदवी संपादन केले.

बी.टेक झाल्यावर आपल्या करिअरला वेगळे वळण लागले. विकासाच्या नव्या वाटा मोडवण्या झाल्या. त्यानंतर आपण पांढिबेरी येथील एका टेक्सटाइल कंपनीत वरिष्ठ प्रकल्प अधिकारी म्हणून रुजू झाला.दुष्परिस्थितीच्या प्रवासात ज्यांनी ज्यांनी सहकार्य केले होते. त्यांचे जण घेतले करण्या आपण प्रयत्न केला. एकदरिंत ती काळ आपल्यासाठी आर्थिक सुवातीचा होता. तरीही मगानासाठी काही तरी सहकार्यात्मक करावचे, याचा विचार आपल्या मनात येऊ लागला असतानाच नियतीने तुमच्याशी पुन्हा एकदा श्रेष्ठ घेऊला.

मोकरोवर असताना विविध अपघातात आपल्या पायांना जबरदस्त दुखापत झाली. उपचारासाठी मुंबईतील नावाजलेल्या दवाखान्यात दाखल झाला. तेथील तज्ज्ञ डॉक्टरांनी आगला जिव पाचविण्यासाठी दोन्ही पांय कापून टाकण्याचा सल्ला दिला.ती आजार घेवून आपण स्वित्झरलंडला गेलो. आपल्या जिवनमरणाचा तो प्रश्न होता. शेवटचा उपाय म्हणून कोल्हापूरतील शिवांजु हॉस्पिटलमध्ये दाखल होण्यासाठी आपण गेलात. तुमची अवस्था बघून तेथेही तुम्हाला दाखल करून घेतले नाही. शेवटी तुम्ही स्वतःच उपचाराच्या पध्दती वाचून स्वतःचा वेध झालात. त्यातून थोडी सुधारणा झाल्यावर माघ त्या दवाखान्यात तुम्हाला दाखल करून घेण्यात आले.काही दिवसांनच तुम्हाला हिंदता फिरता येऊ लागले. दरम्यान या सर्व कालावधीत आपले एक वर्ष बाया गेले. या काळात आपण वाचून, चिंतन केले. आयुष्याचे ध्येय निश्चित केले.आजारातून बरे वाटू लागल्यावर आपणनोकरी करावी, असे आपल्या घरच्यांन वाटत होते. मात्र आपण आपल्या निर्माणवर ठाम होला.

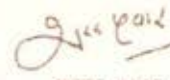
त्रैविक शेती तंत्रज्ञान व आधारभूत समतोम विकास या क्षेत्रातील सद्योघनान वाढून घेण्याचे आपण निश्चित केले होते. त्यादृष्टिने आपण त्रैविक शेती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील सस्था, तज्ज्ञ यांच्या भेटी घ्यायला सुरुवात केली. त्यावरून अभ्यास, चर्चा, संशोधन व त्याचे मादरीकरण करत आपला पुढचा प्रवास सुरू झाला.सुमारे तीन वर्षांपुढी भारतीय अॅग्रो इन्डिस्ट्रिय फाउण्डेशन या संस्थेत आपण रुजू झालात.या तीन वर्षात आपल्या संशोधनाने भरारी घेतली.या दिवसांनी आपण गांठूळ व्रत, दाहपणी, रासायनिक पध्दतीची कीड, रोग नियंत्रण आदींचे संशोधन सुरू केले.भालाच्या शंभर पारंपरिक जातींचे संवर्धन, साऊनन याचा पशुधनी प्रयोग राबविना, 'बीज पुनःजीवीकरण'चे आधुनिक तंत्रज्ञान विकसित केले. अॅग्रो ड्रॉन व्रत पध्दती विकसित केली,मध्यमती सोड बँक स्थापन केली.त्यासाठी प्रयोगशाळा सुरू केली. आपले संशोधन इतरांना समजावे. त्याचा प्रत्यक्ष भोतक्यांना उपयोग व्हावा, यासाठी आपण शेतकरी, आदीवासी यांना त्यात सामावून घेतले.

संपूर्ण: त्रैविक पध्दतीने शेतांच्या तंत्रज्ञानाचा अतिशय अल्प दयात वापर भोतक्यांना करता यावा, या रितीने आपले संशोधन सुरू आहे. त्रैविक शेती तंत्रज्ञान व आधारभूत विकास यावर आपले संशोधन सुरू असताना आपण अनेक शोध निबंध सादर केले अनेक कार्यशाळा घेतल्या. आपल्या संशोधनाचा अनेकांना प्रत्यक्ष अनुभवत उपयोग झाला.कोल्हापूर, पुणे, वेणगाव, तिरुची, कराड येथे आपण शोध निबंध सादर केले. आपल्या कार्याची दखल आजवर अनेकांनी घाली आहे. माजी राष्ट्रीय अखुल कलाय यांनी आपल्या प्रकल्पाला भेट देवून आगल्याला कौतुकाची याप दिली आहे. अति द्रिया टोडअने आपल्या कार्याची माहिती देभार पसरवली आहे.सहाडी गांठोने, स्टार याहिनी यांनीही आपल्या कार्याचे प्रक्षेपण केले आहे.

आपल्या कार्यकुत्याची मोठ घेऊन, या कार्याला वाटवळ मिळाने, यासाठी आपणआम आज यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार २००८ प्रदान करून आपला सन्मान करताना यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईच्या नाकारारातून युवा अभियानात विशेष सन्मान वाटत आहे.

परधनी
१२ जानेवारी २००९

एला बाळसराफ
संयोजक
नवमहाराष्ट्र गुण अभियान

शरद पवार
अध्यक्ष
यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार २००८

श्रीमती मुक्ता दाभोळकर

सन्मानपत्र

आपला जन्म बैदगावना ज्ञाना, सातारच्या न्यू इग्लिश स्कूलमध्ये मराठी माध्यमातून आपण प्राथमिक शिक्षणाचे धडे घेतले. पुढील शिक्षणासाठी आपण पुण्याला आला. येथील फर्ग्युसन महाविद्यालयातून आपण कला शाखेची पदवी संपादन केली. त्यानंतर आपण कापडाची पदवी मिळवली. महाराष्ट्रात परिचित असलेल्या दाभोळकर कुटुंबात आपला जन्म ज्ञाना असल्याने समाजसेवेचे बाळकडू आपणस घरातून मिळत गेले. विद्यापीठांय शिक्षण सुरू असताना आपला वैयक्तिक आणि सामाजिक विकास सुरू होता. आई-वडिनांचे मार्गदर्शन, बोरामोठ्यांचे संस्कार यातून आपल्यामध्ये एक सामाजिक मन आणि जाणिव निर्माण झाली. वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचे घरातील वातावरण, लोकशाही मुल्यांवरील श्रद्धा, धर्मनिरपेक्षताबादी विचारसरणी यातून आपल्या विचारांची आणि कार्याची बैठक पक्की झाली. आई-वडिलांचे सामाजिक कार्य आपण महानपणापासून जवळून पहात आला. त्यातून तुम्ही शिकला. म्हणूनच प्रकल्पाधारित संस्थेमध्ये काम करण्यापेक्षा समाजाच्या व्यापकहिताचा जेथे संबंध येतो, अशा क्षेत्रास हात घालण्याचे तुम्ही ठरवले. सुरुवातीला तुम्ही अद्यध्या निर्मूलनाच्या कार्यात सहभागी झाला.

भारतीय संविधानात ७३ री घटनादुरुस्ती झाली. त्यातून राजकीय मतेच्या बिकेदिकरणाच्या अनेक शक्यता व संघी निर्माण झाल्या. महिला, दुर्बल घटक, अनुभूतीत जाती-जमाती, मागास घटक यांच्यासाठी मतेची कबाडे उघडती गेली. सामाजिक बदलासाठी मतेच्या अभिगर्णाची आवश्यकता होती, त्यासाठी संविधानातील ही दुरुस्ती मोलाची ठरली. मुना-मुनीच्या तैमिक शिक्षणाच्या कार्यक्रमाद्वारे तुम्ही आपल्या सामाजिक कार्याची सुरुवात केली. त्यानंतर डॉ. पी. व्ही. मंडलीक ट्रस्ट या पंचायत राज क्षेत्रात काम करणाऱ्या सामाजिक संस्थेबरोबर आपण काम करायला सुरुवात केली. ते वर्ष होते १९९६. आजतागायत या संस्थेशी आपले जिव्हाभावाचे नाते निर्माण झाले आहे. महिलांना आरक्षणाद्वारे फक्त पदे मिळून काहीच उपयोग होत नाही. तर या आरक्षणासाठी हेतू साध्य झाला पाहिजे. त्यामुळे तुम्ही पंचायत राज विषयक प्रशिक्षण महिलांना द्यायला सुरुवात केली. सरपंच पदावर असलेल्या महिलेस काही अधिकार असतात. ते तिच्या राबवाचे तागतात काही निर्णय तिला घ्यावे लागतात. पुरुष मतेची ती कळवूची बाह्यी होता कामा नये, यासाठी अधिकार व सत्ता यांचे अमलबजावणी करून महिलांचे मर्यादितकरण करणे, यासाठी आपण कार्यरत झालात.

दापोली - बडगण्ड तालुक्यात आपण 'पंचायत सल्ला' हा उपक्रम राबवत आहात. महिला सरपंचांना प्रशासकीय कामकाज समजावून सांगणे, त्यामध्ये त्यांना पारंगत करणे, यासाठी आपण कार्यरत आहात. महिलांमध्ये आत्मविश्वासातील कामपणा, निर्णय घेण्याच्या क्षमतेत वाढ, नेतृत्व विकासाचे सर्वांकरण यासाठी आपण प्रयत्न करत आहात. ग्रामपंचायत निधी हा आपल्या अभ्यासाचा आवडता विषय आहे. ग्रामपंचायतीतील महिला व बालकन्याण निधी बहूतांशवेळा खर्च केला जात नाही, असे रत्नागिरी जिल्ह्याचा प्रशासकीय अहवाल अभ्यासल्यावर आपल्या लक्षात आले. तो विषय आपण कोकणासह महाराष्ट्रभर उचलून धरला.

ग्रामपंचायतीने प्रत्येक झालेदाराला लेखा हिशोब घरपोच द्यावा, असे असताना त्याची अमलबजावणी होत नाही. यासाठी आपण 'हिशोब टा' अभियान राबविले. त्याचा परिणाम म्हणून दापोली तालुक्यातील टाळसुरे या ग्रामपंचायतीने हिशोब द्यायला सुरुवात केली. या कार्यक्रमाचे महत्त्व ओळखून तत्कालीन ग्रामविकास मंत्री आर. भार. पाटील यांनी आपले अभिनंदन केले. या कामातून पुढे आपला ग्राम शिक्षण समितीची सुरुवात झाली.

ग्रामपंचायतीमध्ये एक ग्रामशिक्षण समिती असते. या समितीचे अध्यक्ष सरपंच असतात. शाळांमध्ये मुलांची इतरे, गळती, मुलांच्या शिकण्याच्या पध्दती, यावर ग्रामशिक्षण समिती महत्त्वाची भूमिका बटवू शकते. ग्रामशिक्षण समितीने स्थानिक शाळांच्या अद्यध्या मोडवाव्यात. त्या शाळांवर देखरेख करावी, अशी त्यांच्याकडून अपेक्षा आहे. याकडे आपण लक्ष वेधते. ग्रामशिक्षण समितीला प्रत्यक्षात शाळेची गुणवत्ता देखील तपासण्याचे अधिकार आहेत. हे आपण गावकऱ्यांना सांगितले. सध्या ग्रामशिक्षण समिती हा आपल्या आवडता आणि जिव्हाळ्याचा विषय झाला आहे. अन्य खर्चाचे शैक्षणिक साहित्य व अंगणवाडी सेविकांना प्रशिक्षण असा प्रकल्प सातवाराची व दापोली तालुक्यात आपण सध्या राबवत आहात.

ग्रामपंचायतीच्या मदतीने अंगणवाडींना पूर्वप्राथमिक शिक्षणाचा दर्जा उंचावणे. जिन्हापरिषद शाळांमध्ये पाठ्य, शिक्षण व ग्रामस्थ यांचा सहभाग वाढवणे. तसेच ग्रामशिक्षण समिती दर्जादार शाळांसाठी काय करू शकते, या विषयावर पुस्तिका प्रकाशित करण्याचा आपला मानस आहे.

आपल्या कार्यकर्तृत्वाचा नोंद घेऊन, या कार्याला पाठबळ मिळावे, यासाठी आपणस आज यशवंतराव चव्हाण युवा पुरस्कार २००८ प्रदान करून आपला सन्मान करताना यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबईच्या नवमहाराष्ट्र युवा अभियानात विशेष अभिमान वाटत आहे.

परभणी
१२ जानेवारी २००९

(11/02/09)
दशा बाळसराफ
संयोजक
नवमहाराष्ट्र युवा अभियान

शरद पवार
अध्यक्ष

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

प्रतिष्ठानची विक्रीसाठी असलेली प्रकाशने :

	किंमत रूपये
०१. यशवंतराव चव्हाण : विधी मंडळातील निवडक मराठी भाषणे भाग १ संकलन : डॉ. व्ही. जी. खोबरेकर	२००.००
०२. वाय. बी. चव्हाण : सिलेक्टेड स्पीचेस-विधीमंडळ भाग २ संकलन : डॉ. व्ही. जी. खोबरेकर	२५०.००
०३. सिलेक्टेड स्पीचेस इन पार्लमेंट-वाय. बी. चव्हाण खंड १ ते ४ संपादन : राम प्रधान	प्रत्येकी २५०.००
०४. यशवंतराव चव्हाण यांचे मौलिक विचार संकलन - ना. धों. महानोर	३.५०
०५. सह्याद्रीचे वारे - यशवंतराव चव्हाण	३०.००
०६. म. ज्योतिबा फुले यांचे निवडक विचार संकलन - प्रा. गजमल माळी	१२.००
०७. बेकारी निर्मूलनातून ग्रामीण विकास - संपादक - वि. स. पागे	३५.००
०८. महाराष्ट्रातील दुष्काळ आणि जलसंपत्तीचे नियोजन - संपादन - अण्णासाहेब शिंदे	६०.००
०९. महाराष्ट्र : एक दृष्टीकोन - शरदराव पवार - भाषणसंग्रह - संपादन - दादासाहेब रूपवते	७५.००
१०. पंचायत राज, जिल्हा नियोजन आणि ग्रामीण विकास - संपादन पी. बी. पाटील	१००.००
११. नवभारत : परिवर्तनाची दिशा - संपादन - पी. बी. पाटील	१००.००
१२. विमुक्तायन : महाराष्ट्रातील विमुक्त जमाती : चिकित्सक अभ्यास - संशोधक / लेखक - लक्ष्मण माने	२५०.००
१३. महिलासंबंधीचे धोरण : स्वयंसिद्धतेकडे वाटचाल - डॉ. नीलम गो-हे	१५.००
१४. यशवंतराव चव्हाण - चरित्र - लेखक - अनंतराव पाटील	८०.००
१५. शब्दाचे सामर्थ्य - संपादन. राम प्रधान	३७५.००
१६. महाराष्ट्राची चार दशकांतील वाटचाल : एक आढावा (इंग्रजी) (यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई व महाराष्ट्र आर्थिक विकास मंडळ यांचे संयुक्त प्रकाशन)	२५०.००
१७. बाऊंटीफूल बनियन - डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील चरित्र खंड ४ (इंग्रजी) बॅ. पी. जी. पाटील	८००.००
१८. ज्येष्ठ नागरिकांसाठी पुस्तिका	३५.००
१९. अजिंठा - (काव्यसंग्रह) लेखक - ना. धो. महानोर (इंग्रजी)	१५०.००
२०. 'ई' बुक (मराठी/इंग्रजी) (यशवंत साहित्य/फोटो)	१५०.००
२१. न्यायालयीन व्यवहार आणि मराठी भाषा	४००.००
२२. शैक्षणिक गुणवत्ता : आव्हान आणि आवाहन	२००.००

व्हिडिओ कॅसेट्स

- * मी. एस. एम. : एस. एम. जोशी यांचा जीवनपट
- * तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी : तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी यांचा जीवनपट
- * प्रवासी पक्षी : सुप्रसिद्ध साहित्यिक कुसुमाग्रज यांचा जीवनपट
- * पुल वृत्तांत : पु. ल. देशपांडे यांचा जीवनपट
- * या चारही व्हिडीओ कॅसेट्सची निर्मिती यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानने केली असून दिग्दर्शनाची जबाबदारी सुप्रसिद्ध दिग्दर्शक डॉ. जब्बार पटेल यांनी पार पाडली.
- * कॉ. केशवराव जेधे : कॉ. केशवराव जेधे यांचा जीवनपट, दिग्दर्शन - श्री. राम गबाले
- * येस् आय एम कम्युनिस्ट : कॉ. श्रीपाद अमृत डांगे यांच्या जीवनावरील अनुबोधपट, दिग्दर्शन - विनय नेवाळकर

*Yashwantrao Chavan Pratishthan's
Academy Of Information Technology*

*Introduced
Special
Summer Vacation Batches
For X And XII Students*

For Details

Yashwantrao Chavan Pratishthan's
Academy Of Information Technology

Y.B. Chavan Centre, C-DAC Authorised Training Centre,
Opp. Mantralaya, Nariman Point, Mumbai - 400 021.

Tel . No. : 22817975 / 22043619 E-mail : ycpait@vsnl.com Website : www.ycpait.org

शैक्षणिक गुणवत्ता : आव्हान आणि आवाहन

“म. गांधींचे आध्यात्मिक वारस, भूदान, सर्वोदय चळवळीचे प्रणेते, थोर विचारवंत, तत्त्वज्ञ व शिक्षणतज्ज्ञ आचार्य विनोबा भावे यांचा ११ सप्टेंबर हा जन्मदिन. त्यांचे शिक्षणविषयक विचार आजच्या काळातही तेवढेच महत्त्वाचे आहेत. या दिवसाचे औचित्य साधून सर्वांगीण शैक्षणिक गुणवत्ता विकासाच्या प्रश्नाचा विचार करण्यासाठी विद्यार्थी-विकास, शिक्षकांची भूमिका, समाज व पालकांचा सहभाग आणि एस्.एस.सी. बोर्डासमरील आव्हाने या सर्व विषयांचा परामर्श घेणारी राज्यव्यापी शैक्षणिक परिषद मुंबई येथे यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठानने आयोजित केली होती.

या परिषदेतील सहभागी शिक्षणतज्ज्ञ, शिक्षक, आजी-माजी अधिकारी, संस्थाचालक व कार्यकर्ते यांचे हे विचारसंघन.”

- सुप्रिया सुळे

निमंत्रक, शिक्षण विकास मंच

शिक्षण विकास मंच
यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई

निमंत्रण

॥ अर्थशास्त्र ॥ * ॥

किंमत - २०० रु.

यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान, मुंबई शिक्षण विकास मंच

सुप्रिया सुळे - निमंत्रक

डॉ. वसंत काळपांडे - विशेष सल्लागार

डॉ. कुमुद बन्सल - संयोजक

दत्ता बाळसराफ - समन्वयक